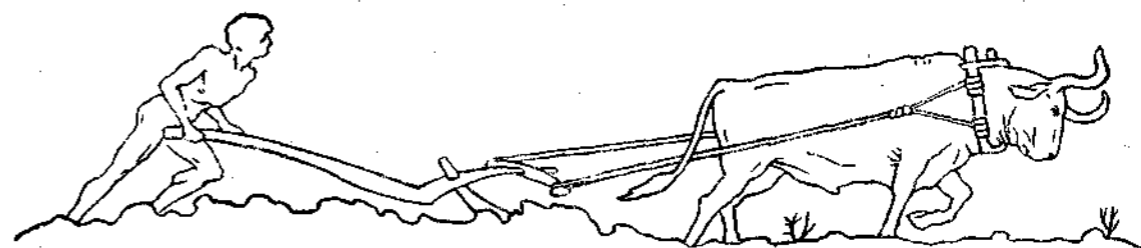




Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΟ ΓΑΤΣΙ

ΤΙΣΙΑΝΟΥ



ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 12 31
ΜΑΡΤΙΟΣ 1907

ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΟΣ ΜΠΕΡΤΕΛΟ

Εἰς διάστημα μόλις ἑνὸς μηνὸς ἡ Γαλλία, ἥτις ἄλλοτε εἶχεν ἐκθρέψει τοὺς μεγαλειέτους χημικοὺς τοῦ κόσμου καὶ μετ' αὐτῶν τὴν χημείαν εἰς τὴν νεαράν της ἡλικίαν, ἔχασε δύο ἀληθεῖς ἥρωας τῆς χημικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ εἰς, ὁ Μοασσάν, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἀκμαίαν, εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς ἐπιστημονικῆς του δράσεως. Ὁ ἄλλος ἀπέθανε γέρον πολίος, εἰς τὴν δύσιν τοῦ βίου. Δύσιν ὅμως ἡλίου θερινοῦ, διασπείρων ἔτι τὸ θάλαπος ἀκτινοβόλου ἐνεργείας τὴν ὁποίαν φλόξ ἀπαύστου μακρᾶς δράσεως διετήρει μέχρις ἐσχάτων ἀκμαίαν.

Ὁ εἰς ἐπιστήμων εἰδικός, ἐνέκυψε καὶ ἀνέπτυξε ἕνα μόνον κλάδον, τὴν ἀνόργανον χημείαν τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ μεγαλιέτερος τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν.

Ὁ ἄλλος πνεῦμα γενικόν. Μὴ θέλων νὰ διακρίνη κλάδους, ἐκαλλιέργησεν ὀλόκληρον τὸ δένδρον τῆς χημικῆς ἐπιστήμης με τοὺς χαλυβδίνους τοῦ μῦς καὶ ὀλόκληρον ἔφερεν εἰς ἀνθήσιν.

Ἡ Γαλλία ἔχασε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μπερτελό θερμὸν πατριώτην καὶ σοφὸν σύμβουλον.

Μὲ τὴν φρενίτιδα τοῦ ἀπέλιδος κατεσκευάζετο δυναμίτιδα καὶ ἐτρύπα τὴν γῆν κατὰ τὸ δόλεθρον 70 διὰ ν' ἀνατινάξη τὰ ἐχθρικά πυροβόλα, εἰς τὸν καπνὸν τῶν ὁποίων ἐπνίγετο ἡ πρωτεύουσα τῆς πατρίδος του. Μὲ τὴν φρόνησιν Μέντορος καθωδήγει αὐτὴν ὡς ἄκρως παρασκευάζουσα τὴν δόξαν της ἐξήτει τὴν συνδρομὴν τῆς σοφῆς του διανοίας.

Ἡ ἐπιστήμη ἔχασε τὸν ἀφιλοκερδῆ ἐργάτην, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν χιλίων ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ

ὑπομνημάτων καὶ 25 σοφῶν συγγραμμάτων διέσπειρε εἰς τὸν κόσμον ὅλον τοὺς πολυτίμους καρποὺς ὑπερπεντηκονταετοῦς ἀόκνου καὶ γονίμου ἐργασίας.

Ἐμελέτησεν, ἔγραψεν, ἐδημιούργησεν, ἐγήρασεν ἐργαζόμενος χωρὶς νὰ κουράσθῃ, καὶ μόνον ὅταν ὁ θάνατος τοῦ ἀπέσπα τὴν ἀχώριστον σύντροφον τοῦ βίου του, ἦτις παρὰ τὸ πλευρόν του πάντοτε τὸν παρηγόρει καὶ τὸν ἐγκαρδίωνε εἰς τὸν μακρὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναλάβει εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, συνήνωσε τὸν τελευταῖον του καλμὸν μετὰ τοῦ ἰδικοῦ της καὶ ἔπεσε νεκρός.

Ἐγεννήθη τῷ 1827, τῷ 1851 ὁ πολὺς Ballard προσελάμβανεν αὐτὸν παρασκευαστὴν ἐν τῷ «Γαλλικῷ Κολλεγίῳ» τῶν Παρισίων. Κατὰ τὸ δικαστὲς διάστημα τῆς παρ' αὐτῷ ἐργασίας του ὁ Μπερτελό ἐδημοσίευσεν σειρὰν ἀξιωματικῶν ἐργῶν, τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ τῆς ὁργανικῆς συνθέσεως ἐρευνῶν του. Μεθ' ὃ διορίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ σχολῇ τῆς Φαρμακευτικῆς, καὶ τῷ 1865 ἐπανήλθε πάλιν, ὡς καθηγητὴς πλέον, ἐν τῷ «Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας», θέσιν τὴν ὁποίαν ἐπὶ 42 ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησεν, ἐργαζόμενος καὶ ἐφευρίσκων, μελετῶν καὶ διδάσκων ἀδιάκόπως.

Ἐκάστη σκέψις του κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐσημείου βῆμα προόδου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἐκάστη πειραματικὴ του ζερευνα ἦτο μία ἐπιτυχὴς προσπάθεια ἐξαναγκάζουσα αὐτὴν καὶ ἀκουσάν νὰ ὀμιλῇ.

Ἐγένετο ἀλληλοδιαδόχως μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν διαδεχθεὶς τὸν Pasteur (1889) ἰσόβιος γραμματεὺς, ἐγένετο

γεροισιαστής, ύπουργός τῆς Παιδείας, ύπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ τέλος κατὰ τὸ 1900 ἀπετέλεσε μέλος τῶν 40 ἀθανάτων τῆς Γαλλίας.

Πολλάκις ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πατρίς του ἐπεζήτησε τὰ φῶτα του εἴτε πρὸς ἐπίλυσιν ἐπιστημονικῶν ἢ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὡς πρόεδρος πολλῶν ἐπιτροπῶν ἤρχετο πάντοτε πολύτιμος ἐπίκουρος, εἴτε πρὸς πολεμικὴν παρασκευὴν καὶ ἄμυναν τῆς χώρας. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ὁ θερμὸς πατριώτης καὶ λάτρης τῆς ἐλευθερίας ἔσπευδε πάντοτε μετ' ἀφοσιώσεως πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἠνθίστων συμφερόντων τῆς Γαλλίας.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἤδη τοῦ 70, ἐνθους καὶ ἀκούρατος, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, ἔτρεχε πανταχοῦ ὅπως βοηθήσῃ τὰ γαλλικὰ ὄπλα χύνων τηλεβόλα, κατασκευάζων δυναμίτιδα, προσπαθῶν ν' ἀνακαλύψῃ μέσον συνεννοήσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐκτοτε ἠσθάνθη ἀγάπην καὶ πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, αἱ δὲ ἰλασικαὶ ἔρευναὶ του ἐπὶ τούτων ὑπῆρξαν ἡ βάσις τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν μελέτης καὶ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τὴν ὁποίαν ἡ κατασκευὴ τῶν ἔλαβε μετὰ ταῦτα.

Τὸ κορυφωμα τῶν ἀπονεμηθειῶν εἰς αὐτὸν τιμῶν ἀπετέλεσεν ὁ πανηγυρισμὸς τῆς 50ῆδος τοῦ πρώτου αὐτοῦ δημοσιεύματος ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἀιθούσῃ τῆς Σορβόννης κατὰ τὸ 1901.

Ὅλαι αἱ κορυφαὶ τῆς ἐπιστήμου καὶ μὴ Γαλλίας καὶ τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπιστήμῃ συνῆλθον τότε ἵνα ἐκφράσων τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τοὺς 50εῖς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμῃς νικηφόρους ἀγῶνας του. Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας προσέφερεν αὐτῷ, διὰ διεθνῶν εἰσφορῶν κοπὴν, θαυμάσιον χρυσοῦν μετάλλιον ὑπὸ τοῦ ἀριστοτέχνου Chaplain φιλοτεχνημένον.

Ὁ Μπερτελό ὁμοίᾳζε τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας προπαρελθόντων χρόνων, οἵτινες μετὰ τὸ ὀλοκληρωτικὸν αὐτῶν πνεῦμα ἐθεμελίουν καὶ ἴδρουν καθ' ὅλην συγχρόνως τῆς ἐπιστήμῃς τῶν τὴν ἔκτασιν.

Οὐδὲν ζήτημα τὴν χημείαν θίγον τοῦ ἦτο ἔξενον.

Ἐπῆρξεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τῆς θερμοχημείας καὶ τῆς χημικῆς συνθέσεως. Μετεχειρίσθη πρῶτος τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν ὀργανικὴν σύνθεσιν· ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν γεωργίαν τὸν μυστηριώδη τρόπον, καθ' ὃν τὰ φυτὰ ἀντλοῦσι, τὸ κυριώτερον ἴσως διὰ τὴν ζωτικὴν

οἰκονομίαν, στοιχεῖον τῶν, τὸ ἄζωτον. Ἐνεδίφησε παναρχαίους παπύρους. Ἐνέγνωσε τὰς μυστικὰς συνταγὰς τῶν πρώτων ἀλχημιστῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων μάγων τοὺς ἱερογλυφικοὺς γρίφους. Ἐνέπτυξε τὴν μελέτην τῶν ἐκρηκτικῶν σωμάτων εἰς ἐπιστήμην. Ἐπλούτισε τὴν βιολογίαν μετὰ τὰς περὶ ζυμώσεων καὶ ζωτικῆς θερμότητος βαθείας ἐρεῦνας του. Ἐπῆρξε καλλιτέχνης τῆς γραφίδος καὶ βαθύς τῆς ἐπιστήμῃς φιλόσοφος, εἰς τὰς μεγαλοφυεῖς δὲ ταύτας ἐργασίας του ἀφιέρουτο μετὰ μόνην τὴν πρόθεσιν νὰ πλουτίσῃ τὴν ἐπιστήμην, νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς πολλοὺς, μὴ στρέφον κατὰ τὸ βλέμμα του διὰ νὰ ἴδῃ τὸν χρυσοῦν ὁ ὁποῖος ἐξεχειλίξεν ἐκ τῶν χημικῶν χωνευτηρίων του καὶ τὸν ὁποῖον συνέλεγεν ἀπλήστως ὁ βιομήχανος. Πανταχοῦ διαπρεπῆς, γόνιμος, φωτεινός. Ἐπὲρ πάντα ὁμοῦς ἡ αἴγλη τῶν ἐπὶ τῆς χημικῆς συνθέσεως ἐργασιῶν του θὰ φωτίξῃ ἔσσει τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πολυδαίδαλων κατοικημάτων τῆς ὀργανωμένης φύσεως.

Ὁ Λαβοαζιὴ ἴδρυσεν τὴν χημείαν διδάξας τὴν ἀνάλυσιν. Ἐλάμβανε τὰ χημικὰ σώματα καὶ ὡς ἀπαράμιλλος ἀνατόμος τῆς ὕλης ἐξῆγε καὶ ἐδεικνυεν ἐν πρὸς ἐν τὰ συστατικὰ τοῦ μυστηριώδους ὀργανισμοῦ τῶν.

Ὁ Μπερτελό συνέλεγεν ἐν πρὸς ἐν πάλιν τὰ συστατικὰ ταῦτα καὶ ἐδημιούργει τὸ ἀρχαῖον σῶμα· ἐδίδαξε τὴν σύνθεσιν.

Θὰ ἦτο ἐξόχως μακρὸν καὶ εἰδικῆς μελέτης ἔργον ἡ ἐξιστόρησις μιᾶς πρὸς μίαν τῶν χημικῶν αὐτοῦ ἀνακαλύψεων. Δὲν δυνάμεθα ὁμοῦς νὰ μὴ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τῶν ἐργασιῶν του ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς χημείας, αἵτινες ἐνδιαφέρουν ἰδιαιτέρως τοὺς Ἕλληνας, καὶ περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν ὑφ' ὧν διεπνέετο, αἵτινες ἐνδιαφέρουν τὸν κόσμον ὅλον.

Ὡς ἐὰν ἐφοβεῖτο τὴν ἀνάπαυσιν, τὸν ὀλίγον χρόνον ὅστις τῷ ἀπέμενεν ἐκ τῶν μακρῶν ἐρευνῶν τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου, ἐδαπάνη εἰς μελέτας ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς χημείας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἐπὶ ἐξαετίαν ἀναδιψήσας εἰς τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπῃς περισυνέλεξεν, ἀνέγνωσε καὶ ἐδημοσίευσεν τοὺς ἐν αὐταῖς εὐρισκομένους ἀνεκδότους ἑλληνικοὺς παπύρους ἐκ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου προερχομένους, ὡς καὶ χειρόγραφα ἑλληνικὰ ἀλχημιστικά, ἀναγνώσας αὐτὰ τῇ συνδρομῇ καὶ τοῦ ἑλληνιστοῦ Ruelle.

Δὲν ὑπῆρξαν δὲ μάταιαι καὶ ἄκαρποι αἱ μελέται του αὐταὶ τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν εἰς τρία ὀγκώδη βιβλία. «Τὴν καταγωγὴν τῆς ἀλχημείας»

ἀρχαία ὄσον καὶ πᾶσα ἄλλη ἔχουσα τὰς ρίζας τῆς εἰς τοὺς πνευματικοὺς παγγεννήτορας, τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους.

Ἴδιον φιλοσοφικὸν σύστημα, κυρίως εἰπεῖν, δὲν ἀνέπτυξεν ὁ Μπερτελό. Εἶχεν ὁμοῦς ἐδραίας φιλοσοφικὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας πάσης εὐκαιρίας ἐδράττετο ἵνα διατυπώσῃ μετὰ τῆς ἀπλότητος καὶ σαφηνείας ἡ ὁποία διέκρινε πάντα αὐτοῦ τὰ ἔργα.

Ἡ φιλοσοφία του ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τῶν πραγμάτων. Αἱ ἐπιστήμαι τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἀληθειῶν ἀνευρισκομένων ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως, εἶνε κατ' αὐτόν, αἱ μοναδικαὶ πηγαὶ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως.

Οὐχ ἦτον παραδέχεται καὶ ἐκ φυσικῆς ἐμπνεύσεως ἀποκαλυπτομένης ἠθικῆς ἀληθείας «τὸ αἶσθημα τοῦ ὀραίου, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε γεγονότα», λέγει ὁ ἴδιος, «τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἀπεκάλυψε».

Ἐθεώρει εὐρύτατον τὸν προορισμὸν τοῦ ἐπιστήμονος, ἔχοντος ἀποστολὴν νὰ μορφώσῃ, νὰ βελτιώσῃ, νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν τὴν κοινωνίαν.

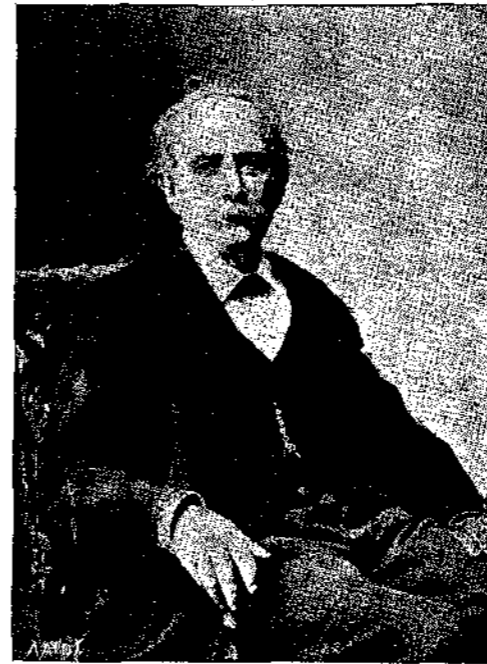
«Ἡ ἐπιστήμη, ἔλεγε, σήμερον ἐκτείνει τὰς νομίμους αὐτῆς ἀπαιτήσεις· ἀξιοὶ νὰ ἔχη τὴν ὕλην, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν κοινωνιῶν διεύθυνσιν».

Ἐτρεφε περαιτέρω τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφαίνετο πολὺ μακρὰν προοιωνιζόμενος, ἡ ἐπιστήμη ἤθελε κατορθώσῃ νὰ ἰσοπεδώσῃ τὰς ἀνθρωπίνους φιλοδοξίας καὶ συνενώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μίαν ἀδελφικὴν κοινὴν ἐργασίαν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν πάντων.

Ἄλλ' ὡς ἀφήσωμεν ἐπὶ τούτου νὰ ὀμιλήσῃ ὁ ἴδιος.

— «Ἐψωθῶμεν», ἀνακράζει, «εἰς ἰδέας εὐρυτέρας καὶ γονιμωτέρας. Ἐκ τῆς βαθυτέρας γνώσεως τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, πηγάζει νέα ἀντίληψις τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας. Ἀντίληψις διευθυνομένη ἀπὸ τὴν θεμελιώδη ἰδέαν τῆς παγκοσμίου ἀλληλεγγύης, μεταξὺ πασῶν τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐθνότητων».

«Καθ' ὄσον οἱ δεσμοί, οἵτινες ἐνοῦσι τοὺς λαοὺς, πολλαπλασιάζονται καὶ συσφίγγονται στενότερον, διὰ τῶν προόδων τῆς ἐπιστήμῃς καὶ τῆς ἐνότητος τῶν θεωριῶν καὶ τῶν κανόνων τοὺς ὁποίους ἐξάγει ἐκ βεβαιωμένων γεγονότων καὶ τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει εἰς ὅλων τὰς πεποιθήσεις χωρὶς τινὰ μὲν βίαν, ἀλλὰ κατὰ



Μαρκελλίνος Μπερτελό

«Τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν χημείαν τῶν ἀρχαίων καὶ τοῦ μεσαιῶνος» καὶ τὴν «Συλλογὴν τῶν ἀρχαίων ἀλχημιστῶν», ἧτις μόνη ἀποτελεῖ τόμον 1300 μεγάλου σχήματος σελίδων.

Δύο σπουδαιότατα πορίσματα ἐκ τῆς ἀόκνου ταύτης ἐργασίας καὶ μόνα θὰ ἠδύναντο νὰ τὸν ἱκανοποιήσῃ τελείως διὰ τὰς μακρὰς καὶ πολυμόχθους ὄρας τὰς ὁποίας εἰς τὴν μελέτην τούτων κατεδάπησε. Κατῶρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μέγα αἰνίγμα τῆς γενέσεως τῆς ἀλχημείας καὶ ἀνεῦρεν αὐτὴν τέκνον νόθον τῶν πολυμηχάνων Αἰγυπτίων χρυσοχόων καὶ μεταλλουργῶν, οἵτινες ἐξήτουν ν' ἀξήσωσι τὸ βάρος τῶν πωλουμένων ὑπ' αὐτῶν πολυτίμων μετάλλων, νοθεύοντες ἢ ἀπομιμούμενοι αὐτὰ, καλῆ ἐνίστε, συνήθως ὁμοῦς κατ' ἡ τῆ πίστει. Τοῦτο τὸ ἐν. Τὸ ἄλλο δέ, δι' ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον ἐνδιαφέρον, εἶνε ὅτι ἀνεῦρεν αὐτὴν κατέδειξε τὸν κρῖνον, ὅστις ἀμέσως καὶ ἀδιασπάστως συνέδεε τὰς εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὰ χειρόγραφα ἐκτιθεμένας ἀλχημιστικὰς γνώσεις καὶ θεωρίας ἀφ' ἐνὸς πρὸς τοῦ Διοσκουρίδου καὶ Πλινίου τὰς φυσιογνωστικὰς περιγραφὰς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς φιλοσοφικὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν.

Καὶ ἀπέδειξε οὕτω ὅτι καὶ ἡ χημεία αὐτὴ, ἡ κατ' ἐξοχὴν νεαρὰ θεωρουμένη ἐπιστήμη, εἶνε

τρόπον αναπόδραστον ἢ ἰδέα αὐτή, λαμβάνει κρατυνομένη ὁσημέραι σημασίαν καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκαταμάχητον ἢ ἰδέα αὐτὴ τείνει νὰ καταστῇ ἡ βᾶσις ἢ καθαρῶς ἀνθρωπίνῃ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ μέλλοντος».

Πνεῦμα μέγα καὶ εὐρύ, καρδία πλήρης ἀγαθότητος, δὲν ἦτο δυνατὸν διαφόρους νὰ τρέφῃ εὐοίωνους ἰδέας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Μπερτελό τὸν ὁποῖον πρὸ εβδομάδος ἐκήδευεν ἡ Γαλλία πενθοῦσα μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλειτέρας αὐτῆς δόξας, ἢ δὲ διεθνῆς ἐπιστήμῃ συνώδευεν αὐτὸν νοερῶς εἰς τὸ Πάνθειον τῶν ἡρώων τῆς Χημείας, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μεγάλων αὐτοῦ πατριωτῶν, τοῦ Λαβοαζιέ, τοῦ Gay-Lussac, τοῦ Berthollet, τοῦ Dumas, τοῦ Deville, τοῦ Pasteur!

Κ. Δ. ΖΕΓΓΕΑΝΗΣ

Σ Π Ι Χ Ο Ι

*Ἀπόξενος σὰν πλάστηκες κι ἀπόκοσμος σὰν εἶσαι,
Νάνιπαλεύης μὴ δειλιάς μὲ τὸν ὠκεανό,
Χρωστᾶμε πάντα μὰ θανή, κι' ὅσο κιᾶν ζήσης, ζῆσε,
Ριγμένος μὰ στήν ἄβυσσο καὶ μὰ στὸν οὐρανό.*

*Τὴν πέτρα τὴ θαματοουργὴ στὰ χέρια τὴν κρατοῦσα,
Καὶ πῆγα καὶ τὴν ἔροια μὰ μέρα στὸ γιαιλό,
Γιὰ νὰ γυρίσω στὴ ζωὴ τὴν πρωτινὴ ποῦ ζοῦσα,
Καὶ νὰ γελῶ τὸ ψεύτικο τὸ γέλιο ποῦ γελῶ.*

*Καράβι στοιχειωμένο ἐσὺ, χρόνια καὶ χρόνια τώρα,
Ὡς ἦταν τρόπος σκλάβος σου γιὰ πάντα νὰ βρεθῶ,
Μέσ' στήν αἰώνια τρικυμιά, μέσ' στήν αἰώνια μπόρα,
Νὰ λημονήσω μοναχὰ καὶ νὰ λημονηθῶ.*

*Πᾶει τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς . . . ἔναν καλὸν καιρὸ,
Πόσες δὲ σοῦ τὸ πρόσφεραν κάθε στιγμή καὶ πόσοι,
Μὰ τώρα σὰν ἀπόμεινε τὰ χεῖλι σου πικρό,
Ποῦ χέρι πάλι νὰ βρεθῇ νὰ σοῦ τὸ ξαναδώσω.*

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*

Τὰ δράματα τοῦ Βερναρδάκη εἶνε ἱστορικά. Αἱ χαρακτηριστικώτεροι ἐποχαι ἑνὸς ἐνιαίου, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τῆς μυθικῆς Ἀντιόπης μέχρι τῆς χθελσινῆς Εὐφροσύνης (Εὐφροσύνη = πλαστογραφία τοῦ Κυρά-Φροσύνη), ἀναπαρίστανται εἰς τὰς συνθέσεις αὐτάς, μᾶλλον μεγαλοπρεπεῖς καὶ μελετημένας, παρὰ ἐμπνευσμένας, τερπνὰς μᾶλλον καὶ διδακτικὰς παρὰ αἰσθητικῶς συγκινητικὰς. Ὁ δὲ τύπος τῶν περισσοτέρων εἶνε ἡ κλασσικὴ τραγωδία, ἢ νεωτερίζουσα, ἢ νεοκλασσικὴ ἢς εἴπωμεν τραγωδία, ὅπως τὴν διεμόρφωσαν καὶ τὴν παρέδωσαν εἰς τοὺς μικροὺς οἱ μεγάλοι τοῦ ἀρχαίου θεάτρου μιμηταί, ἀπὸ τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, μέχρι τοῦ Λέσσιγκ καὶ τοῦ Μαφφέη. Ἄν εἰς τὴν «Μερόπη» διατηρηθῆ ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ χρόνου, εἰς τὴν «Φαῦσταν» ὅμως καταργεῖται. Καὶ ἂν ἡ «Ἀντιόπη» σώζῃ καὶ τὸν ἀρχαῖον χορὸν, — εἰς δημώδη μάλιστα γλῶσσαν στιχορρηγμένον, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφαν τοὺς χορούς των εἰς τὴν δωρικὴν, — ἀλλ' ὁ «Νικηφόρος Φωκάς» συγγενεὺς μᾶλλον πρὸς τὸ νεώτερον ρομαντικὸν δράμα τοῦ Σαίξπηρ. Ὅπως δὲ ποτε, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι πρωτοτυπία, — ἢ λέξις κυριολεκτικῶς, — δὲν ἀνευρίσκει μὴδὲν εἰς τὰ δράματα τοῦ Βερναρδάκη, ὅσην καλὴν θέλησιν καὶ ἂν ἔχη, ὁ Ἕλληνας κριτικὸς. Νέον τύπον θεατρικοῦ ἔργου, εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν μᾶς ἔδωσε κανένα. Ἡ μεγαλοφυΐα ἑνὸς δραματικοῦ ποιητοῦ, τὸ πρῶτον ποῦ θὰ κάμῃ μοιραίως, ἀσυνειδήτως, εἶνε νὰ συντρίβῃ τὰ ἀρχαῖα καλούπια καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἰδικὰ τῆς. Τοῦτο ἔκαμε κατὰ τὸν 15 αἰῶνα ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος, τοῦτο ἔκαμε εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ μεγαλοφυῆς Νορβηγός. Ἐνας «Ἀμλέτος», ὡς τύπος, ἀπέχει τόσον ἀπὸ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς του συνθέσεις, ὅσον ἓνα «Ρόσμερσχολμ» ἀπὸ τὸν «Ἀμλέτον» αὐτόν. Τὸ «Ρόσμερσχολμ», τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ίψεν, εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀθάνατον πνεῦμα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ὑπὸ τύπον πρωτοφανῆ, ἱπενικόν. Ἡ «Μερόπη» ἀπεναντίας, τὸ σημερινὸν ἀριστούργημα τοῦ Βερναρδάκη, εἶνε αὐτὸς ὁ τύπος τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, μόλις διεσκευασμένος κατὰ τὸ «πνεῦμα» τὸ σημερινόν. Αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν ἔργων εἶνε ἡ διαφορὰ τῶν ποιητῶν. Τοῦ ἐνός

μεγάλου καὶ κατὰ συνέπειαν πρωτοτύπου τοῦ ἄλλου μετρίου καὶ κατὰ συνέπειαν μιμητοῦ. Οὔτε Σαίξπηρ, οὔτε Ίψεν εἶνε ὁ Βερναρδάκης. Διὰ τοῦτο, μολονότι καὶ εἰς προσιωτέρας γλώσσας μετεφράσθησαν, ἂν δὲν σφάλω, τὰ ἔργα του, δὲν ἀπέκτησε, οὔτε ἴσως θάποκτήσῃ ποτέ, τὴν πανευρωπαϊκὴν ἐκείνην φήμην, τῆς ὁποίας χαίρουν σήμερον ἄλλοι δραματικοί, κατώτεροι βεβαίως τῶν δύο γιγάντων τοῦ βορρᾶ, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι τοῦ ἰδικῆς μας. Ἡκουσα πολλάκις θαυμαστὰς τοῦ Βερναρδάκη νᾶποροῦν ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ των, πῶς ὁ συγγραφεὺς τῆς «Φαῦστας» ὁ πανελλήνιος, δὲν ἔγινεν ἀκόμη καὶ παγκόσμιος, πρὸς δόξαν τῆς φιλότατης πατρίδος. Δυστυχῶς διὰ τὴν ἐθνικὴν μας φιλοτιμίαν, οἱ ξένοι κριτικοὶ οὔτε εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὰς ἀρήτους καλλονας τῆς καθαρῆς μας, οὔτε θαυμάζουν καὶ τόσον πολὺ τὰ διδακτικὰ ἱστορικὰ δράματα, ὅταν δὲν ἀνευρίσκουν εἰς αὐτὰ πρωτοτυπία καὶ ποιητικὴν πνοήν, κάπως γενναιοτέρην ἀπ' ὅσην παρουσιάζουν τὰ ἔργα π. χ. τοῦ Σαρδοῦ. Γερμανικὴ ἐφημερίς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ μας ἔγραφεν: «Ὁ Βερναρδάκης δὲν ἦτο βέβαια μέγας ποιητής. . . » Καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὴ περίουτος εἶνε ἡ κρίσις τῶν Ἑυρωπαϊῶν, ὅσων ἔτυχε νᾶναγνώσουν ἔργα τοῦ Βερναρδάκη εἰς τὸ πρῶτον ἢ κατὰ μετάφρασιν, — κρίσις ἱκανὴ νὰ ψυχράνῃ πολλοὺς νεοελληνικοὺς ἐνθουσιασμοὺς, ὑπερβολικοὺς καὶ ἀδικαιολογήτους.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν παλαιόν, τὸν τετριμμένον τύπον, τὸν ὁποῖον παρεδέχθη διὰ τὰ ἔργα του ὁ Βερναρδάκης, δὲν κατώρθωσεν ἄρα γε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ πράγματα νέα καὶ μεγάλα; Τοῦτο, μολονότι θὰ ἦτο ἀντινομία, θὰ τὸ ἐξετάσωμεν εἰλικρινέστατα, βέβαιοι ὅτι οἱ θαυμασταὶ θὰ εἶχαν καὶ αὐτὴν τὴν εὐλογοφανῆ ἀντίρρησην.

Ὁ ἐντροφῶν εἰς τὸ ἔργον ἑνὸς μεγάλου ποιητοῦ ἢ πεζογράφου, — εἴτε δραματικὸς εἶνε, εἴτε ἐπικός, εἴτε ἀπλῶς μυθιστοριογράφος ἢ διηγηματογράφος, — τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν ἀποκομίζει ἐκ τοῦ καθαρῶς δημιουργικοῦ ἢ πλαστικοῦ στοιχείου, κοινῶν καὶ ἀπαραιτήτων εἰς ὅλα τὰ τοιοῦτου εἶδους προϊόντα, ἀνεξαρτήτου δὲ καὶ ὑπερέρου ἀπὸ τὸ ἰδεολογικόν, τὸ φιλοσοφικόν, τὸ ρητορικόν καὶ ἀκόμη τὸ λυρικόν. Μὲ ἄλλους λόγους, ἢ ἐντύπωσιν του κατα-

* «Παναθήναια» συνέχεια καὶ τέλος ἴδε σελ. 328.

σταλάζει και συγκεντρώνεται εις εικόνας, εις μορφάς, εις ανθρώπους δημιουργημένους από τον ποιητήν. Και άλλοτε μὲν τῶν δημιουργημάτων αὐτῶν τῆς τέχνης διαφαίνεται καθαρώτερα τὸ σῶμα, ὡς ἀναγλύφου ἢ ἀγάλματος, άλλοτε δὲ φεγγαβολεῖ μὲ ἔντονον φῶς, ἐπισκιάζον τὰς πλαστικὰς γραμμὰς, ἢ ψυχῆ. Ὄταν δηλαδὴ αἱ μορφαὶ αὐταὶ δὲν εἶνε σῶματα ζωογονούμενα ἀπὸ μίαν ψυχὴν, εἶνε ψυχαὶ ἀκτινοβολούμεναι οὐτωςεπιεῖν ἀπὸ ἀερῶδες, ἀμυδρῶς διαγραφόμενον σῶμα. Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, ἡ Μαργαρίτα τοῦ Γκαίτε, ἡ Νανὰ τοῦ Ζολᾶ, ἡ Μιράντα τοῦ Σαίξπηρ, ἡ Βιολάντα τοῦ Δαν-νούντσιο, μορφαὶ καὶ τῶν δύο εἰδῶν, ψυχικώτεραι ἢ σωματικώτεραι, εἰμποροῦν νὰ μᾶς χρησιμεύσουν ὡς παραδείγματα πλασμάτων τῆς Τέχνης, ζωντανωτέρων, πραγματικωτέρων καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους πραγματικούς.

Δὲν γνωρίζω οὔτε ἥρωα οὔτε ἡρωίδα τοῦ Βερναρδάκη, ποῦ θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταταχθῆ πλησίον τῶν μεγάλων αὐτῶν μορφῶν. Τὰ πρόσωπα τῶν δραμάτων του δὲν ζοῦν τὴν ἀνωτέραν ἐκείνην ζωὴν, ἢ ὁποία θὰ τὰ ἐπολιτογραφοῦσε εἰς τὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης. Ζωογονοῦνται τόσῳ μόνον, ὅσῳ νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ὀμιλοῦν στοιχειωδῶς ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Εἶνε ἀνώτερα κάπως νευροσπᾶστων, ἀλλὰ κατώτερα πλασμάτων ζωντανῶν. Εἶνε τὰ ἀμφίβολα πλάσματα τῆς χρυσοῦς ποιητικῆς μετριότητος, τὰ ὁποία οὔτε ὡς ἄψυχα νάπορηθη κανεὶς εἰμπορεῖ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς αὐθόπαρκα νὰ θεωρηθῆ. Αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν μοῦ κάμνει ἡ Μερόπη, ἡ Φαῦστα, ὁ Φωκᾶς. Διατὶ ἄρα γε; διὰ ποίας ἐλλείψεως; Θὰ ἦτο μακρόν, πολὺπλοκὸν καὶ δυσχερὲς νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν. Ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὴν γενικὴν παρατήρησιν, ὅτι τὰ πρόσωπα τοῦ Βερναρδάκη δὲν ἔχουν τίποτε τὸ σύνθετον, τὸ πολύτροπον, τὸ κατὰ βᾶθος καὶ κατ' οὐσίαν ἀληθινὸν καὶ ἀνθρώπινον. Ἡ παρατήρησις τοῦ ποιητοῦ εἶνε ὀλωσδιόλου στοιχειώδης, ἐξωτερικῆ, ἐπιπολαία. Καὶ ἡ ψυχολογία του ἐπίσης. Εἰς τὴν τέχνην, αἱ πλαστικαὶ γραμμαὶ ἐπιτυγχάνονται παραδόξως ἀπὸ τὴν λανθάνουσαν τὴν ἀσυνείδητον πολλακῶς παρατήρησιν τῶν μυστηριωδεστέρων πτυχῶν τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ὁ Βερναρδάκης ἀρκεῖται εἰς τὰ ἐμφανῆ, τὰ κοινὰ καὶ τὰ τετριμμένα. Οἱ ἥρωές του εἶνε καλοὶ ἢ κακοὶ, ἀγαποῦν ἢ μισοῦν. Ὄταν εἶνε καλοὶ ἀγαποῦν, ὅταν εἶνε κακοὶ μισοῦν. Ὄταν ἀγαποῦν ζηλοτυποῦν ὅταν μισοῦν, ἐκδικιοῦνται. Ἀπλούστατα, πεζότατα, ξηρότατα. Ὅλαι ἐκεῖνα αἱ λεπτότητες, τὰς ὁποίας θαυμάζομεν τόσον εἰς τοὺς

ἀρχαίους ποιητὰς, οἱ ὁποῖοι ἐξήντησαν καὶ ἀπεθέωσαν τὰ μεγάλα, ὅσον καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους, οἱ ὁποῖοι μεγαλοποιοῦν θανμασίως τὰ μικρά, ἀπὸ τὸν Βερναρδάκην λείπουν καθολοκληρίαν. Κ' ἐνῶ δὲν ἠμπόρουν νάπομηθη τὴν ἀρχαίαν τέχνην τῶν ὑψηλῶν καὶ ἀφθίστων κοινοτοπιῶν, — ἀλλὰ ποῖος ἑλληριστὴς θὰ ἠμποροῦσε νὰ ξαναγράψῃ ἓνα ἀποχαιρετισμὸν Ἐκτορος καὶ Ἀνδρομάχης; — ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν ἀπέμεινε ξένος, οὔτε σχεδιαστὴς τέλειος διὰ μεγάλων γραμμῶν ἀναδειχθεὶς, οὔτε καὶ λεπτοτέχνης ἢ ψιλογράφος. ὅπως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους.

Τὸ θλιβερόν εἶνε, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν στοιχειώδη, τὴν ἀπλόγραμμον, τὴν μονοκόμματον ψυχολογίαν του, ἀμαρτάνει πολλακῶς κατὰ τρόπον χαρακτηριστικόν. Ὁ Κρίσπος του π. χ. εἶνε ἀληθινὸς ἕως ἐκεῖ ποῦ συναντᾶται μὲ τὴν Φαῦσταν. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποῦ ὀρμᾶ ἀπιστεῦτως νὰ τὴν φονεύσῃ μὲ τὸ ἴδιόν της ὄπλον, μόλις τῷ ἐξομολογήθῃ τὸν ἔρωτά της, ὁ Κρίσπος αὐτὸς μεταβάλλεται εἰς ἄνθρωπον κατὰ συνθήκην, εἰς νευρόσπαστον, εἰς τέρας. Ἡ ὑπερβασίς ὅμως αὐτῆ τῶν ὀρίων τῆς ἀνθρωπίνης κτηνωδίας, χάριν δῆθεν τῆς πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν τιμὴν ἀγάπης, ἐχρειάζετο δυστυχῶς εἰς τὸν Βερναρδάκη, διὰ νὰ οἰκονομήσῃ μίαν πλοκὴν καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ μίαν λύσιν.

Ἄλλ' ἂν τὸ καθαρώς δημιουργικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ δράματα τοῦ Βερναρδάκη εἶνε τόσον ἑλλιπές, μήπως τοῦλάχιστον εἶνε, ὅπως λέγομεν συνήθως, *καλογραμμένα*;

Θάδικούσα πολὺ τὸν συγγραφέα τῆς «Φαῦστας» ἂν τὸν συνέκρινα πρὸς τοὺς μεγάλους ποιητὰς τῆς ἐποχῆς του, πρὸς ἓνα Σολωμόν ἢ πρὸς ἓνα Βαλαωρίτην. Μία στροφή ἀπὸ τὸν «Λάμπρον» ἢ ἀπὸ τὸν «Ἀστραπόγιανον», βαρύνει ὅσον ὄλαι αἱ χιλιάδες τῶν ἰάμβων, τοὺς ὁποίους ἐσάρφενεν ὁ Βερναρδάκης. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ποιητὰς τῆς σχολῆς του, τοὺς ὁποίους συνειθίσαμεν νὰ θεωρῶμεν κατωτέρους, — ἐπειδὴ ἴσως δὲν εἶχαν τὴν γραμματικὴν του σοφίαν, — πρὸς ἓνα Παπαρηγόπουλον π. χ. ἢ πρὸς ἓνα Βασιλειάδην, ὅταν τὸν συγκρίνῃ κανεὶς, ὁ Βερναρδάκης ἐλαττοῦται. Κατὰ τὴν γνώμην μου τοῦλάχιστον, πολὺ μεγαλητέρα πρωτοτυπία, ἔμπνευσις καὶ δύναμις ὕφους ὑπάρχει εἰς τὴν «Γαλάτειαν» καὶ εἰς μερικοὺς

¹ Περὶ τῶν δραμάτων τοῦ Βερναρδάκη, ὡς ἔργων ἰδέας, θέσεως, προβλημάτων κοινωνιολογικῶν ἢ ψυχολογικῶν, νομίζω ὅτι σοβαρὸς λόγος δὲν εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ.

«Χαρακτήρας» παρὰ εἰς τὴν «Μερόπην» αὐτὴν. Εἰς ἓνα μέρος τῆς τραγωδίας, ἢ ὁποία θεωρεῖται κοινῶς ἀριστούργημα, ὁ Πολυφόντης λέγει:

*Μερόπη, ὦ Μερόπη! δὲν σὲ σκώπτω ὦ!
Μὰ τοὺς θεοὺς, δὲν σὲ χλευάζω, ἄπαγε!
Σοὶ λέγω μετὰ πάσης σπουδαιότητος
Κ' ἐνόρκως, ὦ Μερόπη μου: ὁ Αἴκντος
Υἱὸς θεοῦ μου εἶνε καὶ διάδοχος.*

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ στοιχειωδεστέρα καλαισθησία ἀρκεῖ διὰ νάντιληφθῆ κανεὶς ὅλην τὴν πεζότητα, τὴν χαλαρότητα καὶ τὴν ἀσχημίαν αὐτῶν τῶν στίχων! Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι εἰς τὸ ἔργον ὑπάρχουν καὶ οἱ σχετικῶς καλλίτεροι. Αὐτοὶ π. χ. τῆς ἰδίας Μερόπης:

*... ἀσθενὴς δ' ἐγὼ
Γυνή, τῆς γυναικείας ὄπλον βασιλείας μου
Τὸν λόγον μόνον ἔχουσα τὸν ἄοπλον
Τὸν ἡμερον δυνάστην τοῦτον τῶν θνητῶν,
Εἰς τὴν καρδίαν ὅστις ἐνθρονίζεται
Καὶ ζεύγει εἰς τὸν ζυγὸν του ὄχι σῶματα,
Ἄλλὰ ψυχὰς.*

Πρὸς ἐκτίμησιν ὅμως τῆς καθαρᾶς ποιήσεως τοῦ Βερναρδάκη, δίκαιον εἶνε ἀπὸ τὸ ποιητικώτερον τῶν ἔργων του, τὸ ὁποῖον κατ' ἡμᾶς εἶνε ἡ «Φαῦστα», νὰ ἐκλέξωμεν τὸ ποιητικώτερον μέρος, τὸ ὁποῖον ὁμολογουμένως εἶνε ὁ μονόλογος τῆς δυσερῶτου ἡρωίδος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Γ' Πράξεως. Ἐνθυμεισθε βεβαίως τὸ περιφρημον:

*Ναί, ἢ Ἡὼς!
Τί εὐτυχής! Ἡρόσθη τοῦ Μαντίου τὸν
Υἱόν, τὸν νέον Κλεῖτον, καὶ τὸν ἤρπασε
Τὸν Κέφαλον ἠράσθη, τὸν Ὁρίωνα, κτλ.*

Καὶ μετὰ τὸ γλαφυρὸν αὐτὸ μᾶθημα Μυθολογίας, προχωροῦντος τοῦ μονολόγου, ἔρχεται μᾶθημα Ἱστορίας:

*Ἡ γενεά μου εἰς τὴν νύκτα τῶν δασῶν
Τῆς Παννονίας ἐκοιμᾶτο βάρβαρος
Μακροὺς αἰῶνας, πρὶν ἐκ τοῦ Παννονικοῦ
Σιρμιόν ὁ πατὴρ μου Μαξιμανὸς
Ὁρμήσας, λάβ' εἰς τὰς τυλώδεις χεῖράς του
Ἀντὶ ἀρότρου ξίφος, κ' ἐκρωμαῖσθεις
Ὡς καῖσαρ μοναρχήσῃ καὶ ὡς αἰγνοστος.*

Καὶ ὡς ἐπίλογος, ἢ ἀπόδοσις τῆς ἀρχικῆς παρομοιώσεως:

*... Ἐβρηκα τέλος τὸν Ὁρίωνα μου. Ὡς
Ἡὼς τὰς χεῖρας τὰς ροδοδακτύλους μου
Ἐκτείνω, τὸν ἀρπάζω, εἰς τὴν φίλην μου
Κοῦίδα, τὴν ζοφώδη κ' αἰωνίαν τῶν
Δασῶν τῆς Παννονίας Νύκτα, τρέχω, καὶ
Ἐκεῖ, εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ φιλιότου μου
Ὁρίωνος ριφθεῖσα, ζῶσα ἢ νεκρά,
Κοιμᾶμαι ὑπὸν αἰωνίου ἔρατος.*

Αὐτὸς εἶνε ὁλος ὁ ποιητὴς Βερναρδάκης. Ὑψηλότερα δὲν ἔφθασε ποτέ του. Ἄν εἰς τοὺς στίχους αὐτοὺς τῆς ἐκλογῆς εὐρίσκειτε ὑψηλὰ νοήματα μὲ τὴν τελειότεραν διατύπωσιν, εἰσθε ελεύθεροι νὰ θεωρῆτε τὸν Βερναρδάκην μέγαν ποιητήν. Ἄλλὰ πολὺ φοβοῦμαι μήπως καὶ ὁ ἐπιεικέστερος τῶν ἀσθητῶν, δὲν εὔρη κ' ἐδῶ παρὰ ἐξόχους κοινοτοπίας καὶ ὀραίας πεζότητητος, μ' ἐκφρασιν ψυχρὰν καὶ ἀντιποιητικὴν. Εἶπα πρὸ ὀλίγου, ὅτι δὲν θέλω νὰ συγκρίνω τὸν Βερναρδάκη μὲ τὸν Σολωμόν. Ἄλλὰ διατὶ ὄχι; Ἀφοῦ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους του ὁ Βερναρδάκης κατέχη ἀκόμη θέσιν πολὺ ἀνωτέραν τοῦ Σολωμοῦ, ἢ σύγκρισις ἔρχεται αὐτομάτως κ' ἐπιβάλλεται. Ἴδου λοιπὸν ἓνας μονόλογος τοῦ Λάμπρου:

*«Κοιφοί, ἀκίνητοι οἱ Ἅγιοι καθὼς καὶ οἱ τάφοι
Εἶπα κ' ἔκραξα ὡς τ' ἄγριο μεσανύχτι.
Ἄντρας—κ' ἡ Μοῖρα ὄχι κ' ἂν θέλῃ ἄς γράψῃ.—
Τοῦ ἕαντοῦ του εἶνε θεὸς καὶ δέχεται
Στὴν ἄκρα δυστυχία. Μέσ' στὴν ψυχὴ μου
Κάθου κρυμμένη, Ἀπέλπισία, καὶ κοίμου!»*

Πρὸς τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐκφράσεως, πρὸς τὸν ἀδάμαντα, ὁ ὁποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ στολῆ ἐπίσης τὸ ἐξοχώτερον δράμα τοῦ αἰῶνος, θὰ ὀχριάσουν βεβαίως πολὺ οἰκτροτέρα ἂν συγκριθοῦν οἱ ἰάμβοι ἄλλων Ἑλλήνων δραματικῶν, τοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Ἀντωνιάδου, τοῦ Ἀμπελά, τοῦ ἄλφα καὶ τοῦ βῆτα. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Σολωμοῦ, ὡς μεταξὺ δύο ἄκρων ἀντιθέτων, τὸ διάστημα εἶνε βεβαίως ἀπέραντον. Καὶ εἰς τόσον διάστημα, καὶ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ διαστήματος, ὑπάρχει πάντοτε μία καλὴ καὶ τιμητικὴ θέσις διὰ τὸν Δημήτριον Βερναρδάκη, τὸν ποιητὴν τῆς Φαῦστας.

Ὀλίγας λέξεις θὰ προσθέσω ἀκόμη περὶ τῆς κριτικῆς τοῦ Βερναρδάκη. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δυσπιστεῖ κανεὶς περὶ τῆς εὐκρινείας καὶ τῆς ὀρθότητος τῆς, ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ φαρμακερώτερα βέλη τῆς ἐξετοξεύθησαν κατὰ ποιητοῦ

Ἕλληνας μεγάλης ἀξίας, — τόσον μεγάλης, ὥστε κατὰ τινὰς εἶνε ζήτημα ἀκόμη ἂν δὲν εἶνε καὶ ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, — κατὰ τοῦ Βαλαωρίτου. Ἄλλ' ἂν ἰσχυρισθῆ κανεὶς ὅτι ὁ Βερναρδάκης μετὰ περιφρονησεως ἀντίκρουε ὅλα ἐν γένει τὰ προϊόντια τῆς νεωτέρας μας φιλολογίας καὶ μετὰ τῶν ξηρῶν ἔκαιεν ἀπροσέκτως καὶ τὰ χλωρὰ, θάντιπάζωμεν ὅτι ἡ ἀπροσεξία αὐτῆ ἢ ἡ ἀμβλυωπία τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἐπεξετίεντο καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην φιλολογίαν, ἀρχαίαν ἢ νεωτέραν. Τὸ ὅτι ἐμνηστῆριζε τὸν Ἴψεν, θὰ ἔλεγε κανεὶς, σημαίνει ὅτι ὁ Βερναρδάκης ἦτο φύσει μισονεῖστης. Ἄλλὰ τί νὰ σημαίη ἀρὰ γε ὅτι ἐκ τῆς πλειάδος τῶν ἀρχαίων δραματικῶν, ἐξεχώριζε καὶ ἀπεθέωνε τὸν Εὐριπίδην, προσπαθῶν νὰ μαυρῶσιν παντοιοτρόπως τὴν αἴγλην ἐνὸς Αἰσχύλου κ' ἐνὸς Σοφοκλέους; Ἡ ἀποκατάστασις, ἢ παλινόρθωσις τοῦ ἀδικηθέντος ὑπὸ τινῶν κριτικῶν Εὐριπίδου, θὰ εἶχεν ἴσως τὸν λόγον τῆς, ἂν δὲν ἐπροχώρει πέραν ἐνὸς σημείου, ἀναβιβάζοντος τὸ πολὺ καὶ τὸν ἀδικημένον εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν μεγάλων ἀντιζήλων του. Ἄλλὰ τὸ νὰ ἰσχυρίζεται κανεὶς ὅτι ὁ Εὐριπίδης εἶνε ἀνώτερος ὅλων αὐτῶν καὶ παντὸς ἄλλου δραματικοῦ, εἶνε ἀπλοῦστατα ὑπερβολή, ἀκρισία, πείσμα καὶ ματαιοπονία. Μεθ' ὅλα ὅσα ἀνέλυσεν, ἐλογικεύθη, ἐξηγήθη, εὐφυολόγησε κ' ἐξύβρισε ὁ Ἕλληνας κριτικὸς, ὁ Εὐριπίδης μένει Εὐριπίδης: ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας λεπτότερος τῶν δύο ἄλλων, ἀλλὰ συμβολιστὴς ἀσυγκρίτως κατώτερος τοῦ Αἰσχύλου, καὶ καλλιτέχνης τῆς μορφῆς καὶ τοῦ στίχου ἀπείρως ὑποδεέστερος τοῦ Σοφοκλέους.

Ἄλλ' ὡς τὸ σπουδαιότερον κριτικὸν ἔργον τοῦ Βερναρδάκη, θὰ ἐδικαιοῦτο τις νὰ θεωρήσῃ τὸν «Ψευδαττικισμὸν Ἐλεγχον», τὴν πολυθρόνητον ἐπίκρισιν τῶν «Γλωσσικῶν Παρατηρήσεων» τοῦ κ. Κόντου, ἢ ὅποια, ὡς γνωστόν, ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἐπικριτὴν τὴν πανεπιστημιακὴν του ἔδραν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πεντακοσιοσελίδου τούτου συγγράμματος εἶνε φλύαρον, παλλογον καὶ μικροχαρὲς. Πρὸς ἀνασκευὴν τῆς γλωσσικῆς ἢ γραμματικῆς μεθόδου τοῦ κ. Κόντου καὶ τῶν ἀττικῶν του λαθῶν, πολὺ ὀλιγώτεροι σελίδες θὰ ἦσαν ὑπεραρκεταί. Ἐχει ὁμως ἓνα πρόλογον ἐκτενῆ κ' ἓνα ἐπίλογον ἐκτενεστέρον, οἱ ὅποιοι σώζον τὸ σύνολον καὶ ἀποτελοῦν μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κριτικὰς, αἱ ὅποια ἐγράφησαν εἰς τὴν γλώσσαν μας περὶ τῆς γλώσσης μας. Ἰδιαιτέρως, ἢ εὐγλωττος, ἢ εὐφρῆς καὶ θερμῆ ἐκείνη ὑπερα-

πολογία τῆς δημοτικῆς εἶνε ὅ,τι σοφώτερον, ἀληθινώτερον καὶ ὑγιέστερον ἐγνωμάτευσε ποτὲ καὶ ἐδίδαξεν ὁ Βερναρδάκης. Σημειωτέον ὅτι ὁ «Ἐλεγχος» ἐδημοσιεύθη τῷ 1884, πολὺ δευτέρω πρὶν φανοῦν αἱ περὶ τῆς δημοτικῆς ἰδέαι καὶ μελέται τοῦ κ. Χατζιδάκη καὶ τὰ «Ἐἶδωλα» τοῦ Ροῖδου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Βερναρδάκης οὔτε τοῦ πρώτου τὴν γλωσσικὴν σοφίαν κατεῖχε, οὔτε τοῦ δευτέρου τὴν ἐνοτικὸν παρατηρητικὸτητα, τὴν δεξυτέτητα, τὴν αἰσθητικὴν μόρφωσιν, τὴν χάριν καὶ τὴν εὐφυΐαν· ἀλλ' ὅτι πρὸ αὐτῶν κατώρθωσε νὰ μαντεύσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ θρηνήσῃ ὡς ἐθνικὴν συμφορὰν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ὑπὸ τῶν λογιωτάτων, λογιώτατος αὐτὸς καὶ γραμματικὸς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἀττικισμὸς ἐθεωρεῖτο τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, εἶνε διὰ τὸν Βερναρδάκη δόξα καὶ τιμὴ, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε θὰ τῷ ἀρνήθῃ ἢ Ἱστορία τῆς Φιλολογίας μας. Ὡς λογοτεχνία, αἱ ὀλίγα ἐκεῖνα σελίδες τοῦ «Ἐλεγχου» θὰ ὑπελείποντο συγκρινόμεναι πρὸς οἰανδήποτε σελίδα τοῦ Ροῖδου· ἀλλ' ὡς κριτικὴ εἶνε ἐφάμιλλοι, καὶ οὐδεμίαν σύγκρισιν θὰ ἐφοβοῦντο.

Ἄλλ' ἕως ἐκεῖ... Ὁ Βερναρδάκης, ὡς ὑπερμαχος τῆς ζωντανῆς γλώσσης, ἔμεινε μέχρι τέλους θεωρητικὸς. Οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος προσέβη ποτὲ εἰς ἐφαρμογὴν τῆς θεωρίας του, οὔτε κἂν ἐνέκρινεν ἢ ἐνεθάρρυνε τὰς ἀποπειράς πρακτικωτέρων δημοτικιστῶν. Ὅταν ὁ κ. Ψυχάρης ἔγραφε τὸ «Ταξίδι» του, εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι μετὰ τῶν πρώτων του ὑπερασπιστῶν θὰ εὐρισκε καὶ τὸν Βερναρδάκη. Ἀπεναντίας, τὸν εὐφρην ἐχθρὸν ἐκ τῶν ἀδιαλλάκτων, τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ οἱ ὄπαδοί του, οἱ φανατικώτεροι ἢ μετριοπαθέστεροι, οἱ ἀχαλίνωτοι ἢ συντηρητικοὶ δημοτικισταί. Ἡ εἰς τὴν ζωντανὴν γλώσσαν προσχώρησις τοῦ Βερναρδάκη περιορίζεται μόνον εἰς τὰ χορικά τῆς «Ἀντιόπης», τὰ ὅποια συνέθεσεν εἰς δημοτικὴν μᾶλλον ἐξ ἰδιοτροπίας, καὶ εἰς κάποιαν ἀπλοποίησιν τῆς καθαρευούσης, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο εἰς τοὺς στίχους του καὶ εἰς τὰ πεζά του. Οἱ τύποι π. χ. τῆς «Μερόπης» τοῦ 1866, *λάλησον, ἔστησας, ἦκουσας, αἰτιῶ* (προστακτικὴ!) *τεταλαιπωρημένη*, κτλ. δὲν ἀπαντῶνται πλέον εἰς τὴν «Φαῦσταν» τοῦ 1894, τοῦλάχιστον τόσον συχνὰ καὶ ἀποκλειστικῶς. Λέξεις δὲ καὶ τύποι τῆς ζωντανῆς, ὑπογραμμισμένοι, εὐρίσκονται ἀρκετοὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν «Ἐλεγχον».

Αὐτὸ εἶνε ὅλον. Τίποτε περισσότερον. Ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἀμεδρῶς διέβλεπε, δὲν εἶ-

χεν ἐμποτίσῃ τόσον τὸν Βερναρδάκη, ὥστε νάποτινάξῃ τὸν σχολαστικισμὸν τῆς ἐποχῆς του, ζυγὸν ὁ ὁποῖος τὸν κατέθλιβε. Θὰ τὸ ἔκαιεν ἴσως ἂν ἦτο καλλιτέχνης μὲ τὴν ἐμπνευσιν κάπως γενναιοτέραν καὶ ζωηροτέραν. Ἄλλ' ὅπως ἦτο, δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τίποτε δυνατώτερον. Ἡ καθαρεύουσα, ὡς ὄργανον τῆς ποιησεῶς του, τῷ ἦτο ἀρκετὴ. Ζωντανώτερον, ἀληθινώτερον, νεωτεριστικώτερον τίποτε δὲν ἀνειρουπόλησε ποτέ, ὥστε νὰ αἰσθανθῇ καὶ τὴν ἀνάγκην ὄργανον ἐκφράσεως τελειότερου. Ὁ ἀναλογιζόμενος μάλιστα τὸν ἔρωτα, τὴν φροντίδα, τὴν προσοχὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἔγραφε τὴν μουμμιάδη του καθαρεύουσαν, ἀγεται νὰ ὑποπτευθῇ σοβαρῶς μήπως δὲν εἶπεν ἀπὸ πεποιθῆσιν ὅσα εἶπεν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ πείσμα, ἀπὸ μῖσος κατὰ τῶν ἀττικιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέκριναν τὴν γραμματικὴν

του, καὶ ἀπὸ πνεῦμα ἀντιλογίας. Διὰ τὸν χαρακτῆρα του, καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀπίστευτον. Ὅπως καὶ ἂν εἶνε, τὸ Νέον Πνεῦμα δὲν τὸν εἶχε κατακτῆσει τελείως. Κάτι προησθάνθη, ἀλλ' ὅταν ἐφθασεν, ὅταν ἦλθεν ἐμπρὸς του, οὔτε κἂν τὸ ἀντελήφθη. Ἡ Ἐπανάστασις, ἢ ὅποια ἐσημειώθη εἰς τὰς ἡμέρας του, τὸν εὐφρην ἀπαθῆ, ἀδιάφορον, πολέμιον. Καὶ ὁμως ἦτο συνομηλικὸς μὲ τὸν Πολυλᾶν!... Δὲν τὸν ἔκαιεν μόνον ὁ ἄγριος ἐγωϊσμὸς του, νὰ περιφρονῇ, ὅπως εἶπαμεν, ἐκ βάθους ψυχῆς τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Αἰτία ἦτο καὶ ἡ ἀδυναμία του νὰ κρίνῃ καὶ νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν νεωτεριστικῶν τὰ ὑγιᾶ καὶ τὰ ἀξία. Ἐλεγε ὅτι κανένα ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ποιητὰς δὲν ἐννοοῦσε, καὶ τὸ ἔλεγε ἐλικρινῶς. Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξεν ἀνώτερος τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Βερναρδάκης ὑπῆρξε κατώτερος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ



ΣΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΦΩΤΟΓΡ. Ε. Τ.

ΑΙΜΑΤΩΜΕΝΑ ΞΗΜΕΡΩΜΑΤΑ

Όταν πηγαίνετε στην Κρήτη και βγαίνετε σε χωριό, καμαρώνετε μόνο τα παλληκάρια, κοιτάτε πώς σέρνουν ὄμορφοι και λεβεντόκορμοι τὸν χορὸ καὶ πὼς τραγουδοῦνε ὄλοι γύρω τριγύρω στὸ γλέντι καὶ πὼς χύνεται καὶ πετιέται ἀπὸ τὴ λύρα ἢ ἀγρία ψυχή τοῦ Κρητικοῦ καββάλλα ἀπάνω στὶς μεγάλες δοξαριές...

Τρῶτε καὶ πίνετε καὶ τραγουδῆτε μαζί των — μὴ ζητᾶτε ὄπως ποτὲ νὰ σᾶς πούνε ἱστορίες τοῦ πολέμου.

Δὲν τόξερα. Καὶ γι' αὐτὸ ὅταν ἐγυρίσαμε ἀπὸ τὸ γλέντι ποὺ ἐκάμαμε στὴν ἀμμουδιά, εἶπα τοῦ γέρου Κρητικοῦ ποὺ μὲ φιλοξενοῦσε στὸ χαμηλὸ καὶ φτωχικὸ σπιτάκι του νὰ καθίσω κοντά μου, ἐκεῖ στὸ πέτρινο πατάρι τῆς αὐλῆς του ποὺ εἶχα καθίσει κ' ἐγὼ κουρασμένος.

Ἡ νύχτα ἀρχίζει νὰ πέφτη ἀπάνω στὰ δεντρά, μιὰ ἐμορφότατη μυρωδιά θερισμένων σπαρτῶν ἐρχόντανε ἀπὸ τὰ χωράφια καὶ κάπου κάπου ἠλιοκαμένες χωριατοπούλες μὲ τὸ δρεπάνι στὸ χέρι ἐγύριζαν στὸ χωριό, σφιχτόκορμες καὶ χαμηλοβλεπούσες, μᾶς ἔλεγαν μὲ μισὰ χεῖλη ἓνα ντροπαλὸ καλησπέρα, ἐκοκίνιζαν, κ' ἀραιώναν τὸ βῆμα των κ' ἐχάνοντο μέσα στὴ νύχτα...

Ποιὸς μοῦ εἶπε ἐμένα νὰ ταράξω ὄλη αὐτὴ τὴν ἡρεμία καὶ ὄλη τὴν ὄμορφη καὶ νὰ καλέσω κοντά μου τὸν γέρο Κρητικὸ καὶ νὰ τὸν βάλω νὰ μοῦ διηγηθῆ ἓνα ἐπεισόδιον τῆς ζωῆς του;

Μόλις τὸ 'πα καὶ τὸ μετάνοισα. Ἦταν ἀργὰ πλειά. Ὁ Κρητικὸς εἶχεν ἀνάψει ἀπὸ τὴν χαρὰ γιατί θὰ μιλοῦσε γιὰ πολέμους καὶ εἶχεν ἀρχίσει τὴν ἱστορία του.

— Ἦταν Κυριακὴ, Αὐγουστος μῆνας, στὴν τελευταία ἐπανάσταση. Τὸ ξέραμε πὼς θὰ ὄχονταν τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὸ βαπόρι καὶ εἶχαμε ἀπὸ τὰ ξημερώματα κατεβεῖ ὄλοι οἱ χωριανοὶ στὸ γυαλὸ καὶ τὸ περσιμέναμε.

Ἦμαστε λυπημένοι ὄλοι μας κ' ἀμίλητοι καὶ εἶχαμε ξαπλώσει ἀπάνω στὴν ἀμμουδιά, συλλογισμένοι. Εἶχαμε τὸν θάνατο μέσα μας. Στὴν καρδιά μας ἐκόχλαζεν ἡ λαχτάρα νὰ ἐκδιηθοῦμε καὶ νὰ πάρωμε πίσω τὸ αἷμα.

Κι ὁ γέρο Κρητικὸς ἐμάζεψε τὰ φρούδια του, ἐστύλωσε τὰ μάτια του σ' ἓνα ἀκίνητο σημεῖο μέσα στὸ σκοτάδι καὶ ἐσώπασε λίγο. Ἐνοιώσα, κάποια θὰ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια του ἀπαίσια καὶ ὄδνηρότατη λιτανεῖα ἀναμνήσεων.

— «Βλέπεις, ἐκεῖ πέρα, τὸ Μεγάλο Βράχο, στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ; Ἐκεῖ ἀπάνω εἶχαμε μαζωχτεῖ ὄλοι μιὰ ἀπὸ ἐκείνες τὶς μέρες καὶ εἶχαμε ἰδεῖ νὰ καίγεται τὸ Κάστρο καὶ εἶχαμε νοιώσει εὐθὺς πὼς τὰ δέροφια μας θὰ σφάζονται ἐκεῖ πέρα. Μέσα στὸ σταύρωμα τοῦ μεσημεριοῦ μᾶς ἐφάνηκε πὼς ἐρχόντανε, ἀπὸ κεῖ κάτω, τὸ ψυχομαχητὸ καὶ ὁ σὺθηρος τῶν γυναικῶν, τῶν βυζιανάρικων παιδιῶν καὶ ὁ χτύπος τῶν κορμιῶν ποὺ ἐπέφταν κάτω ἀπὸ τὸ τούρκικο μαχαῖρι... Ὅλη τὴ νύχτα ἐμείναμε ἐκεῖ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, ὄλοκόκκινα ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀγανάχτηση καὶ ἐκυττάσαμε, βουβοί, τὸν καπνὸ ποὺ βγάνανε τὰ καμένα σπιτία καὶ τὶς μεγάλες φλόγες καὶ ἀκούγαμε ἀνάγια, ἀνάγια, παραξένους χτύπους ἀπὸ κεῖ πέρα καὶ ἓνα βαθὺ, πνιγμένο βουητό.

Ἦτανε Τρίτη. Τέσσερις μέρες ὕστερα γυρίζαμε γύρω τριγύρω στὴ μπεντένια, στὶς χωσές, στὰ τούρκικα μετόχια ποῦνε ἀπέξω ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ ἐζητούσαμε ἀμίλητοι θροφή γιὰ τὴν ἐγδίκησή μας. Τὴν Κυριακὴ ἐμάθαμε πὼς θὰ ὄχονταν ἓνα βαπόρι στὸ λιμάνι τοῦ χωριοῦ μας καὶ γι' αὐτὸ ἐτρέξαμε ὄλοι ἀπὸ τὰ ξημερώματα στὸ γυαλὸ. Εἶχε μαυρίσει τὸ μάτι μας. Ποιὸς ξέρει, κανένας Τούρκος θὰ τύχαινε στὸ βαπόρι. Ὁ Θεὸς εἶνε μεγάλος καὶ δίκαιος! Εἶχε μαυρίσει τὸ μάτι μας, σοῦ λέω. Περισσότερο θὰ τόκανα χαρὰ νὰ βλεπα Τούρκο στὸ δρόμο μου παρὰ νὰ βλεπα τὸν ἀδερφό μου ποὺ τόσα χρόνια τώρα τὸν τρώει ἡ ξενιτεῖα.

Σάφνου πεταχτήκαμε ὄλοι στὸ πόδι. Ἀπὸ μακριὰ εἶδαμε τὸ βαπόρι νὰ ὄρχεται. Δὲν ἐμιλούσαμε. Ὅλοι εἶχαμε στυλωμένα τὰ μάτια στὸ βαπόρι, σὰν νὰ θέλαμε νὰ τὸ σύρωμε, νὰ τὸ φέρωμε μπροστὰ μας μιὰν ὄρα ἀρχήτερα. Μᾶς φαινότανε, δὲν ἐσάλειν ἀπάνω στὰ νερά, καὶ ὄμως ὄλο καὶ ἐσίμωνε καὶ ἐδιακρίναμε τώρα τὴ σημαία του, τοὺς ἐπιβάτες ἀπάνω στὸ κατάστρωμα, τὸν πλοίαρχο στὴ γέφυρα ποὺ μᾶς ἐκτύταζε μὲ τὸ τηλεσκόπιο, τοὺς ναῦτες ποὺ πηγαῖναν καὶ ἐρχόντανε ἀπὸ τὴν πλώρη στὴν πρύμνη καὶ ἀνέβαιναν ἀπάνω στὰ σκοινιά.

— Τὸ χέρι μου μὲ τρώει, μωρὲ παιδιὰ, ἐφώναξα τότε στοὺς συντρόφους μου. Θὰ ἰδῆτε, κανένα καλὸ μαντάτο μᾶς φέρνει τὸ βαπόρι.

Κανείς δὲν μ' ἀποκρίθηκε. Εἶχαν ὄλοι στυλωμένο τὸν νοῦ των καὶ τὰ μάτια των ἀπάνω στὸ κατάστρωμα. Ὅλο καὶ ἐσιμώναμε χωρὶς νὰ

τὸ νοιώθωμε στὴ θάλασσα, καὶ τὰ κύματα ἀρχισαν νὰ βρέχουν τὰ πόδια μας. Σάφνου ὁ ἀνηψιὸς μου δίπλα μου χύνεται στὴ βάρκα ποῦταν λυμένη στὴν ἀκρογιαλιά:

— Μωρὲ ἓνας Τούρκος εἶνε μέσα!.. Ἐνας Ἀτζίγγανος!

Τριγωνοῦμε ὄλοι τὸν ἀνηψιὸ μου:

— Ποῦ 'ναι; Ποῦ 'ναι;

— Ἐκεῖ στὴν πλώρη μὲ τὴ χιρᾶμα καὶ τὸ φέρι. Τὸν βλέπετε; Τώρα σκύβει... νά, νά... στὴν πλώρη!

Τὸν εἶδαμε ὄλοι. Πεταχτήκαμε στὴ βάρκα. Λέξι δὲν εἶπαμε. Μὲ δυὸ κομπιές ἤμασθε δίπλα στὸ βαπόρι... Ναι, ναι, ἦταν ὁ Ἀτζίγγανος στὴν πλώρη ἀκίνητος, ἤσυχος καὶ μᾶς ἐκτύταζε. Δὲν ἐνοιώσα τίποτε! Ἐμεῖς δὲν ἐμιλούσαμε. Ἐκρύβαμε τὴν χαρὰ μας καὶ ἐχαμηλώναμε τὰ μάτια μας μὴν τύχη καὶ τὰ ἰδῆ ὁ σκύλος καὶ φοβηθῆ καὶ πέση στὴ θάλασσα καὶ πεθάνη ἔξω ἀπὸ τὰ δικὰ μας τὰ χέρια.

Σὰν ἀγρίμια πηδήσαμε στὸ κατάστρωμα καὶ ἐχυμήσαμε στὴν πλώρη. Δὲν ἐμπορούσαμε πλειὰ νὰ κρατήσωμε τὴν χαρὰ μας. Ἦταν ἐκεῖ, καὶ τὰ μάτια μας τὸν κύτταζαν καὶ θὰ τοῦ μίλησαν φαίνεται γιατί ἀρχίζει νὰ τρέμη καὶ νὰ φωνάζη. Ὁ ἀνηψιὸς μου ἔσυρε τὸ μαχαῖρι. Ἐγὼ τὸν ἐμπόδισα:

— Ἐξω! Τὸ χῶμα τῆς Κρήτης νὰ πιῆ τὸ αἷμα!

Τὸν ἐροῖσαμε στὴ βάρκα, τὸν ἐπατήσαμε καὶ τὸν ἐσύραμε στὴν ἄμμο. Αὐτὸς ἀρχίζει νὰ φωνάζη ἀράδικα ποῦ δὲν τὰ καταλαβαίναμε κ' ἔκαμε νὰ φύγη. Ποῦ νὰ πάη! Ἐξὴ μαχαῖρια σηκώθηκαν καὶ ἐκυλίστηκε χάμω κίτρινος ἀπὸ τὸν φόβο καὶ ἔκανε σχήματα σὰν νὰ παρακαλοῦσε. Ἐμεῖς δὲν ἐμιλούσαμε καὶ ἔπεσε πίστομα χάμω καὶ ἀρχισε νὰ κλαίη ἀπάνω στὴν ἄμμο... Θυμᾶσαι; Ἐκεῖ ποὺ καθίσαμε σήμερα καὶ ἐφάγαμε, ἐκεῖ κοντά, δυὸ βῆματα, ἦταν ξαπλωμένος...

Ἀνατόγιασα. Ἐνας φόβος παραξένος ἔλυσε τὰ γόνατά μου. Ἡ νύχτα εἶχε γίνει πηχότερη. Σύννεφα μεγάλα περνοῦσαν ἀποπάνω μας, οἱ ὄμορφες χωριατοπούλες δὲν ἐπερνοῦσαν πλειὰ, καὶ ἀπὸ μακριὰ ἐρχόνταν μόνο, μέσα ἀπὸ κανένα κούφωμα δεντροῦ ἢ μέσα ἀπὸ κανένα χαλασμένο σπιτί, ἢ φωνὴ τοῦ γκιῶνη.

Καὶ εἶπα: Κρυώνω, πάμε μέσα στὸ σπιτί!

Ὁ σύντροφός μου δὲν θὰ τ' ἀκούσε γιατί δὲν ἐκινήθηκε διόλου καὶ ἐξηκολούθησε σιγανότερα τώρα, μιὰ, μιὰ λέξη, σὰν νὰ θελε νὰ σκα-

λίση βαθειὰ στὸν νοῦ μου ὅσο μπορούσε κατ' ἄλτηρα ὄλες τὶς λεπτομέρειες:

Ὁ ἥλιος εἶχε κατεβεῖ πλειὰ στὸν κάμπο, ἦτανε μέρα πλειὰ καὶ ἐδιάκρινα καλὰ τώρα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἀτζίγγανου. Εἶχε σηκωθεῖ ἀπὸ τὴν ἄμμο μ' ἐκτύταζε καὶ μὲ εἶδε γεροντότερο φαίνεται καὶ ἐσύρθηκε ἴσα μὲ τὰ γόνατά μου καὶ τ' ἀγκάλιασε καὶ ἔλερωσε τὰ σπιβάνια μου μὲ τὰ δάκρυά του.

Μιὰ στιγμή, — ὁ Θεὸς νὰ μὲ συχωρέση! — τὸν ἐλυπήθηκα. Τὸν ἐβλεπα καθαρὰ τώρα στὸ φῶς. Ἦταν ὄλοκίτρινος, εἶχε μικρὰ καὶ ὄλομαυρα μάτια καὶ ἀραιὰ ἀραιὰ ἄσπρα γένεια. Ἦταν ψηλός, μεγαλόσωμος, καὶ εἶχε σωριαστεῖ ὄλος μπροστὰ μου καὶ μ' ἐκτύταζε, καὶ δάκρυα μεγάλα — πρώτη φορὰ εἶδα τόσο μεγάλα δάκρυα! — ἐτρέχαν ἀπὸ τὰ μάτια του.

Δὲν ἐμιλοῦσε, μ' ἐκτύταζε μόνο. Κ' ἐγὼ μιὰ στιγμή — δὲν τ' ἀρνόμαι! — ἐνοιώσα τὴν καρδιά μου νὰ μαλακῶν ἀπὸ τὴν καλωσύνη. Εἶπα, ποιὸς ξέρει ἂν δὲν ἔχη παιδιὰ καὶ τὸν περιμένουν, ποιὸς ξέρει ἂν ἀκούσε ποτὲ τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης, τί φταίει αὐτὸς ὁ κακομοῖρος, εἶνε γέρος καὶ κλαίει.

Μὰ ἐθυμήθηκα εὐθὺς τὸ αἷμα, ἀκούσα μιὰ στιγμή πάλι τὸ βουητό καὶ τὸ σὺθηρο ποὺ ἀπὸ τὸν Μεγάλο Βράχο ἀκούσαμε τὴν περασμένη Τρίτη νὰ βγαίη ἀπὸ τὰ μπεντένια, κ' εἶδα τὴν ὄρα κείνη νὰ ὄρχονται καὶ νὰ σέρνονται ἀπάνω στὴν ἄμμο γυναῖκες σφαγμένες καὶ γέρους καὶ παιδάκια καὶ νὰ μὲ κυττάζουν καὶ νὰ μοῦ παραπονοῦνται... — Ὅχι! ὄχι! ἐμοῦγκρισα, τὸ αἷμα θέλει ἐγδίκηση!

Τοῦ φώναξα γιὰ νὰ ἰδῶ ἂν εἶνε Τούρκος καὶ μὴ μετανωιώσω ὕστερα:

— Ἀλλάχ!

Κι αὐτὸς πετάχτηκε ἀπάνω μὲ μιὰ χαρὰ στὰ μάτια καὶ μὲ μιὰν ἐλπίδα καὶ ἐκτύταζε τὸν οὐρανὸ καὶ ἐμένα καὶ ἐφώναζε καὶ αὐτὸς:

— Ἀλλάχ!

Ἦταν Τούρκος — δὲν σηκώνει πλειὰ ἀμφιβολία καὶ ἔσυρα τὸ μαχαῖρι. Αὐτὸς ἐστρουμώχτηκε πάλι σ' ἓνα βραχάκι κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ μὲ παρακάλεσε μὲ τὰ χέρια του καὶ μὲ τὰ μάτια του καὶ μὲ τὴ φωνή του νὰ περιμένω. Εἶχεν ἀπελπιστεῖ. Ἀπλώσε τὴ χιρᾶμα του ἀπάνω στὴν ἄμμο, ἐπήγε κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ ἐπλυνε τὰ πόδια του καὶ τὰ χέρια του, ἐστράφηκε πρὸς τὴν ἀνατολή, πρὸς τὸν ἥλιο καὶ ἐγονάτισε.

Φαίνεται ἔκανε τὴν προσευχή του γιατί ἀνοικοκλειοῦσαν τὰ χεῖλη του καὶ μιὰ παραξένη

γαλήνη χινότανε άπάνω στο πρόσωπό του. 'Ο ήλιος είχε ψηλώσει πλειά...

Η φρόνη είχε ανοίξει περίτρομα τὰ μάτια μου κι εκύτταζα τόν σύντροφό μου κι έπερίμενα. Αύτος έσώπασε πάλι λίγο κι έβαλε τὸ χέρι του μπροστά στα μάτια του για νὰ ἰδῆ καλύτερα στὸν νοῦ του.

— Σάν νάνε μπροστά μου... Σάν νὰ τὸν βλέπω ἀκόμη. Οἱ σύντροφοι μου ἦσαν γύρω του κι ἀνυπομονοῦσαν καὶ πότε ἐκείνον εκύτταζαν καὶ πότε ἐμένα. 'Ο ἀνηπιός μου ἐκρατοῦσε τὸ μαχαίρι κι εἰσίμωνε. Αὐτὸς στή μέση, ἀσάλευτος, εἶχε σταυρώσει τὰ χέρια κι εἶχε κλείσει τὰ μάτια, γονατισμένος ἀπάνω στή χιράμα, μπροστά στὸν ἥλιο κι ἐπερίμενε...

Λοιπόν; Κι ἔτρεμα ὄλος.

Μέσα στή νύχτα ὁ γέρο Κρητικός, γαλήνιος,

Η ΑΝΤΑΡΤΙΣ *

— Νοέλ, τίθεμαι μαζί με τὸ παιδί μου ὑπὸ τὴν προστασίαν σου. 'Επικαλοῦμαι τὴν γενναιότητά σου ἐναντίον τῆς ζηλοτυπίας σου... Σοῦ ἐμπιστεύομαι τὸν μικρόν μου Κλαύδιον. 'Εως τώρα τὸν ἠνέχθης μόνον... 'Ομως πιστεύω ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ τὸν ἀγαπήσης! 'Εκεῖνος σ'ἀγαπᾷ ἤδη... Δὲν θὰ γνωρίζῃ ἄλλον ἀπὸ σένα δὲν θ'ἀγαπήσῃ παρὰ μόνον ἐσένα ἀπὸ σένα μόνον θὰ δεχθῆ τὴν ἀνατροφὴν, τὰς ἰδέας, πὸν αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀληθινὴν πατρότητα. Θὰ εἶνε τὸ πνευματικὸ παιδί σου, τὸ παιδί τῆς καρδιάς σου, ἀν θέλῃς... Εἶνε παιδί δὲν ἔχει παρελθόν· δὲν ἔχει μνήμην. Ἡ ψυχὴ του εἶνε ὀλόλευκη...

— 'Αρκεῖ! Ζοζάννα, ἔδιωξα τὸν κακὸν πειρασμόν... Καὶ λαμβάνω τὸν Κλαύδιον ἐπειδὴ μοῦ τὸν δίδεις ἐσύ... 'Ας ἡσυχάσωμε!... Αὐτὴ ἡ σκηνὴ μὲπέθανε... Θεέ μου! τί θλιβερά πὸν εἶν' ὅλα αὐτὰ, φρικωδῶς θλιβερά!... Αὐτὸ τὸ δωμάτιον εἶνε σάν πένθιμο... 'Ας βγοῦμε... Θὰ πάμε νὰ δειπνήσωμε σὶτὸ Δάσος, δὲν θέλεις;... 'Α! εἶνε ἡ τελευταία βραδυά!...

ΛΕ

'Εβγήκαν. 'Ητον νύχτα, ἡ βροχὴ ἔπεφτε λεπτὴ καὶ διαπεραστικὴ.

* «Παναθήναια» συνέχεια καὶ τέλος σελ. 347.

σχεδὸν γελαστός, ἀπλωσε τὸ χέρι του καὶ διέγραψε μέσα σὶτὸ σκοτάδι τὸ σχῆμα χεριοῦ πὸν σφάζει.

Οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ μου σηκώθηκαν ἀπὸ τὸν φόβο. 'Εφυγα πρωῶ-πρωῶ. Δὲν ἐκλείσα μάτι ὀληνύχτα. 'Ω! ἐκεῖνη ἡ σκηνὴ πόσες φορές δὲν αἰμάτωσε τὴν ψυχὴ μου κατόπιν!— ὁ γέρος με τὰ μικρὰ μάτια καὶ τὰ μεγάλα δάκρυα γονατισμένος ἀπάνω στήν ἄμμο, κι ἡ θάλασσα μπροστά του ἤρεμη καὶ γαλανὴ κι ὁ ἥλιος ψηλὰ καὶ τὸ χέρι τοῦ Κρητικοῦ πὸν ἀπλώνεται στή νύχτα ἤρεμο καὶ μεγαλόπρεπο καὶ διαγράφει τὸ σχῆμα χεριοῦ πὸν σφάζει!...

— 'Ω! ὅταν πηγαίνετε στήν Κρήτη, καμαρώνετε μόνον τὰ παλληκάρια, τρώτε καὶ πίνετε καὶ τραγουδῆτε μαζί των — μὴ ζητᾶτε ὄμως ποτὲ νὰ σᾶς ποῦνε ἱστορίες τοῦ πολέμου!...

ΚΑΡΜΑ ΝΙΡΒΑΜΗ

— Θεὸς νὰ πάμε σὶτὸ Δάσος; εἶπε ἡ Ζοζάννα, Τόσο ἀργὰ καὶ με τέτοιον ἐλεεινὸν καιρό! 'Εγὼ δὲν βρασιῶ... 'Ας δειπνήσωμε κάπου ἐδὼ κοντὰ.

'Εμπήκαν εἰς ἓνα ξενοδοχεῖον τῆς πλατείας τῆς Βασιλῆς. 'Υπῆρχε εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα μία μικρὰ σάλα ὅπου οἱ ἔμποροι τῆς συνοικίας ἔτρωγαν ὀμιλοῦντες διὰ τὰς ὑποθέσεις των. 'Υπῆρχε ἐπίσης καὶ ὁ ἀναπόφευκτος γηραιὸς κύριος πὸν διαβάσει τὸν Χρόνον. 'Οπίσω ἀπὸ τὸ χάρτινον τείχος πὸν τὸν ἐχώριζε, ἐξήταξε αὐστηρῶς τὴν Ζοζάνναν καὶ τὸν Νοέλ, — ἐκεῖνην πρὸ πάντων...

'Η περιέργεια αὐτὴ ἐνοχλοῦσε τὴν Ζοζάνναν. 'Εκάθητο κοντὰ εἰς ἓνα παράθυρον καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐστρέφετο κέβλεπε ἔξω. 'Ο Νοέλ τὴν ἐρωτοῦσε:

— Δὲν πεινᾷς;

— 'Οχι, διόλου.

'Επροσπαθοῦσε νὰ τὴν διασκεδάσῃ κάπως. Τῆς ὀμιλοῦσε διὰ τὸ Λουζινιὰν ὅπου τὸ ἐρχόμενον ἔτος θὰ ἐπήγαιναν μαζί.

— Αὔριο τὸ πρωῶ θὰ εἶσ' ἐκεῖ...

— 'Αν μάρησῃς νὰ φύγω βέβαια...

— 'Αλλοίμονο!

'Εστρεφε κάθε τόσο τὴν κεφαλὴν τῆς πρὸς τὸ παράθυρον. Παρετήρει τὴν μεγάλην πλατεῖαν, εἰς τὸ κυανοῦν χρώμα τῆς ἐσπέρας, ἓνα

κυανοῦν ἔντονον καὶ μολαταῦτα ἀναλυτό, ὡσὰν μουσκευμένο ἀπὸ τὴν λεπτὴν βροχοῦλαν, ἓνα κυανοῦν πὸν τὰ ἠλεκτρικὰ φῶτα ἔδειχναν τεχνητὸν καὶ θεατρικὸν κάπως. Καὶ μέσα εἰς αὐτὸ τὸ κυανοῦν πὸν ἔπνιγε τὸν σταθμὸν τῶν Βενσὲν οἱ ὑπερμεγέθεις ὄγκοι τῶν σπιτιῶν, τὸ σκυθρωπὸν προάστειον, τὰ δένδρα φωτιζόμενα ἐκ τῶν κάτω.

Τί κόσμος! 'Ηρχοντο-ἤρχοντο, ὑπάλληλοι, ἐργάται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες με τὰ ρούχα τῆς δουλειᾶς ἤρχοντο κατὰ δμάδας ἀπὸ ὄλας τὰς γωνίας τῶν Παρισίων πρὸς τὴν πλατεῖαν αὐτὴν ὅπου ἀρχίζει τὸ ἀληθινὸ λαϊκὸν Παρίσι, τὸ Παρίσι τῶν κινημάτων καὶ τῶν ἐπαναστάσεων. 'Εκεῖ ἐχωρίζοντο ἀλλὰ οἱ μεγαλύτεροι ὄμιλοι ἀνέβαιναν ἀπὸ τὸ προάστειον 'Αγίου-Αυτωνίου ἢ τὴν ὁδὸν Roquette. Καὶ ἡ Ζοζάννα ἀναπολοῦσα φράσεις τοῦ Ὀθγκῶ καὶ τοῦ Μισελέ παρετήρει τὸ παλὸ λιθόστρωτον... Μὲ τὸν ἀγκῶνα εἰς τὸ τραπέζι, τὸ πηγούνη εἰς τὸ χέρι, με ἤρεμην φωνὴν ἀρχισε νὰ λέγῃ τὰς σκέψεις τῆς δυνατά:

— Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι πὸν διαβαίνουν... εἶνε ὄλοι πτωχοί, μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς πτωχότατοι... σύρουν τὸ βῆμα τους κατεβάζον τὸ κεφάλι καὶ σφίγγουν τοὺς ὄμους των καθὼς περπατοῦν. 'Ηργάσθησαν ὄλην τὴν ἡμέρα... Εἶνε κατακουρασμένοι... Καὶ ὁ καθένας ἔχει τὸ φορτίον του: ἀθλιότητα, ἀρρώστιες, ἐρημιά. Τί θὰ ἔλεγαν ὄλοι αὐτοὶ ἂν ἐτολμούσαμε νὰ παραπονεθοῦμε μπροστά τους;... 'Α! Νοέλ τί δάκρυα ἀνώφελα πὸν ἐχύσαμε! τί κίρκρες ἀνόητες ἐδημιουργήσαμε γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας, κάποτε!... Εἶμεθα νέοι, δυνατοί, ἔξυπνοι, καλοπερνοῦμε... ἀγαπιόμαστε, καὶ ὑπέφερα μολαταῦτα, καὶ ὑποφέρεις ἐσὺ τώρα!... Εἶμεθα ἔνοχοι! εἶμεθα τρελλοί!

— Τί φαρμάκι πὸν στάζουν τὰ λόγια σου, Ζοζάννα, εἶπε ὁ Νοέλ θλιβερά. Κάποιο παράπονο ὑπάρχει μέσα τους. Θέλεις νὰ πῆς ὅτι ἂν ἦμουν φρονιμώτερος, ὑπομονετικώτερος, καρτερικώτερος, ὀλιγώτερον ἀπότομος εἰς τὸν πόθον τοῦ νὰ σὲ κατακτῶ, θὰ εὗρισκαμε γλιωρότερα τὴν εὐτυχία μας...

— 'Ισως.

— 'Οχι, ὄχι, δὲν τὸ πιστεύω αὐτό!... Σὲ ἀγάπησα, ὄχι ὅπως ἀξίζε μερικὲς φορές, ἀλλὰ πάνποτε ἠθέλησα νὰ σ' ἀγαπήσω καλύτερα, περισσότερο, νὰ ὑψώσω τὸν ἔρωτά μας ὑπεράνω τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τῆς ματαιότητος, τῆς εὐτελείας. Καὶ τὸ «ἰδεῶδες» μου δὲν εὗρισκται εἰς ἀντίφασιν με τὸ αἶσθημα πὸν ἔχω ἐγὼ, πὸν ἔχεις κέσῦ

διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς γυναικός. Δὲν προτίθεμαι νὰ σὲ ὑποδουλώσω, νὰ σὲ χαμηλώσω... Τοῦναντίον μάλιστα ἀφοῦ σὲ συνδέω με ὄλους τοὺς στοχασμούς μου, με ὄλας τὰς πράξεις μου, ἀγαπημένη μου «ἀντάρτις».

— 'Αντάρτις;... 'Ω! ὄχι ἐναντίον σου. Νοέλ, τὸ ξέρεις καλά... Μὴ μοῦ δίδῃς πιά αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς «'Αντάρτιδος»... 'Επανεστάτησα ἐναντίον τῶν ἠθικῶν ἀδικιῶν καὶ τῶν ὀλικῶν, διὰ τὰς ὁποίας ὑπέφερα, ὅπως τόσες γυναῖκες, καὶ ὄχι ἐναντίον τοῦ ἔρωτος. .Κεῖνὸν ἐπίσης εἶχα κάποιο «ἰδεῶδες»...

'Εβαλε τὸ χέρι τῆς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια. Δάκρυα ἔτρεχαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὄγκρα δάκτυλά τῆς τὰ χωρὶς δακτυλίδια, — τὰ ἐλαφρὰ, φιλόπονα, θεραπευτικὰ δακτυλάκια τῆς πὸν ὁ Νοέλ ἀγαποῦσε.

— Ζοζάννα!

— 'Α! Νοέλ, συλλογίζομαι τὴν ζωὴ μου, τὴ θλιβερὴ ζωὴ μου!... 'Ολες οἱ κίρκρες τοῦ παρελθόντος ἔρχονται πάλι στήν ψυχὴ μου!... Τί εἶμαι τώρα;... Μία γυναῖκα ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἡ θλίψις ἔβαλε τὴν σφραγίδα τῆς, τῆς ὁποίας καὶ τὰ φιλιὰ ἀκόμη σάφηνουν μελαγχολικόν!... 'Αναμεταξύ μας, μεταξὺ τῆς εὐτυχίας κέμας τῶν δύο, ὑπάρχουν δέκα ἔτη τῆς ζωῆς μου, τὸ παιδί μου, καὶ τὸ φάντασμα ἐκεῖνο πὸν σὲ ἀκουσίως σου ἀνακαλεῖς!... 'Ω! γιατί νὰ ἔλθῃς τόσο ἀργά; Γιατί νὰ μὴ σὲ περιμένω;... Καὶ νὰ μὴν ἤθελα νάρνηθῶ τὸν παλαιὸν ἔρωτα, νάρνηθῶ τὸ παρελθόν μου! 'Ημουν προσκολλημένη εἰς αὐτὴν τὴν ἰδέαν: ὅ,τι εἶχα κάμει εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάμω!... 'Αλλὰ μισῶ, καταρῶμαι, ἀρνοῦμαι πᾶν ὅτι ἐστάθη ἱκανὸν νὰ με κάμῃ διαφορετικὴν σου, ὅ,τι ἐσταμάτησε, ἐπεβράδυνε τὸν συμπλησιασμόν μας, πᾶν ὅτι δὲν εἶσαι σὺ.

'Ο Νοέλ πνιγόμενος ἀπὸ τὴν συγκίνησιν ἤκουε τὴν Ζοζάνναν... Καὶ ἀνεπόλει ἓναν καιρὸν ὅπου ἡ ἀλαζὼν αὐτὴ ἀπεκρίνετο εἰς τὴν λύπην τοῦ ἔραστοῦ τῆς με δικαιολογίας, πὸν ἐξεπλήττετο, ἀγανακτοῦσε σχεδὸν διότι ὁ Νοέλ τῆς ἐξήτησε «νάρνηθῆ τὸ παρελθόν τῆς». 'Επεκαλεῖτο τότε ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν λογικὴν πὸν ἡ καρδιὰ δὲν γνωρίζει. Καὶ ἦτον ἡ ἰδία γυναῖκα τώρα πὸν ἀπρηνεῖτο με εὐλικρίνειαν τὸ παρελθόν αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλειπε ὁ Νοέλ.

'Εδοκίμασε μεγάλην χαρὰν, οἶκτον ἀκόμη μεγαλύτερον. 'Ηθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ζοζάνναν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τῆς, νὰ τῆς φανερώσῃ τὴν ἐκτίμησίν του καὶ τὸ σέβας του...

Ἄλλά, όταν ἠθέλησε νὰ ὀμιλήσῃ, τὰ λόγια τοῦ ἔλειψαν· τὰ μάτια του ἐγέμισαν δάκρυα. . .

Παρετήρει τὴν Ζοζάνναν ἦτον ὀλιγότερον δροσερὰ καὶ ὀλιγότερον νέα ἀπὸ ἄλλοτε ἢ ὄψις τῆς διατηροῦσε ἴχνη κοπώσεως καὶ δὲν εἶχε πλέον ἄλλην ἐμορφιὰν παρὰ τὴν θαυμασίαν ἔκφρασιν τοῦ βλέμματος. Ἄλλ' ὁ Νοὲλ δὲν ἔκαμε εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἐρώτησιν ἂν θάγαποῦσε τὴν Ζοζάνναν τῶν δέκα ἡμέρας ἐπὶ τῶν. Ἀγάπησε τὴν Ζοζάνναν τὴν τωρινὴν ποὺ εἶχε ἐνώπιόν του, τὴν ἀληθινὴν Ζοζάνναν, τὴν ἰδικὴν του. Ἠγάπησε τὰ μάτια ποὺ ἔκλαυσαν, τὰ χεῖλη ποὺ ἐπέπνευζαν, τὰ ἐργατικά χέρια, τὴν καρδιὰν ποὺ εἶχε ἄρει θριάμβους καὶ ποὺ εἶχε νικηθῆ ἄλλοτε, καὶ ἡ ὁποία ἐμορφώθη σιγά-σιγά, κατέστη ἰκανὴ διὰ τὸν μεγαλύτερον ἔρωτα, μέσα εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ὁδὸν.

Τοῦ ἐφάνη ὅτι ἡ ψυχὴ του ὑψώνετο ὑπεράνω τῆς ἀλαστονείας καὶ τῆς βιαιότητος ἕως εἰς τὴν ἡρεμίαν ἐνὸς αἰωνίου αἰσθηματος. . . Τοῦ ἐφάνη ὅτι τότε μόλις ἀρχίζε νὰγαπᾷ τὴν Ζοζάνναν.

— Ἀφῆσε τὸ παρελθόν, ἀγαπημένη μου. . . Ἄν γιὰ σένα δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει πλέον καὶ γιὰ μένα. Ἐξώρισες τὸ φάντασμα. . . Ἄς ἀφήσωμε πλέον τὰ λόγια καὶ τὰς σκέψεις γι' αὐτά. . . Ἄς ζήσωμε τὴ ζωὴ μας. . .

Ἐκπληκτὴ ἡ Ζοζάννα τὸν παρετήρησε. . . — Πάμε! ἀγάπη μου! . . . εἶπε. Ὅλος ὁ κόσμος ἔφυγε. . . Ἡ ὥρα εἶνε περασμένη.

Ἐσηκώθη, ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον ἕως τὸν λαυμὸν κέσυμμαίεσε τὴν ἐσάρπαν τῆς. Ἐβγήκαν. Ἐξῶ ἡ βροχὴ ἐγένετο πῶς δυνατὴ. Ὁ Νοὲλ ματαίως ἐπροσπαθοῦσε νὰ προστατεύσῃ τὴν φίλην του. Ἐζητοῦσε κανένα ἀμάξι καὶ δὲν εὑρίσκει.

— Θεέ μου! εἶπε ἡ Ζοζάννα, δέκα ἡ ὥρα! . . . εἶνε φρικώδες νὰφήσωμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἔτσι!

— Νὰ σάφήσω; . . . Πιστεύεις ὅτι μπορῶ νὰ νὰ σάφήσω ἀπόψε; . . . Θὰ σὲ ὀδηγήσω στὸ σπίτι μου ἢ στὸ σπίτι σου. . . Δώσέ μου τὸ χέρι, ἀγαπητὴ μου, ἀκουμβήσε!

Ἡ Ζοζάννα ἐστήριξε τὸ κεφάλι εἰς τὸν ὦμον τοῦ Νοὲλ καὶ σιγά καὶ μὲ περιπάθειαν ὡσάν διὰ νὰ τὰκούσῃ μόνῃ τῆς ἐψιδύρισε:

— Πολυαγαπημένε μου! . . .

Ἐξαναβρήκαν τὸ δωμάτιον ὅπως τὸ εἶχαν ἀφίσει. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἀνταύγεια ἐλαμπύριζε εἰς τὸ ταβάνι, ὁ χαλκὸς ἐλαμπε εἰς τὴν οἰκίαν.

Ἀφοῦ ἔσβησε τὸ φῶς ὁ Νοὲλ ἐπῆρε τὴν Ζοζάνναν εἰς τὰ χέρια του διὰ νὰ τὴν θε-

μάνῃ. Μία συγκίνησις ἀνέκφραστη ἔκαμνε διστακτικὴν τὴν ἐπιθυμίαν του. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ συρμένα παραπετάσματα ἡ ἀνταύγεια ἐγλυτροῦσε ἀκόμη. Καὶ ὁ Νοὲλ ἐμάντευε τὰ χυμένα μαλλιά τῆς Ζοζάννας, τὰ κλεισμένα μάτια τῆς, τὸ μισανοιγμένο στόμα τῆς, ὅλο τὸ χλωμὸ πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐρωτικὴ ἔκστασις ἐναπέθετε τὴν ἐπιθανάτιον ἡρεμίαν.

Ἀκούετο ἡ βροχὴ, τὸ κατακλύσιμα κανενὸς ἀμαξιοῦ, ὁ ρυθμὸς καμμάς μηχανῆς διαμέσου τῶν τοίχων. Ἐξάφνα, θόρυβοι καὶ λάμψεις ἐξηφανίσθησαν. Καὶ ἡ βροχὴ ἔπαυσε. Τὸ δωμάτιον ἔγεινε βουβὸν καὶ σκοτεινὸν ὡς τάφος, καὶ οἱ δύο ἀγαπημένοι αἰσθανόμενοι τὴν νύκτα νὰ τοὺς δεσπόζῃ ἐδέθησαν εἰς σφικτὸν ἐναγκαλισμὸν.

Τοὺς ἐφάνη ὅτι καθεὶ ζωὴ εἶχε ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅτι ἡ κακὴ ἡμέρα δὲν θὰ ἤρχετο ποτέ, ὅτι ὁ πόθος τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης ἔειχε ἐκπληρωθῆ δι' αὐτοὺς ἦσαν μόνοι πλέον εἰς τὰ νυμφικὰ σκότη. Καὶ χωρὶς ἀνάμνησιν, χωρὶς σκέψιν, παραφερόμενοι μέσα εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ σκοτεινοῦ ποταμοῦ, ἤσθάνοντο νὰποθαίνῃ ἐντὸς τῶν καθετὶ ποὺ δὲν ἦτον ἔρως.

AC

Ὁ Μαυρίκιος Ναιτιὲ δὲν ξαναἤλθε πλέον εἰς τὸν *Γυναικεῖον Κόσμον*. Οἱ δύο ἐρασταὶ δὲν ξαναμίλησαν ποτὲ δι' αὐτὸν, καὶ ἤσθάνθησαν ἀληθινὰ πλέον ὅτι «εἶχαν ἐξορκίσει τὸ φάντασμα».

Ὁ Νοὲλ ἐπέρασε μερικὰς ἡμέρας εἰς τὸ Λουζινιάν ἔπειτα ξανάφερε τὸν μικρὸν Κλαύδιον ἢ δεσποινὴς Μιράκλ. Καὶ, ἐπὶ ἐβδομάδας καὶ μῆνας ἦσαν εὐτυχισμένοι· οὔτε ἐπεισόδια οὔτε τρικυμίας μία ζωὴ ἡμερῆς ἀγάπης. Ὁ Νοὲλ ἤργαζετο ἄλλοτε εἰς τὸ σπίτι του, ἄλλοτε εἰς τῆς Ζοζάννας. Κάθε βράδν μέσα εἰς τὸ πράσινο σαλόνι ἔκαμναν σχέδια, καὶ ὁ Κλαύδιος μὲ τὸ νυκτικὸ του ἔφηνε ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ζοζάννας πρὸς τὰ χέρια τοῦ Νοὲλ.

Ἐνα βράδν, ἕνα θέατρον ἔδιδε τὸ δίκρακτον δραματάκι τοῦ κ. Ἀλφόνσου Ποπινέλ: ὁ «Ἀνεξάλειπτος». Ἡ αὐλαία ἐπιπτε ὕστερ' ἀπὸ μίαν λύσιν τραγικὴν μᾶς ἀρκετὰ κοινῆς περιπετείας ἕνας σύζυγος, θῦμα τῆς *ἀναδρομικῆς* ἐρωτικῆς ζηλοτυπίας, μία σύζυγος, θῦμα τύψεων καὶ ἀναμνήσεων, ἀναγνωρίσαντες τὸ ἀδύ-

¹ Ἡ ἱστορία τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν προηγούμενον τόμον τῶν «Παναθηναίων».

νατον τῆς συμβιώσεως, ἀπεφάσισαν νὰποθάνουν ποιητικά. . . Οἱ ὑδάνθοι καὶ τὰλλα λουλούδια μὲ τὰ βαριὰ ἀρώματα ἀντικατέστησαν εἰς τὸ συζυγικὸν δωμάτιον κάθε ἄλλο δηλητήριον. Προτοῦ ἀνεβῶν εἰς τὸ κρεβάτι τοῦ θανάτου οἱ δύο σύζυγοι διεκήρυξαν ὅτι ἡ «συγγνώμη δὲν εἶνε λήθη» ὅτι ἡ «δύναμις τοῦ παρελθόντος εἶνε ἀκατανίκητος» καὶ ὅτι μία γυναῖκα διαμένει προσκεκολλημένη μέσα εἰς τὰ ἄδντα τῆς καρδιάς τῆς εἰς τὸν πρῶτον ἄνδρα ποὺ τὴν ἐδέσποσε. Οἱ ἀφορισμοὶ αὐτοί, ποὺ δὲν ἦσαν διόλου νέοι, ἔφεραν τὰ δάκρυα εἰς τὰς κυρίας καὶ ἀκόμη εἰς ἐκείνας τῶν ὁποίων «ὅλο τὸ Παρίσι» γνωρίζει τοὺς ἐραστὰς. . . Οἱ *τωρινοὶ κάτοχοι* αὐτῶν τῶν κυριῶν ἐμόρφασαν ἀλλὰ οἱ ὑπανδρευμένοι κύριοι δὲν ἀπέκρυπταν ἕνα ἐλαφρὸ μειδιάμα ἰκανοποιήσεως, ὁ καθεὶς τῶν *πρῶτος* ἐραστῆς τῆς γυναικὸς του ἢ ὑποθέτων ὅτι ἦτο *πρῶτος*. . . Ἐβλεπαν βέβαια ὅτι οἱ αὐτοκτονοῦντες ἦσαν κάπως ὑπερβολικοὶ εἰς τὴν ἀπελπισίαν των, ἀλλὰ μήπως μὲ τοῦτο δὲν ἔδειχναν τὴν ζηλότυπον δύναμιν τοῦ πάθους των, καὶ τὴν ὑπέροχον λεπτότητα τῶν ψυχῶν των;

Ὁ Νοὲλ ἀφῆσε τὴν θέσιν του. ἤξευρε ὅλας τὰς μορφὰς τριγύρω του, κριτικούς, δημοσιογράφους, ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ θεάτρον κείνους ποὺ βλέπει κανεὶς παντοῦ, τῶν ὁποίων κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα, φίλους τῶν φίλων τοῦ συγγραφέως, ἐξαδέλφους τῶν ἐργατιδῶν ἢ ἀνεψιοὺς τῶν μηχανικῶν τοῦ θεάτρον. . . Αὐτὸ τὸ βράδν ὁ Νοὲλ δὲν ἦτον εὐχαριστημένος διόλου. ἤκουσε μολαταῦτα τὸ δράμα ἀπὸ εὐγένειαν διότι ὁ συγγραφεὺς ἦτο παλαιὸς συμμαθητὴς του — ἕνα πολῦτιμο παιδί!

Ὁ Νοὲλ ἔσφιξε μερικὰ χέρια ποὺ τοῦ ἔτειναν, ἐχαίρεισε τὴν κυρίαν Φουκάρ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ προσέκρουσε εἰς τὴν Φλορὺ διερχομένην.

— Εἶσθε ἀδικαιολόγητος! Εἶπε ἡ γυναικοῦλα αὐτὴ ἀναπηδῶσα ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς. Σὰς ἔπιασα, δὲν σὰς ἀφίνω! . . . Ἐλάτε στὸ θεαρεῖο μου! εἶνε ἡ Μπισσόν, ἡ Μανέτ, ἡ φίλη μου ἢ Μανέτ. Κλαίει διαρκῶς κέμεις πιά. . . μὴν τάρωτῆς. . . Ἐλάτε λοιπόν, ἀγγιάνθρωπε!

Ἄσπρη, ξανθὴ, μὲ τὸ μαῦρο φόρεμά τῆς ἡ Φλορὺ ἐκύταξε τὸν Νοὲλ μὲ τὸ γαλάζιο θαυπευτικὸ βλέμμα τῆς πλήρες κακεντροχειας καὶ περιεργείας, μὲ τὸ βλέμα τὸ ἐξ ἐνστικτοῦ γεμάτο ἀπὸ προκλητικότητα καὶ ἐκ συνηθείας *καλόβολο*. Ἀκουμβημένος εἰς τὸν τοῖχον ὁ Νοὲλ παρετήρει τὸ χαριτωμένον, αὐτὸ πλάσμα, ποὺ οἱ ἄνδρες ἐσκουντοῦσαν περνώντας. . . «Καλη-

νύκτα, Φλορὺ! . . . Εἶσαι καλὰ, Φλορὺ; . . » εἰς τὴν συναδελφικὴν αὐτὴν οἰκειότητα ἡ Φλορὺ διέκρινε μήπως κανέναν τόνον περιφρονησεως; Ἐννοῦσε τάχα ὅτι οἱ συνάδελφοι αὐτοὶ τὴν ἐξομοίωσαν μὲ τὰς ἠθοποιούς μετρίου ταλάντου, μὲ τὰς ἀποτυχούσας ποιητρίδας, μὲ τὰς μικρολογίας ποὺ γεμίζουν τὰ πρόθυρα τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ θεάτρον; ἤσθάνετο τάχα ἡ συνεργάτις τοῦ *Γυναικεῖου Κόσμου* ὅτι πάντοτε θὰ ἐλογαριάζετο ὡ *γυναικοῦλα*;

Ὁ Νοὲλ τὴν ἐκύταξε μὲ συμπάθειαν καὶ οἶκτον. . . Ἦτον ὠραία. Ὑπῆρχε εἰς τὸ βάθος τῆς ἕνας κόκκος ὄνειρου καὶ τρυφερότητος ποὺ ποτὲ δὲν ἐβλάστανε καὶ τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἡ ἰδία ἀγνοοῦσε. . . Καὶ ὅπως τόσαι ἄλλαι γυναῖκες θὰ «ἐκατρακυλοῦσε» ἀπὸ ἐραστὴν εἰς ἐραστὴν. Θὰ ἐγένετο μία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας καλλονάς, τῶν ὁποίων ἡ μαλακὴ σάρκα καὶ τὸ ψυμυθιωμένον πρόσωπον ἐπιδεικνύονται εἰς ὅλας τὰς παρισινὰς τελετὰς ἕως εἰς τὸ πεντηκοστὸν καὶ τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. . . Θὰ ἐγένετο ἡ «γορὰ» Φλορὺ, ἡ «μικρὰ» Φλορὺ αὐτὴ. . . Δυστυχισμένο κορίτσι!

— Λοιπόν, ἔρχεσθε;

— Ὁχι, δὲν ἔρχομαι! . . . Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ φύγω.

— Καὶ τὸ δεύτερον ἔργον;

— Μοῦ ἀρκεῖ τὸ πρῶτο! . . . Τί ἰδέαν ἔχετε διὰ τὸν *Ἀνεξάλειπτον*; . .

— Λέγω πὼς αὐτὸς ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία αὐτὴ εἶνε λιγάκι. . . κουτοὶ νὰ σκοτόνωνται ἔτσι! . . . Ὅπως ὅποτε ὑπάρχει ἀλήθεια.

— Πιστεύετε πὼς μία γυναῖκα δὲν λησιμονεῖ ποτὲ τὸν πρῶτον ποῦ. . .

— Ἀγαπητέ μου, εἶπε μὲ σοβαρότητα ἡ Φλορὺ, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν δεύτερον.

— Σὰς ἀφίνω, Ντελύλ! . . . Κέλειτα παραπονεῖσθε: νὰ ὁ διευθυντὴς μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ μὲ τὸν Μπερσιέ. Θὰ μᾶς λιμάρουν. . . καί. . . ἢ . . . θὰ σὲ περιμένῃ! Θὰ δυσσαρεστηθῇ! Θὰ δυσσαρεστηθῇ! . . .

— Φλορὺ, εἰς ἕνα φαρμακάκι! . . . ἀπεκρίθη γελῶν ὁ Νοὲλ.

Ἐκείνη ἔκαμε μίαν χαριτωμένην κίνησιν, μὲ τὸ δάκτυλο εἰς τὰ χεῖλη ὡσάν διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι δὲν εἶνε ἀδιάκριτη, καὶ ἀπεμακρύνθη. Τὸ σῶμα τῆς «σειῶντας καὶ λυγιῶντας» ὡς φίδι μὲ μαῦρα λέπια, μὲ τὸ κεφάλι ἀσπρόχρυσον ἐγλύστρησε ἀνάμεσ' ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν. . . Σιγά ἄλλοι, καὶ ἄλλοι δυνατὰ οἱ ἄνθρωποι ἔλεγαν: «εἶνε ἡ μικρὰ Φλορὺ τοῦ *Γυναικεῖου Κόσμου*. . . » Ἐνας ψηλὸς νέος μὲ

μουστάκια και μόνον ὄρησε ὀπίσω της:
— "Ε! Φλορό.

Και κοντά εἰς τὸν Νοὲλ ἕνας ὄχρος ἄνθρωπος μὲ λερωμένο κολάρο και σακκάκι παλιὸ ἄρχισε νὰ διηγῆται ἕνα σκανδαλώδες ἀνέκδοτον.

— "Α! ναί, ἡ Φλορό! Φαίνεται ὅτι μιλοῦσε εἰς τ' αὐτὸ τοῦ γείτονός του και τὰ χυδαῖα μάτια του ἔλαμπαν.

Ὁ Νοὲλ ἤκουσε ἀποσπασματα φράσεων, ἕνα κακὸ ἐπίθετον και ἐδοκίμασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ραπίση τὸν κτριναίωρον αὐτόν. Ἄλλὰ ὁ Φουκάρ και ὁ Μπερσιέ ἦσαν κοντά του.

— Πῶς ἐδῶ, Ντελύλ... Δὲν εἶνε τὸ ἐπάγγελμά σας νὰ ὑφίστασθε τὰς πρώτας!...

— Εἶμαι ὁ φίλος τοῦ συγγραφέως, ὁ καρτερικὸς φίλος, ὁ ἀμνησικακὸς ποὺ δὲν θέλει νὰ μειώνη τὴν ἐπιτυχίαν, ποὺ χειροκροτεῖ ἀκόμη.

— Κατεβαίνομε μαζί. Θὰ πάρωμε μιὰ μπίρα.

Ἐκάθησαν εἰς μίαν γωνίαν τοῦ καφερείου τοῦ θεάτρου. Ὁ Φουκάρ ὁμιλοῦσε δυνατὰ καμαρώνων, και ἀνεκάλυπτε παντοῦ ἀνθρώπους ποὺ ἦσαν, ἢ ὑπῆρξαν, ἢ ἤθελαν νὰ γείνουν συνεργάται του, ἀνθρώπους ταπεινοὺς ἐνώπιόν του ἢ δειλοὺς ἢ πάρα πολὺ ἐρασμίους. Ὁ μικρὸς Μπερσιέ, ἀγένειος και ῥοδοπρόσωπος ἐλάμβανε ἕξ ἀντανακλάσεως μέρος τῆς αὐθεντίας τοῦ διευθυντοῦ.

— Αὐτὸς ὁ Ποπινέλ! εἶπε ὁ Φουκάρ. Δὲν εἶνε και τότε κακὸ τὸ ἔργον γιὰ ἀπαρχὴν μάλιστα... Ὑπάρχουν σηναὶ ἐκτυλισσόμεναι μὲ δεξιότητα, λέξεις... Κῆπαιξαν και καλά... Ναί, τὸ τέλος εἶνε κάπως παιδαριώδες ἀλλὰ τὸσο καλοβαλμένο ποὺ δὲν καταλαβαίνει τὴν παιδαριωδία του κανεὶς... Εἶδατε, ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀποστρωφαὶ ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔρωτος, ἢ ἀπολογία τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀγνότητος ἢ μεγάλη σηνηὶ τοῦ μέσου τῆς δευτέρας πράξεως;...

Σοῦ τὸ ἔλεγα, Μπερσιέ, ἔχουν κάμει πολλὰ δράματα ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου ἔρωτος, ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου γάμου, και τοῦ ἐλευθέρου διαζυγίου!... Διαγράφεται τώρα μιὰ κίνησις ἀντιδραστικὴ... Ἀκολούθησέ την! Ἦμπορούσαμε μάλιστα νὰ κάμωμε και μίαν *ξευναν* διὰ τὴν ἀντίδρασιν αὐτὴν ζητοῦντες τὰς γνώμας τῶν φιλολογικῶν προσωπικοτήτων... "Ε;

— Καλὸ θὰ εἶνε! εἶπε ὁ Μπερσιέ. Ἐγὼ ἀγαπῶ τὰς *Ξεύννας*. . . Οἱ ἐρωτώμενοι κάμουν ὅλην τὴ δουλιὰ τοῦ περιοδικοῦ... .

Ὁ Νοὲλ ἠρώτησε:

— Δὲν ἔχετε γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐσεῖς;

— Ἐγὼ;... Δὲν ἔχω οὔτε καιρόν, οὔτ' ὄρεξιν διὰ φιλοσοφίας. . . Ὁ φεμινισμός, ὁ ἀντιφεμινισμός, ὁ γάμος, τὸ διαζύγιον, ὁ ἔρωσ ὅλα εἶνε ἀντιγραφῆ γιὰ μένα... Ὁ Φουκάρ ἔσπασε στὰ γέλια.

— Μπράβο, Μπερσιέ!... Και σεῖς, Ντελύλ! τί γνώμην ἔχετε;

— Διὰ τὸ ἔργον ἢ διὰ τὴν *θέσιν*;

— Διὰ τὴν *θέσιν*.

— Ἡ διαπρεπὴς συνεργάτις σας Φλορό εἶπε πρὸ ὀλίγου λόγια μετὰ ἐννοίας. Τὴν ἠρώτησα: «Νομίζετε ὅτι μιὰ γυναῖκα λησιμονεῖ τὸν πρῶτον της ἐραστὴν ποτέ;» Και μοῦ ἀπήντησε: «Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν δεύτερον.» Και εἶπε ἀκόμη ὅτι ὁ κύριος και ἡ κυρία τοῦ «Ἀνεξαλείπτου» ἦσαν λίγο κουτοὶ νὰ σκοτωθοῦν ἔτσι ἄδωκα! Ἐχω κῆγὼ ἀκριβῶς τὴν γνώμην τῆς Φλορό.

— Διότι δὲν εἶσθε αἰσθηματικὸς, εἶπε ὁ Φουκάρ προσφέρων σιγαρέττα. Τὸ κοινὸν ποὺ εἶνε πάντοτε αἰσθηματικόν, θὰ ἐλάμβανε τὸ μέρος τοῦ Ποπινέλ!

— Ναί. Ὁ Ποπινέλ ἐξασκοῦσε και θὰ ἐξασκῆ ἀκόμη και ἄλλες βραδυὰς τὴν χειροτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ χειροτέρου εἶδους τῶν αἰσθηματικῶν: τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ ποὺ ἔχουν τὴν διάνοιαν παθητικὴν και ἀσθενὴ τὴν θέλησιν. "Α! αἱ φιλολογικαὶ ὑποβολαὶ! Τὸ «σκῶτωσέ την» τοῦ Δουμᾶ ἔκαμε πολλοὺς συζύγους δολοφόνους, πολλοὺς δικαστὰς ἐπεικειῖς εἰς ἐγκλήματα παρομοίας φύσεως... Ἡ διπλὴ αὐτοκτονία τοῦ «Ἀνεξαλείπτου» θὰ ἐξυπνήσῃ εἰς μερικὰς ψυχὰς ὑπνώττουσαν ζηλοτυπίαν και θὰ αἱματώσῃ πληγὰς ποὺ ἐθεραπεύοντο σιγὰ-σιγὰ.

— Ἄλλὰ ὁ Ποπινέλ ἔχει δίκαιον! εἶπε Μπερσιέ. Ἦμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶν' εὐτυχὴς μὲ μίαν γυναῖκα ποῦ...

Ἐδάγκασε τὰ χεῖλη του κῆκατέπε τὸν καινὸν τοῦ σιγάρου του. Τί γκάφα, ἀν ἐτελείωνε τὴν φράσιν του! διότι ἐπιτέλους ἡ κυρία Φουκάρ... Ἄλλὰ ὁ Φουκάρ δὲν ἐσυλλογίζετο κἂν τὴν νόμιμον σύζυγόν του. Ἐσυλλογίζετο μίαν ὄραιαν μελαχροινὴν ποὺ εἶχε ἐγκαταστήσει ὅλως προσφάτως εἰς τὴν ὁδὸν Γουσταύου Φλωμπέρ. Δὲν ἦτον «ὁ πρῶτος» και ὑπέφερε λιγάκι διότι δὲν ἦτον.

— "Α! ναί! εἶπε στρήβων τὸ ὄραϊο μουστάκι του, εἶνε σκληρόν νὰ ξέρῃ κανεὶς ὅτι... ὅτι πρὸ τοῦ ἑαυτοῦ του ἕνας ἄλλος... Ὅταν ἀγαπᾷ κανεὶς πολὺ μιὰ ἐρωμένη του ὅταν... ἢ ἀνάμνησις τοῦ *ἄλλου* εἶνε ἕνας σφάχτης στὴν καρδιά... .

Ὁ Νοὲλ ἐπιθύρησε:

— Ναί, εἶνε φοικῶδες!

Ὁ μικρὸς Μπερσιέ ἐσκέφθη ὅτι ἡ Ζοζάννα ἦτον χήρα, ὅτι ὁ Νοὲλ ἦτον ἐρωτευμένος μαζί της και ὅτι ὁ Φουκάρ ἐπρόβιθε ἔλλειψιν τάκτ. Και, ἀδιαφόρως.

— Μπᾶ! εἶπε, μὴν ἀφίνεσθε τόσο εἰς τὴν φαντασίαν. Τόσα λόγια και τόσος θόρυβος γιὰ ἕνα πρᾶγμα τόσο ἀπλοῦν και ἀσήμαντον... Μία ἔμορφη ἐρωμένη ἔχει πάντοτε τὴν ἀξίαν της και ξέρετε τὴν ἰταλικὴν παροιμίαν: «*Bocca bacciata*... στόμα φιλημένο δὲν χάνει τὴ δροσιά του...» Ἐξέρω καλά ὅτι ἡ μικροῦλα μου εἶχε ἐρωμένους προτιμωτά μου, δὲν σκοπεῖω νὰ τὴν πάρω γυναῖκα μου.

Ὁ Φουκάρ ἀνεκραύασε:

— Μπερσιέ, δὲν ἐγνώρισες τὸν ἔρωτα, μικρὸ μου!... Δὲν σοῦ φαίνεται, Ντελύλ, ὅτι τὸ παιδί ἀπ' ἐδῶ δὲν ξέρει καλά-καλά τί εἶνε ἔρωσ;... Περίμενε τὰ σαράντα, μικρὸ μου Μπερσιέ. Θὰ ἰδῆς τί παθαίνεις ὅταν μιὰ γυναῖκα οὔτε ὠραιοτέρα οὔτε καλύτερα ἀπὸ ἕνα σωρὸ ἄλλες σὲ δένει χωρὶς νὰ ξέρῃς οὔτε τὸ γιατί οὔτε τὸ πῶς, γιὰ τὸ χρῶμα τῶν μαλλιῶν της γιὰ τὸ ἄρωμα τῆς ἐπιδερμίδος της! Θὰ ἰδῆς ἀν δὲν τριξῆς τὰ δόντια ἀπὸ λύσσαν συλλογιζόμενος ὅτι ἕνας ἄλλος τὴν εἶχε αὐτὴν τὴν γυναῖκα... Και δὲν ὑπάρχει φάρμακο γιὰ τὴν ἀρρώστια αὐτὴ... Ἡ αὐτοκτονία εἶνε μιὰ λύσις.

— Δὲν ὑπάρχει θεραπεία ὅταν ἀγαπᾷ κανεὶς μὲ ἔρωτα μόνον *φυσικόν*. Ἦ πρέπει νὰ τὰ χαλάσῃς τότε ὅλως διόλου ἢ νὰ ἀφήσῃς τὸν καιρόν... Ἄλλ' ὅταν ἀγαπᾷς μὲ τὴν καρδιά πρέπει νὰναλάβῃς τὴν μάχην, νὰ προσπαθήσῃς ἀγαπηθῆς περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀν ἤμπορῆς! νὰ ἐπιβληθῆς εἰς τὴν σταθερὰν σκέψιν, εἰς τὴν σταθερὰν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικὸς και νὰ σ' αἰσθάνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πάντοτε ἐκεῖ, εἰς τὴν σάρκα της, εἰς τὸ πνεῦμα της, και ὅταν ἀκόμη ἀπουσιάζῃς... Κῆπειτα, μίαν ἡμέραν—ὑστερ' ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας—παρητηρεῖς ὅτι εἶσαι μόνος μέσα της... Ἐγείνεις τὸ παρελθόν της, τὸ παρόν της, τὸ μέλλον της. Και ἐπειδὴ ἐκαίνῃ ἐλησιμονήσε, λησιμονεῖς και σύ!.

— "Ε! εἶπε ὁ Φουκάρ, εἶνε κανεὶς βέβαιος ποτέ ὅτι ἡ γυναῖκα ἐξέχασε;... Θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδῆς ἀντικρούουσαν τὸν παλιὸν ἐραστὴν! Ἐγὼ δὲν θὰ ἠσυχάσω παρὰ μόνον ὅταν αὐτὸς ὁ κύριος δὲν θὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ζωὴν... Κῆπειτα, διὰ νὰ ἐπιβληθῆς εἰς μίαν ἐρωμένην, ὅπως λέτε, πρέπει νὰ εἶσαι πολὺ δυνατὸς και πολὺ κακὸς ἔ; Δὲν εἶνε στὸ χέρι ὅλων τῶν ἀν-

θρώπων... Τί μουτζουρώνεις ἐκεῖ, Μπερσιέ; — Τὴν πρώτην ἀπάντησιν εἰς τὴν «Ἐρευναν» μας. Τὴν γνώμην τοῦ Νοὲλ Ντελύλ, τοῦ διαπρεποῦς συγγραφέως τῆς *Ἐργατίδος*.

— "Α! κανεὶς δὲν θὰ γράψῃ διὰ τὸν Νοὲλ Ντελύλ και τὴν *Ἐργατίδα* ἄρθρο πρὸ χαριτωμένο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἔγραψε ἡ Ζοζάννα Βαλεντέν... "Α! Ντελύλ, δὲν ἔχεις νὰ παραπονεθῆς! Ἦτον εὐτυχὴς ἰδέα νὰ διαλέξω τὴν ἐρασιμωτέραν ἀπὸ τὰς συνεργατίδας μου διὰ νὰ παρουσιάσω τὸ βιβλίον σου εἰς τοὺς συνδρομητὰς μου!... ἀλήθεια, ξέρετε πῶς εἶνε τὸ παιδάκι τῆς Ζοζάννας Βαλεντέν;

— Ἀρκετὰ καλά... Ἡ κυρία Βαλεντέν θὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐργασίαν της τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα.

— Ἐχει δέκα ἡμέρες νὰ μᾶς ἔλθῃ! Ἡ γυναῖκα μου δὲν ἦτο και τόσο εὐχαριτημένη ἀλλὰ ἐγὼ εἶμαι πατέρας τῶν συνεργατῶν μου... Εἶπα τῆς Ζοζάννας Βαλεντέν «Περιποιηθῆτε τὸ παιδάκι σας, ἀγαπητὴ μου φίλη... Ἐχετε ἔξη ἡμέρες, ὅκτω εἰς τὴν διάθεσιν σας... Αὐτὴ λείπει δέκα ἡμέρες. Δὲν τὴν κατηγορῶ γι' αὐτό.

Ὁ Μπερσιέ ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ γράψιμό του ἔβαλε τὸ καρνὲ εἰς τὴν τσέπην του.

— Πηγαίνο με τίς κυρίες. Καλησπέρα σας, κύριε Ντελύλ!... Ἐφθασα, κύριε Φουκάρ!

Ὁ Νοὲλ μόνος μὲ τὸν Φουκάρ, ὑστερ' ἀπὸ μίαν στιγμὴν δισταγμοῦ μένα μικρὸ χαμόγελο και μίαν λάμψιν εἰς τὰ μάτια, ἀπλὰ και φαιδρὰ εἶπε:

— Ἡ κυρία Βαλεντέν θὰ λείψῃ περισσότερο, ὑστερ' ἀπὸ δύο τρεῖς μῆνας, ἀγαπητὴ μου. Πρέπει νὰ σᾶς προειδοποιήσω...

— Πῶς! ἀνέκραξε ὁ Φουκάρ, θὰ μᾶς ἀφήσῃ!

— Ἀλλοίμονο! ναί!... Κ' ἔξ αιτίας μου. Θὰ τὴν συζευχθῶ...

— Θὰ τὴν συζευχθῆτε! "Α! καλά! Γι' αὐτὸ λοιπόν!... Δὲν εἶνε εὐγενὲς αὐτὸ ποὺ μᾶς κάμνετε ἀλλὰ σᾶς συγχαίρω, ἀγαπητὴ μου, σᾶς συγχαίρω... Ἡ κυρία Βαλεντέν εἶνε χαριτωμένη...

Ἐλεγε τώρα πλέον: «ἡ κυρία Βαλεντέν».

— Θὰ λυπηθοῦμε πολὺ ποὺ τὴ χάνομε χαριτωμένη, λεπτή, ἔξυπνη, μὲ θάρρος, τόσο καλὴ νέα! Δὲν παραξενεύομαι καθόλου ὅτι τὴν ἀγαπήσατε...

Ὁ Νοὲλ ἐσκέφθη:

«Παραξενεύεσαι ὅμως ποὺ τὴν παίρνω γυναῖκα».

Ἐπειτα εἶπε:

— Θὰ τῆς μεταδώσω τὰς εὐχὰς σας και ξέρω

«ὅτι θὰ χαρῆ πολὺ. . . Μόλις εἶνε ἔνδεκα. Θέλω πρὶν πάω γιὰ ὕπνο νὰ μάθω τί κάνει ὁ Κλαύδιος. . . Ἡ Δις Μπὸν εἶνε εἰς τῆς κυρίας Βαλεντέν.

— Λοιπὸν; Δὲν σὰς κρατῶ περισσότερο, ἀγαπητέ μου Ντελύλ. Καληνύκτα. . . Καὶ πῆτε εἰς τὴν κυρίαν Βαλεντέν ὅτι ἤμπορεῖ νὰ λείρη ὅσες ἡμέρες θέλει.

Ἡ νύκτα τοῦ Φεβρουαρίου ἦτον ξηρὰ καὶ χωρὶς ἀστρα. Μόνη ἡ Σελήνη ἔχυνε εἰς τὸ ἀπειρον μίαν πρασινωπὴν λάμπην σὰν πολιτικῆς ἐσπέρας. Οἱ παραμικροί θόρυβοι ἐγιγανθίζοντο μέσα εἰς τὴν ἀντηχητικὴν σιωπὴν.

Ἐνα ἀμάξι ἔφερε τὸν Νοέλ πρὸς τὴν συνοικίαν ποὺ κατοκοῦσε ἡ φίλη του. Ἀνυπόμονος νὰ τὴν ἰδῆ ἔλυπετο διὰ τὰς ὥρας ποὺ εἶχε χάσει εἰς τὸ θέατρον.

«Ἀληθινά, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, δὲν ἔχω πλέον ἐνδιαφέρον γιὰ τίποτε, δὲν ἠμπορῶ πονθενὰ νὰ εὐχαριστηθῶ ἂν δὲν εἶνε μαζί μου ἡ Ζοζάννα! Εἶμαι σὰν διαμελισμένος, τὸ μισὸ τοῦ ἑαυτοῦ μου». Ἀνεπόλησε τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο, τὰ ὠραία ἔξυπνα μάτια. . . «Τί γλύκα νὰ βροίχης τὸν περιπαθέστερον ἔρωτα μέσα εἰς τὴν τελειότεραν φιλίαν! . . . Μολαταῦτα καλύτερα ποὺ δὲν εἶδε ἡ Ζοζάννα αὐτὸ τὸ ψευτοέργον. . . Θὰ παρατηροῦσε μίαν φορὰν ἀκόμη ὅτι δὲν εἶμεθα σὰν τοὺς ἄλλους ἀγαπημένους. . . Ὁ ἔρωτος—ὁ ἔρωτος μας—ὑπῆρξε ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν. Κέντουτοις! Εἶχα πολὺ ἀρρωστην τὴν ψυχὴν ἐδῶ κ' ἔξη μῆνες!

Ἡ κορυφὴ τῆς Sainte—Chapelle ἔχυνε μίαν χρυσὴν ἀνταύγειαν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ποὺ ἡ Σελήνη καθίστα ἀχρουν. Τὸ ἀμάξι ἐπέρασε τὴν γέφυραν τοῦ Ἁγίου—Μιχαήλ. Ὁ Σηκουάνας ὁμοίαιε σὰν ἓνα ψάρι ἀσημένιο, παγωμένο κάτω ἀπὸ τὸ μαῦρο δίκτυ τῶν δένδρων. . . Τὸ κομματί τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἦτο σκυθρωπὸν, φαιόν, κἄτι σὰν διάκοσμος με φωτεινᾶς ὀπᾶς. . . Ὁ Νοέλ διέκρινε τὸ παράθυρον τῆς Ζοζάννας. . .

Ἐἶχε ἓνα κλειδί τοῦ διαμερίσματος εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάθητο ἡ φίλη του. Ἀνέβη τὴν σκάλαν γλίγωρα γλίγωρα καὶ ἀκουσε τὸν Κλαύδιον νὰ κλαίη. Ἄνοιξε τὴν θύραν σιγά. Μία φωνὴ τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισε—ἡ φωνὴ τοῦ ἱατροῦ—ἔλεγε:

— Βάλετέ τον πάγο στὸ κεφάλι, προσέχετε τὴν θερμοκρασίαν καὶ μὴν τρομάζετε! Θὰ ἐπιστρέψω αὔριο τὸ πρωί, σὰς τὸ ὑπόσχομαι. . .

Ἡ φωνὴ τῆς Ζοζάννας ἀπεκρίθη:

— Μὰ δὲν εἶνε σοβαρὰ ἡ κατάστασις, γιατρέ, πῆτε μου, δὲν εἶνε σοβαρὰ. . . Φοβοῦμαι τόσο πολὺ! . . .

Ὁ Νοέλ ἐμπήκε εἰς τὸ δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐφώτιζε ἐκτυφλωτικὰ μία λάμπα χωρὶς ἀμπαζοῦρ. Εἶδε ὄρθον κοντὰ εἰς τὸ κρεββάτι τοῦ Κλαυδίου τὸν ἱατρόν, ἕναν ἀγαθὸν ἀσπρομάλλην ἀσθηροῦ ἔξωτερικου. . . Ἡ Ζοζάννα γυρμένη ἐπάνω εἰς τὸ κρεββάτι ἐκρατοῦσε τὸν πάγον ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Κλαυδίου. . . Τὸ παιδί ἀνεκινεῖτο μὲ βογγητά. . . Ἐξαφνα συννεμαζεύθη, ἔφερε τὰ χέρια εἰς τὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ κρανίου του καὶ ἄφησε ὀξείαν μονότονον κραυγὴν, παράξενην, τρομακτικὴν.

— Τὰ ἴδια πάλι! ἐφάναξε ἡ Ζοζάννα! . . . ὦ! γιατρέ! . . . Ἀκούστε. . . Ὑποφέρει. . . Τοῦ πονεῖ τὸ κεφάλι. . .

— Μὰ τί εἶνε; Ἠρώτησε ὁ Νοέλ. Γιατρέ. . . Ζοζάννα. . . Τί συμβαίνει;

— Ἄ! κύριε εἶμαι εὐχαριστημένος ποὺ ἤλθατε! εἶπε ὁ γιατρός. Μὴν ἀνησυχῆτε καὶ τόσο, εἶπε ζωηρὰ. Ἐλπίζω νὰ μὴν εἶνε καὶ τόσο σοβαρόν. . . Μία περιπλοκὴ τῆς γρίπης. . . Βρωμοαρρώστια! . . . Δὲν προβλέπει κανεὶς τὰ ἐπαπόλυνθα. Μία ἀπότομος κρίσις τῆς ἀσθενείας ἐτρόμαξε τὴν κυρίαν Βαλεντέν. . . Ἐστεῖλε καὶ μὲφῶναξε. . . Εὐτυχῶς ποὺ ἠμπορέσαμε νὰ προμηθευθοῦμε ἀμέσως πάγον καὶ τὰπαραίτητα φάρμακα. . .

Ὁ δόκτωρ Μπλανσέ, ὁ ὁποῖος ἦτο σχεδὸν γείτων τῆς Ζοζάννας—κατόκει εἰς τὴν ὁδὸν Δαντὸν—τὴν εἶχε ἐπισκεφθῆ πολλὰς φορὰς. ἤξευρε ὅτι ἡ κυρία Βαλεντέν θὰ ὑπανδρευετο μὲ τὸν κύριον Ντελύλ καὶ ἀπρηθύνετο πρὸς τὸν Νοέλ ὡς εἰς πατέρα θετὸν τοῦ παιδιοῦ.

— Καὶ ἦσουν μόνη! εἶπε ὁ Νοέλ πλησιάζων τὴν Ζοζάνναν. . . Ἡ δεσποινὴς Μπὸν. . .

— Μόλις εἶχε φύγει. . . ἀπήνησε ἡ Ζοζάννα προσπαθοῦσα νὰ ὑπεγείρη τὸν Κλαύδιον. Ὁ Κλαύδιος ἄφησε κραυγὴν. . . Ἐκαίε. . .

— Μὴν τὸ κινήτε, κυρία. . . Θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ κάμω νὰ πῆ. . . Πάρτε τὴ λάμπα, κύριε Ντελύλ. . . Λίγο φῶς καὶ ἡσυχία. . . κυρία. . .

— Θὰ εἶχα περισσότερο θάρρος, ἂν ἤξευρα τί εἶχε.

— Αὔριο θὰ τὸ μάθωμε. . . Προσπαθήσατε νὰ ἡσυχάσετε διὰ νὰ ἔχετε δυνάμεις. . . Ἐγὼ πρέπει νὰ φύγω. . . Θὰ μείνη ὁ κύριος Ντελύλ κ' ἔτσι δὲν θὰ εἰσθε μόνη. . .

Ὁ Νοέλ ἐκρατοῦσε τὸ χεῖρ τῆς φίλης του. . . Τὴν παρώτρυνε νὰ ἡσυχάσῃ, νὰ ἔχη ἐμπιστο-

σύνην. Ἡ Ζοζάννα τὸν ἤκουσε χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῆ καὶ τὸν ἐκίταξε χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ τὸν βλέπῃ. Ἐβλεπε μόνον τὸν Κλαύδιον. . . Δὲν ἔκλαιε, ἀλλὰ τὰ χεῖλη τῆς ἦσαν ὠχρὰ ὅσο καὶ τὰ μάγουλά τῆς, εἶχε τοὺς ῥόθωνα συνεσφιγμένους, μίαν ρυτίδα ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ φρύδια τῆς, καὶ τὰ μάτια τῆς ἦσαν πῶ βαθιὰ μέσα εἰς τὰς κόγχας τῶν. Εἰς διάστημα δύο ὥρων εἶχε ἀλλάξει, χλωμίσει καὶ ἀδυνατίσει σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν.

— Ἤμπορεῖτε ν' ἀναχωρήσετε, γιατρέ! εἶπε ὁ Νοέλ μὲ τὸνον ἀποφασιστικόν. Ἡ κυρία Βαλεντέν θὰ εἶνε ἡσυχῇ, θὰ τὴν βοηθήσω νὰ περιποιηθῆ τὸν Κλαύδιον, καὶ αὔριο θὰ εἰσθε περισσότερο εὐχαριστημένους. . .

Ἄναψε ἓνα κερί.

— Ὅχι πολὺ φῶς! . . . Πηγαίνω στὸ ἄλλο δωμάτιο τὴ λάμπα. Περίμενε. Ἐφθάσα. . .

Εἰς τὸ σαλόνι ἐκλείσε τὴν θύραν καὶ ἠρώτησε:

— Πῆτε μου τὴν ἀλήθεια, γιατρέ, σὰς παρακαλῶ.

Ὁλιγόλογος ἀπὸ χαρακτῆρος καὶ φρόνιμος ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος, ὁ γιατρός ἀπεκρίθη:

— Ἐ! Τί νὰ σὰς πῶ. . . Δὲν εἶμαι καὶ βέβαιος. . . Πρέπει νὰ περιμένετε ἕως αὔριον, καὶ νὰ μὴν ἀπελπίζεσθε. . . Ἡ φύσις ἔχει τὴν ἰδικὴν τῆς θεραπείαν.

— Ὅστε εἶνε σοβαρόν;

— Φοβοῦμαι. . . Ἀκούσατε τὸ παράξενο ἐκείνο βογγητό! Αἱ ἀνωμαλῖαι τοῦ λαιμοῦ, ὁ πυρετός, τὰ παραληρήματα εἶνε συνήθη συμπτώματα τῆς μηνιγγίτιδος.

— Καὶ ἡ μηνιγγίτις εἶνε θανατηφόρος συχνὰ ἔ;

— Πάρα πολὺ συχνά. . . θὰ ἠμποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς πάντοτε. . . Μίαν φορὰν ἀκόμη, κύριε, σὰς λέγω ὅτι δὲν εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος. Δὲν εἰσθε ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ. . .

— Τὸ ἀγαπῶ πολὺ, πάρα πολὺ. . .

— Θέλω νὰ πῶ ὅτι ἡ ἀγάπη σας δὲν θὰ εἶνε τρελλὴ καὶ ἄφρων. . . Θὰ κρατήσετε τὴν ψυχραμίαν σας. . . καὶ θὰ προσπαρασκευάσετε τὴν μητέρα. . . νὰ ἐννοήσῃ. . . θλιβερόν ἔργον!

Ὁ γιατρός ἔδωκε μερικὰς πληροφορίας διὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀσθενείας. Ἐπειτα ἔφυγε.

Καὶ ὁ Νοέλ ἐπῆγε νὰ συντροφεύσῃ τὴν Ζοζάνναν.

AZ

Ἦταν καθισμένη κοντὰ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ Κλαυδίου ἐπάνω εἰς ἓνα χαμηλὸν κάθισμα, μὲ τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῶν γονάτων, τὴν κεφαλὴν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χέρια, καὶ τὸ σῶμα

τῆς δλόκληρον συμμαζευμένον ἐφαίνετο ὡς θένλον νὰ κρυφθῆ ἀπὸ τὰ κτυπήματα ἀοράτους ἔχθρου. Ὁ Νοέλ ἤλθε κ' ἐκάθισε κοντὰ τῆ περιβάλλον αὐτὴν μὲ τοὺς βραχιόνάς του:

— Φίλη μου, εἶπε, γι' ἀγάπην τοῦ παιδιοῦ σου ἔχε θάρρος!

— Ἐχω θάρρος, ἀφοῦ δὲν κλαίω πλέον, ἀπεκρίθη ἡ Ζοζάννα. Δὲν κλαίω πλέον θὰ βάλω τὰ δυνατά μου, θὰ κάμω ὅτι πρέπει, θὰ τὰ κάμω ὅλα. . . γιατί. . .

Δὲν ἐτόλμησε νὰ προφέρῃ τὰς λέξεις: «γιατὶ δὲν θέλω νὰποθάνῃ. . .» Ὁ Νοέλ ἐφρικίασε καθὼς τὴν εἶδε ἀποφασισμένην, συγκεντρωμένην μέσα εἰς τὴν ἀπελπισίαν τῆς. Ἐνόησε ὅτι ἡ Ζοζάννα εἶχε ἀσθανθῆ τὸν κίνδυνον, ἂν καὶ ἀορίστως, μὲ τὸ ζωϊκὸν ἐνστικτὸν τῆς μητέρας. . . Κέννόησε ἀκόμη ὅτι μόνον αὐτὸ τὸ ἐνστικτὸν ἐπῆρξε μέσα τῆς; ἡ Ζοζάννα δὲν ἦτο πλέον ἐρωμένη δὲν ἦτο πλέον γυναῖκα ἦτον τὸ ἄγριον θῆλυ προασπίζον τὸ νεογόνον του. Κενώπιον τοῦ δράματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἤρχιζε—δράματος παλαιοῦ ὅσον ὁ κόσμος, δράματος ἀνανεουμένου κάθε τόσο γύρω ἀπὸ τὰ λόγια,—ὁ Νοέλ κατελήφθη ἀπὸ οἶκτον, φόβον καὶ σεβασμόν. . . Διείδε τὸν μεγαλύτερον ἀνθρώπινον πόνον, ἐκείνον ποὺ ὁ ἀνθρώπος δύσκολα ἀναμετρεῖ, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ φαντασθῆ ἀκόμη, τὸν πόνον ποὺ διαμένει δι' αὐτὸν τόσο μυστηριώδης ὅσοι καὶ αἱ δδύναμι τοῦ τοκετοῦ. . . Τὸ συναίσθημα τῆς ἀδυναμίας του τὸν ἐβασάνισε. Ἐδοκίμασε νὰρθρώσῃ λόγια παρηγορίας, τὰ ὁποῖα μολαταῦτα δὲν ἀπατοῦσαν τὴν Ζοζάνναν. Ἐκείνη ἐκινεῖσε τὴν κεφαλὴν καὶ σιγὰ ἀπεκρίνετο.

— Ναί. . . ἴσως. . . Ἐχεις δίκιο. . . Δὲν παραφέρομαι. . . τὸ βλέπεις. . .

Ἄλλὰ λέγουσα αὐτὰ δὲν ἀπέστρεφε ἀπὸ τὸν Κλαύδιον τὸ ξηρόν βλέμμα τῆς διάπυρον, τὸ βλέμμα τῆς ποὺ μόνον αὐτὸ ἐξοῦσε εἰς τὴν μαρμαρωμένην ὄψιν τῆς.

Ἡ νύκτα ἦτον μακρὰ, ἀτελείωτη, φρικώδης νύκτα. . . Μὲ ὅλας τὰς περιποιήσεις καὶ τὰ γιατρικά, τὸν πάγον, ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀρρώστου ὑψάνετο. Καὶ αἱ κρίσεις ἐπολλαπλασιαζόντο σπασμοί, παράτονα, παραληρήματα καὶ ὁ ἀπαίσιος βόγγος ὁ μονότονος ἐκείνος ποὺ δὲν ὁμοίαιε μὲ κανέναν ἄλλον. Ὁ Νοέλ ἔφερε τὸ φῶς χαμηλωμένο κοντὰ εἰς τὸν Κλαύδιον καὶ παρετήρησε μὲ φρίκην του εἰς τὴν μικρὰν ἐρυθρὰν καὶ φλέγουσαν ὄψιν τὰ μάτια ἀνοιχτά, μεγαλωμένα, μὲ τὰς κόρας ἀνίσως διαπλατυσμένας. . . Καὶ ἡ Ζοζάννα σφιγγουσα τὸ χεῖρ τοῦ

Νοέλ ὡσάν θέλουσα νὰ ἐμπήξῃ τὰ νύχια της εἰς τὴν σάρκα του ἐπιθύρῃσε :

— Εἶδες... εἶδες τὸ μάτια του;...

Αἱ ὄραι ἐπερνοῦσαν μία, μία... Ἡ Ζοζάννα καὶ ὁ Νοέλ σχεδὸν ἀμίλητοι παρετήρουν, ἐπεριποιούντο τὸ παιδί. Καὶ ὁ Νοέλ, κάποτε, μὲ ἐκπληξίν του ἠσθάνετο αἰφνιδίως πνιγμονήν, μίαν ὑγρὰν θερμότητα εἰς τὰ μάτια ὅταν ἡ μητέρα προσεκτικῆ καὶ βουβῆ ἐφαίνετο ἡσυχασμένη :

Δὲν ἔλεγε: « Ἐχε θάρρος ». Ἦξευρε ὅτι τὸ θάρρος αὐτὸ ἦτον ὁ παροξυσμὸς τῆς ἀπελπίσας... Ἡ ὑπερτάτη δόνησι εἶχε παραλύσει τὰ νεύρα τῆς Ζοζάννας... Ἐπηγαινοῦρχετο, ἀλλάζε τὸν πάγον, ἐπερίμενε πότε νάλθη ἡ ὄρα τοῦ γιαιτροῦ, καὶ ὅταν ἡ κρίσις ἐξεσοῦσε, ἔγερνε ὀλόκληρη ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ Κλαυδίου, τὸν ἐκάλυπτε μὲ τοὺς βραχιονιάς της, μὲ τὸ στήθος της, ὡσάν διὰ νὰ τὸν ξαναβάλῃ μέσα εἰς τὰ σπλάχνα της... Οὔτε μίαν φοράν δὲν ἐπρόφερε τὴν λέξιν πού δὲν ἤθελε νὰκούσῃ, ἡ ὁποία ἐτριγύριζε εἰς τὸ πνεῦμα της, τὴν λέξιν πού ἦτον ἀκόμη δι' αὐτὴν κάτι ἀφηρημένον, ἕνας ἦχος ἀόριστος καὶ μάταιος, μὴ ἀντιπροσωπεύων τίποτε πραγματικὸν ἢ πιθανόν, τὴν λέξιν πού δὲν ἠμπόρει, πού δὲν ἤθελε νὰ συνδέσῃ μέσα εἰς τὸν στοχασμὸν της μὲ τὸ ἀγαπημένον ὄνομα τοῦ παιδιοῦ της...

Καὶ ὅμως ἠσθάνετο τὴν ἀπειλήν... Τὴν εἶχε αἰσθανθῆ ὅταν ὁ Νοέλ καὶ ὁ γιαιτρὸς συνωμιλοῦσαν εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον. Καὶ παρατηροῦσα τὸ μικρὸ της, διησθάνθη ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἠμποροῦσε καὶ νὰ συμβῇ, — τὸ πρᾶγμα πού δὲν εἶχε φοβηθῆ ποτέ της καὶ τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο δυνατὸν διὰ τὰς ἄλλας — τὰς ἄλλας μητέρας — ὄχι δι' ἑαυτήν!...

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Ζοζάννα ἐπίστευσε ὅτι ὁ κόσμος ὀλόκληρος ἐκημνίζετο, τριγύρω της, ἐπάνω της... Ἐλαβε τὴν ἐντύπωσιν τῆς τελείας καταστροφῆς... Καὶ σκυμμένη, μὲ συμμαζευμένα τὰ δάκτυλά της ἐπάνω εἰς τὸ στόμα εἶχε συγκρατήσῃ τὴν μεγάλην κραυγὴν πού ἀνέβαινε ἀπὸ τὰ βαθιά της μὲ τὴν τρικυμίαν τοῦ ἀκράτητου πόνου... Ἄλλ' ἀμέσως ἐξηγέρθη τὸ μητρικὸν ἔνστικτον.

« Θὰ τὸ σώσω... Θέλω νὰ τὸ σώσω... Πᾶς μπορεῖ ποτέ νὰποθάνῃ τὸ παιδί μου... » Καὶ ἔκτοτε, οἱ συνήθειες ὄροι τῆς ζωῆς εἶχαν ἀλλάξει, δὲν ἐδοκίμασε πλέον οὔτε πείναν, οὔτε κόπωση, οὔτε συγκίνησιν, οὔτε ἔλαβε συνείδησιν τοῦ πόνου της κατελήφθη ἀπὸ ἕναν βραχνῶν μέσα εἰς τὸν ὁποῖον ἐνήργει ὡς ὑποβά-

τις, χωρὶς διαταγόν, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰπαλαχθῆ ἀπὸ τὸν βραχνῶν αὐτὸν, μὲ τὴν μόνιμον καὶ φεγγοβολοῦσαν αὐτὴν ἰδέαν μέσα εἰς τὰ σκοτάδια τῆς ψυχῆς της — ὅτι τὸ παιδί της, τὸ δικό της παιδί, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰποθάνῃ.

Αἱ κρίσεις, ὀλιγώτερον βίαιαι, ἔγειναν σπανιότεραι ἐπιτέλους ὁ Κλαύδιος ἐφάνη ἀποναρκοῦμενος καὶ ἡ Ζοζάννα ἀγρυπνη τρεῖς νύκτας ὀλοκλήρους ἔπεσε εἰς ἕναν ὕπνον ὁμοιάζοντα μὲ βράδρον. Μὲ τὸ κεφάλι ἀνεστραμμένον εἰς τὴν πολυθρόναν, μὲ τοὺς βραχιονιάς ἀφημένους, μὲ τὸ σάλι της μόλις ἐνούμενον εἰς τὸ στήθος της δὲν ἐνόησε κἄν ὅτι ἀπεκοιμάτο. Ὁ Νοέλ τῆς ἔβαλε ἕνα μαξιλαράκι κάτω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, ἕνα πκέπασμα εἰς τὰ γόνατα κέμεινε καθισμένος κοντὰ της ἀκούων τὴν ἡσυχὴν ἀναπνοὴν της καὶ τὴν βιαίαν ἀναπνοὴν τοῦ Κλαυδίου...

Ἡ ὄρα παρήρχετο γύρω ἀπὸ τὸν Νοέλ τὰ πρᾶγματα ἀλλάξαν σχῆμα καὶ χρῶμα ὁ ἀέρας ἐφάνη ὡς νὰ φρικᾷ εἰς τὴν προσέγγισιν τῆς χειμωνιάτικης αὐγῆς... Ἡ λάμπα ἔξαφνα ὠχρίασε καὶ ὡς ὑπέκινετο εἰς κάποιαν πνοὴν ἐπάληθη τραγικῶς καὶ ὁ Νοέλ τὴν ἔσβυσε...

Ἡ ζωὴ ἔξω ἐξυπνοῦσε μὲ τὰς χιλιάς θλιβεροῦς φωνάς της — τὰ βαριά βήματα τῶν ἐργατῶν πού πηγαίνουν εἰς τὴν ἐργασίαν, τὰς κραυγὰς τῶν ἐμπόρων, τοὺς θορύβους τῶν τροχῶν καὶ τῶν σιδηρῶν, τὰ πατήματα τῶν ἀλόγων... Τὸ ὀλίγο φῶς τῆς αὐγῆς ἔδειχνε χλωμὸν τὸ ἀποκοιμισμένον πρόσωπον τῆς Ζοζάννας. Ὁχρά, μὲ ἕναν κύκλον μαβὴν κάτω ἀπὸ τὰ μάτια ἀνέπνεε τόσο ἀργὰ πού ὁ Νοέλ ὀλίγον ἔλεμψε νὰ φωνάξῃ δυνατὰ νὰ τὴν ἐξυπνήσῃ...

Εἶχε βάλει τὸ ἕνα χέρι εἰς τὴν πολυθρόναν τῆς Ζοζάννας, τὸ ἄλλο εἰς τὸ κρεβάτι τοῦ Κλαυδίου καὶ παρετήρει τὰς δύο αὐτὰς ὑπάρξεις πού εἶχαν ἀποβῆ πλέον ἰδικαί του, τὰς ὁποίας ἦγωνε εἰς τὴν ἀγάπην του καὶ μολονότι ἡ καρδιά του ἐκτυποῦσε δυνατώτερα διὰ τὴν μητέρα, ἡ καρδιά αὐτῆ ἄλλοτε ἐχθρικῆ, ἐσυγκινεῖτο τώρα διὰ τὸ παιδί. Ὁ Κλαύδιος δὲν ἦτον πλέον τὸ μισητὸν αἶνιγμα, ὁ ἐφιάλτης διὰ τὸν ζηλότυπον ἐραστὴν:

« Ποιὸς εἶσαι; Ποιὰ εἶνε ἡ γενεά σου; Τί ὄνομα ἔπρεπε νὰ ἔφερεις ἀληθινὸ; Τί διετήρησες ἀπὸ τὸν πατέρα σου πού ἡ μητέρα σου ἀνευρίσκει σ' ἐσένα, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ; Ποίαν ὄραν τῆς ζωῆς της ἐνθυμίζεις; — ὄραν τρέλλας, ἀδυναμίας, ἡδονῆς;... »

Ἡ καθημερινὴ συνάφεια μὲ τὸν Κλαύδιον εἶχε ἀπομακρύνει τὴν φρικώδη αὐτὴν ἐνόησιν.

Ὁ Κλαύδιος ἦτο πλέον μοναχὰ τὸ παιδί

τῆς Ζοζάννας καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ ἄλλου παιδιοῦ τῆς Ζοζάννας πού θὰ ἐγεννᾶτο μίαν ἡμέραν...

Ἡ σκέψις αὐτὴ διὰ τὸ παιδί πού ἔμελλε νὰ γεννηθῆ, πού τόσο περιπαθῶς τὸ ἐπόθει, καὶ πού ἴσως εἶχε ἤδη συλληφθῆ, ἡ γλυκεῖα αὐτὴ σκέψις ὑπῆρξε θλιβερά διὰ τὸν Νοέλ. Ἐνθυμῆθη τὴν σκηνὴν τοῦ Λάσουσ κάτω ἀπὸ τὸ φεγγάρι, τὰ πλανώμενα ζεύγη, τὰ φῶτα τῆς Ἀρμενονβίλλης... Τί φρικώδης κίνησις μίσους εἶχε ἐξεγείρει τὴν ψυχὴν του ἐκεῖνο τὸ βράδυ!... Εἶχε σχηματίσει εἰς τὸ πνεῦμα του ἀόριστως φρικώδη εὐχήν, — τὴν ὁποῖαν ἡ εἰμαρμένη ἐφαίνετο ὡς νὰ εἰσακούῃ!... Ἐνας δεισιδαίμων φόβος τὸν κατέλαβε εἰς τὴν ἐνθύμισιν αὐτὴν... Ἐφαντάσθη τὰς ἀπαισίας σκηνὰς τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θανάτου καὶ τὴν τρομερὰν λύπην τῆς Ζοζάννας ἠσθάνθη τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀδύνατον νὰ τὴν λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν λύπην αὐτὴν, ἀνίσχυρον εἰς τὸ νὰ τὴν παρηγορήσῃ... Καὶ ὅλος ὁ ἔρωσ του ἐν ἐξεγέρσει ἐκραύγασε:

« Ὁχι!... Νὰ μὴ γίνῃ αὐτό!... Δὲν πρέπει νὰ δοκιμασθῆ ἡ Ζοζάννα! Νὰ ζήσῃ τὸ παιδί! Θὰ ἔδωκα τὸ ἡμῖν τῆς ζωῆς μου γιὰ νὰ τὸ σώσω ».

ΛΗ

Ἡ Μαρία ἦλθε εἰς τὰς ὁκτὼ καὶ ὁ γιαιτρὸς ἀμέσως κατόπιν. Ὁ κ. Μπλανσὲ παρετήρησε ἐλαφροτάτην βελτίωσιν καὶ σωφρόνως ἐπεφύλαξε εἰς ἑαυτὸν τὴν διάγνωσιν...

— Ἡ ἀποπνιχὴ νύκτα θάποφασίσῃ...

Ἡ δεσποινὴς Μπὸν ἐφθασε τὸ πρωῖ καὶ ὁ Νοέλ ἠμπόρεσε νὰ πάῃ εἰς τὴν πλατεῖαν Βδογ διὰ νάλλάξῃ ρούχα. Ἐξαναυρῆκε τὴν Ζοζάνναν, ὅταν ἐγύρισε, ἀγωνιώσαν καὶ περισσότερο συντετριμμένην. Ὅταν ἔμειναν μόνοι, ἐκείνη ἐλύθη εἰς λυγμούς.

— Ἄ! Νοέλ!... μὴ μᾶς ἀφίνης οὔτε στιγμῆ! Φοβοῦμαι τὰ πάντα ὅταν δὲν εἶσ' ἐδῶ!... Ὁ Κλαύδιος κέγῳ μόνον ἐσένα ἔχομε στὸν κόσμο!

Δὲν τὸν ἠγχαρίσει διὰ τὴν ἀφοσίωσιν του. Γιατί τάχα; Γι' αὐτὴν καὶ γι' αὐτὸν ὄλαι αἱ λέξεις πού ἐκφράζον τὴν εὐγνωμοσύνην δὲν εἶχαν πλέον νόημα... Ἡ Ζοζάννα δὲν ὑπέθετε ὅτι ὁ Νοέλ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποφέρῃ ὀλιγώτερό της, μολονότι ὑπέφερε κατ' ἄλλον τρόπον... Τὸν καθίστα συμμέτοχον τοῦ πόνου της ὅπως καὶ τῆς μητρικῆς ἐλπίδος.

Τὸ βράδυ ὁ πυρετὸς ἠῆθη. Ἡ ἀνισος διαπλάτυνσις τῶν κορῶν, οἱ βόγγοι, τὸ παραλήρημα, ὄλα τὰ συμπτώματα πού εἶχε παρατηρήσει ὁ

γιαιτρὸς ἐφάνησαν ἐκ νέου βαρύτερα. Ἡ Ζοζάννα τόσο συντετριμμένη κατ' ὄλην τὴν ἡμέραν εὐρῆκε τότε τὴν ἀγρίαν ἐνεργητικότητα. Ἀπηγόρευσε εἰς τὴν Μαρίαν νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν κάμαραν τοῦ Κλαυδίου μὴ ὑποφέρουσα τὰ κλάματα καὶ τοὺς ὀδυμούς της. Ἦθελε νὰ εἶνε μόνη της μὲ τὸν Νοέλ.

— Θὰ μὲ βοηθήσῃς. Μὰ κανεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ σένα, νὰ ἐγγίσῃ τὸ παιδί μου... Δὲν θέλω παρηγορίες δὲν θέλω κλάματα. Δὲν θέλω νὰ μὲ βλέπουν νὰ ὑποφέρω. Σὺ μόνον...

Δὲν ἔκλαιε. Ἦτον ὄπως καὶ τὴν περασμένην νύκτα ἀναίσθητος, ἀποπετρωμένη. Καὶ ὁ Νοέλ δὲν ἐτολμοῦσε νὰ τῆς διμλήσῃ, νὰ τῆς ἀφαιρέσῃ τὴν ἀκατανόητην αὐτὴν δύναμιν ἡ ὁποία ἠῆσανε μαζί μὲ τὸν κίνδυνον τοῦ παιδιοῦ.

Τὰ μεσάνυκτα ἐπερίμεναν τὸν γιαιτρὸν. Ἡ Ζοζάννα εἶπε:

— Εἶνε ἀνωφελές...

Ὁ Νοέλ ἠρώτησε.

— Τί πρᾶγμα εἶνε ἀνωφελές;

— Εἶνε ἀνωφελές νὰ ἔλθῃ ὁ γιαιτρὸς νὰ βασιζῆ τὸ μικρὸ...

— Γιατί;

Ἐσήκωσε τοὺς ὄμους. Μὲ μίαν ἀβεβαίαν χειρονομίαν ἀνεσήκωνε τὰ μαλλιά της καὶ τὰ μάτια της χωρὶς δάκρυα ὅπου ἡ μαύρη κόρη ἐπλατύνετο, πού ἡ ἱρις δὲν ἦτον πλέον παρὰ μία κλωστή γαλανή, εἶχαν κάτι τι ἀνώμαλον, ἀκαθόριστον, ὡσάν τὰ μάτια τῶν τρελλῶν.

Ἐπιθύρῃσε:

— Ἐέρω... Ἐνόησα ἐξαρχῆς... Δὲν θὰ τὸ σώσωμε... Λοιπὸν, δὲν θέλω νὰ τὸ ἐγγίζω, νὰ τὸ ταράζω, νὰ τοῦ κάνουν κακὸ... Θέλω νὰ τὰφήσουν ἡσυχῶ... Κέπειτα τί τοὺς θέλομε τοὺς ἀνθρώπους τριγύρω μας, κανεῖς... Ἐσύ!

— Ναί, ἐγὼ μόνον, Ζοζάννα, ἐγὼ πού σάγαπῶ καὶ πού τὰγαπῶ αὐτὸ τὸ μικροῦλαί! ἐγὼ πού θὰ σὲ βοηθήσω νὰ τὸ γιάνθῃ ἂν μάκούς.

Ἦθέλησε νὰ τὴν πείσῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρῃ ἕνα τονωτικόν. Ἠρνήθη ἐπιμόνως.

Κάποτε, ἀρχίζε νὰ συμμαζεύῃ μὲ τὸ χέρι τὰ μαλλιά της καὶ ἔβλεπε ἔμπρὸς μὲ μάτια τρέλλας. Ἐλεγε:

— Ὁχι, δὲν εἶνε δυνατὸν... Τί λές, Νοέλ, Νοέλ, εἶνε δυνατὸν;

— Λάβε θάρρος, ἀγαπημένη μου... Ὁ Κλαύδιος θὰ γίνῃ καλά. Ὁ γιαιτρὸς δὲν ἀπελπίζεται κέγῳ ἔχω ἐμπιστοσύνην... Ἐχε θάρρος. Καὶ μέσα στὸν πόνο σου, πού αἰσθάνομαι, πού συμμερίζομαι, συλλογίσου τὴν στοργὴν μου πού περιβάλλει ἐσένα καὶ τὸν Κλαύδιον συλλογίσου

τὸ μέλλον ποῦ σοῦ ἐπιφυλάσσει παρηγορίας. .

Ἀπῆντησε σκυθρωπά:

— Τίποτε δὲν θὰ μὲ παρηγοροῦσε. . .

Τότε ὁ Νοέλ ἐσιώπησε. Δὲν ἠδύνατο δι' αὐτὴν τὴν γυναῖκα τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μείνη κοντά της καὶ νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ σέβεται τὸ μαρτύριόν της ὅπως αὐτὴ εἶχε ζητήσει.

Ὁ γιατρός ἤλθε πάλιν:

— Λοιπὸν; εἶπε πρὸς τὸν Νοέλ εἰς τὸ σαλόνι. Ἐχετε προπαρασκευάσει τὴν μητέρα. . .

— Ἐμάντευσε τὸ πᾶν, γιατρέ.

— Δυστυχισμένη γυναῖκα! Τί δοκιμασία! . .

Ἐμπήκων εἰς τὸ δωμάτιον. Ἡ Ζοζάννα δὲν ἐκνεῖτο κἄν.

— Ἐκαμα ὅτι μοῦ εἶπατε, εἶπε. Μάταια ὁμῶς. . . Τώρα δὲν θέλω νὰ τὸ βασανίζετε. Θέλω νὰ τοῦ δώσετε μορφίνη γιὰ νὰ μὴν πονῇ. . . Καὶ ἂν ἠμπορούσατε νὰ μὲ κάμειτε νὰποθάνω κἄν, θὰ ἤμουν πολὺ εὐτυχής. . .

— Ἐτρελλαθήκατε, κυρία; Εἶπε ὁ γιατρός ὀλίγον ἀποτόμως. Ἀποκαρδιώνεσθε σεῖς ἡ ἴδια καὶ ἀπελπίζετε συγχρόνως ἕναν ἄνθρωπον ποῦ σᾶς ἀγαπᾷ χωρὶς νὰ ὀφελῆτε διόλου τὸν ἄρρωστον. Πηγαίνετε εἰς τὸ ἄλλο δωμάτιον μετὰ τὸν κύριον Ντελάλ. . . Πολὺ μὲ στενοχωρεῖτε. . .

Ἡ Ζοζάννα ἄλλαξε τόνον:

— Δὲν θὰ πῶ τίποτε, γιατρέ, εἶπε ἱκετευτικά. Μὴ μὲ διώχνετε, γιατρέ! Σᾶς παρακαλῶ.

Ὁ γιατρός ἠρώτησε τὸν Νοέλ καὶ ἐνῶ ὠμίλει ἐπέβη μετὰ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου του, ἕνα μέρος μεταξὺ τῆς σιαγόνης καὶ τοῦ αὐτιοῦ τοῦ Κλαυδίου, ὁ ὁποῖος ἀφῆκε ὀξεῖαν κραυγὴν.

Ἡ Ζοζάννα ὄρησε.

— Περιμένετε! . . περιμένετε! . . εἶπε ὁ γιατρός. Βόγγησε, μικρὸ μου, βόγγησε! . . Εἶνε καλὸ αὐτὸ! . . Ἐπρεπε νὰμφιβάλλω τὸ πρωτὶ!

Ἐστράφη πρὸς τὸν Νοέλ:

— Κύριε, πρέπει αὐριο νὰ τρέξετε ναυρῆτε τὸν δόκτορα Σιμάρ, εἰς τὴν ὁδὸν Ἀλλης. Θὰ σᾶς δώσω μίαν ἐπιστολήν, καὶ θὰ ἔλθῃ. Τὸ παιδί ἔχει ὀπίτιδα. . . ἕνα ἀπόστημα τοῦ μέσου ὀτός. . . ποῦ προκαλεῖ ὄλα καὶ συμπτώματα τῆς μηνιγγίτιδος. . . Βλέπετε αὐτὸ τὸ σημάδι κάτω ἀπὸ ταῦτι; . . Ἐκεῖ εἶνε τὸ ἀπόστημα. . . Ὁ δόκτωρ Σιμάρ θὰ κάμῃ μίαν ἐγχείρησιν ἀπλοστατήν, ἀλλὰ ταχέειαν. . . Καὶ ἔχω μεγάλας ἐλπίδας ὅτι θὰ γίνῃ καλὰ τὸ παιδί. . .

— Ὡ! ἔκαμε ἡ Ζοζάννα, μικρὸ μου Κλαυδία!

Καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ. . .

Ἦτον αὐγὴ ἀκόμη. Ὁ Νοέλ καὶ ἡ Ζοζάννα εἶδαν τὰ παράθυρα νὰ δειλοφωτίζονται. Ἡ ἡμέρα ἀνέτειλεν ὡς ἀπελευθέρωσις, ὡς ἐλπίς. .

Τὸ παιδί ἀπεκοιμήθη. Ἡ Ζοζάννα, ἀνακουφισθεῖσα ἀπὸ τὰ δάκρυα ἔσφιγγε τὰ χέρια τοῦ Νοέλ. . .

— Φτωχὲ μου φίλε! Συγχώρησέ με! Δὲν εὗρηκα οὔτε ἕναν καλὸ λόγο γιὰ σένα! Ἦμουν τόσο δυστυχής! . . Δὲν ἤξερα ποῦ εὕρισκόμουν. . . Ἐξέρω πῶς δὲν μοῦ θυμώνεις γι' αὐτὸ, ἀγαπημένε μου. . .

— Ζοζάννα! Ἦμουν κἄν τόσο δυστυχής. Ἐκεῖνη εἶπε σιγά:

— Αὐτὸ δημιουργεῖ ἕναν δεσμὸν μεταξὺ μας, ὅτι ἐξήσαμε μαζί αὐτὲς τὶς ὥρες. . .

— Ναί, ἀπῆντησε ὁ Νοέλ, κἄν δεσμὸν ἐπίσης μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Κλαυδίου. . . Τὸν ἀγαποῦσα καὶ πρὶν ἀλλὰ θὰ τὸν ἀγαπῶ περισσότερο ὕστερ' ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν. . . Ἐχε θάρρος. Πρέπει νὰ σαφῆσω γιὰ νὰ πάω νὰ εὗρω αὐτὸν τὸν δόκτορα Σιμάρ. . .

Ἀποῦ ἐτοιμάσθη ὁ Νοέλ κατέβη τὴν μικρὰν σκοτεινὴν σκάλαν. Εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔμενε ἡ θυρωρὸς μία λάμπα ἔκαμε καὶ ἡ μυρωδιὰ τῆς σοκολάτας ἔσμιγε μετὰ τὴν μυρωδιὰν τοῦ πετρελαίου. Ἡ θύρα ἦτον μισοανοικτὴ καὶ ἡ θυρωρὸς ὠμιλοῦσε μέναν νέον. . . Ὁ Νοέλ ἐνόμισε ὅτι ἤκουε τὸ ὄνομα τῆς κυρίας Βαλεντέν. . . Ἐπειτα ὁ νέος ἀφῆκε τὴν θυρωρὸν, ἔκλεισε τὴν θύραν ὀπίσω του καὶ συνητήθη εἰς τὸ πέρασμα μετὰ τὸν Νοέλ. Ἀντήλλαξαν κάποιον χαιρετισμὸν, ἔπειτα ὁ ἕνας ἀνέβη, καὶ ὁ ἄλλος ἐξηκολούθησε νὰ κατεβαίῃ.

«Ποῦ πάει; Στὴ Ζοζάννα; ἐσυλλογίζετο ὁ Νοέλ ὅταν εὗρέθη εἰς τὸ πεζοδρόμιον. Τέτοια ὄρα; . . Πολὺ περίεργο! . . Ἴσως καὶ νὰπατήθηκα. . . Μοῦ φαίνεται μολαταῦτα ὅτι ἀκουσα τὸ ὄνομα: «Κυρία Βαλεντέν». Ἴσως κανένας γείτων, ὁ ζωγράφος τοῦ δευτέρου πατώματος. Εἰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ σπίτια οἱ ἐνοικιασταὶ ὅλοι γνωρίζονται ὀλίγον ἀναμεταξύτων. . . Ὅχι, αὐτὸς ὁ νέος δὲν ὁμοιάζε καθόλου μετὰ μαθητευόμενον ζωγράφον. . . Ἴσως καὶ νὰ εἶνε κανένας βοηθὸς τοῦ δόκτορος Μπλανσέ. . . Ἀλλὰ τοὺς βοηθοὺς τοὺς φέρνει ὁ χειρουργός! . . Ἄς εἶνε ὅ,τι νὰ εἶνε! Ἄν ἐπῆγε εἰς τῆς Ζοζάννας, θὰ τὸ μάθω. . .»

Ἐκαμε νεῦμα εἰς ἕναν ἀμαξάν. Ἀλλὰ τὴν στιγμήν ποῦ ἤθελε νὰνεβῆ εἰς τὸ ἀμάξι, μία ἐπιθυμία τοῦ ἤλθε, ἀκαταλόγητη, ἀκατανίκητη καὶ ἐνοχλητικὴ: νὰ γυρίσῃ νὰ ἰδῇ, νὰ μάθῃ! . . Τὸ χέρι του ἐξήτησε τὸ κλειδί εἰς τὴν τσέπην του. . . Ἄνοιξε τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ πῇ.

— Περιμένε. Τώρα ἔρχομαι. . .»

Ἄλλ' ἀνεπόλησε τὴν συμβουλήν τοῦ γιατροῦ:

«Εἰς τὰς δικτὰ καὶ μισὴ νὰ φύγετε καὶ νὰ πᾶτε τρεχάτος! . . Εἰς τὰς ἐννέα θὰ εἶμ' ἐδῶ. Ἐλάτε μετὰ τὸν δόκτορα Σιμάρ. Κάθε δευτερόλεπτο αὐξάνει τὰς ἐλπίδας τῆς διασώσεως. . . Τὸ ἀπόστημα ἠμπορεῖ νὰνοῖξῃ ἀπὸ μέσα καὶ τότε. . .»

Ὁ Νοέλ εἶπε τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν ἀμαξάν, κἔπληθησε εἰς τὴν ἀμαξάν.

ΛΘ

Ὅταν ἔφυγε ὁ Νοέλ, ἡ Ζοζάννα ἔβαλε ἐπάνω εἰς ἕνα τραπέζι τὶς λεκάνες, τὰ πανιά, τὸ ζεστὸ νερὸ ἢ Μαρία ἐπερίμενε εἰς τὸ φαρμακεῖον τὴν παρασκευὴν τῶν διαφόρων ἀντισηπτικῶν ποῦ εἶχε διατάξει ὁ γιατρός. Ὅταν ἔμεινε μόνη ἡ Ζοζάννα ἔκαμε μίαν βιαστικὴν τουαλέταν. Καθὼς ἐκτένιζε τὰ ὄρατα τῆς μαλλιά, ἔβλεπε μετὰ χαρὰν ἀκόμη ἀγωνιώδη καὶ στοργὴν περιπαθῆ τὸ μικρὸ τῆς ποῦ ἐκοιμάτο. Ὁ Μπλανσέ τὴν εἶχε εἰδοποιήσει ὅτι ὁ δόκτωρ Σιμάρ εἶνε πολὺ ἱκανὸς χειρουργὸς καὶ θὰ κάμῃ ὅ,τι ἔχει νὰ κάμῃ καλὰ καὶ γλιώρα.

— Ἄ! ἐσυλλογίζετο, ἤθελα νὰ ἤμουν κατὰ δικτὰ ἡμέρας μεγαλυτέρα καὶ νὰ λησμονήσω τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ ὄνειρο. . . Μικρολάκι μου! δὲν ἤξερα ὅτι τὰγαποῦσα τόσο! . . Τί χαρὰ νὰ τὸ ἰδῶ νὰ ἀναζήσῃ. Κλαυδιέ μου, καρδοῦλα μου! . .»

Τὸ περιεπύχθη. Ἐνα δάκρυ ἐκύλισε ἀπὸ τὰ μάτια της εἰς τὸ μάγουλο τοῦ Κλαυδίου. . . «Καρδοῦλα μου, δὲν θὰ ἐτολμοῦσα πλέον νὰ πῶ ὅτι ἐλυπήθηκα ποῦ ἐγεννήθη. Αὐτὸ θὰ ἦτον δυστυχία! . . Ἠσύχασε! ἀγαπημένο μου, ἡ μαμά σου ἀγαπᾷ κἄν ἕνα φίλον τόσο καλόν, τόσο γλυκόν, ποῦ σ'ἀγαπᾷ τόσο. . . Θὰ εἶμεθα εὐτυχεῖς. . .»

Τὸ κουδοῦνι ἀντήχησε. Ἡ Μαρία δὲν εἶχε γυρίσει. . .

«Μήπως εἶνε ὁ κ. Μπλανσέ; . . Θὰ εὗρηκε τὸν Νοέλ εἰς τὸ πεζοδρόμιον. . . εἶπε μέσα της ἡ Ζοζάννα. Εἶνε ἴσως ὁ ὑπάλληλος τοῦ φαρμακείου. . . Ἡ Μαρία ἐπῆγε νὰ κάμῃ τὰς προμηθείας τῆς ὄλας καὶ θὰ φλυαρῇ εἰς ὄλα τὰ μαγαζιά. . .»

Ἐτακτοποίησε τὰ μαλλιά, ἔβαλε δύο φουρκέτες τυχαίως κἔσφιξε τὴν ζώνην της. . . Τὸ κουδοῦνι ἤχησε ἐκ νέου, δειλά.

Ἡ Ζοζάννα ἀνοῖξε.

Κατ' ἀρχὰς δὲν ἀνεγνώρισε τὸν Μαυρίκιον. Ἐψιθύρισε:

— Ὁ κύριος;

Ἄλλ' ἐκεῖνος ἐμπῆκε εἰς τὴν σκοτεινὴν τραπέζιαν ἐπιπλωμένην λιτὰ καὶ ἡ Ζοζάννα

κλείουσα μηχανικῶς τὴν θύραν, τὸν ἠκολούθησε. Εὗρέθησαν ὁ ἕνας ἀπέναντι τοῦ ἄλλου. . .

— Ζοζάννα!

— Σεῖς! . . .

Τί συγκινημένος ποῦ ἐφαίνετο! Ἡ ὄψις του ἦτον ὄχρα. . . Ἐκρατοῦσε τὸ καπέλλο του εἰς τὸ χέρι. . . Ἡ φωνὴ του ἔτρεμουλῆζε χαμηλὴ καὶ βραχνὴ κἄπως. . .

— Ζοζάννα! . . τὸ παιδί; . . Μοῦ εἶπαν. . .

— Ὀλίγον ἔλειψε νὰποθάνῃ ἐσόθη. . .

— Εἶσθε βεβαία. . .

— Ναί, βεβαία, ἀπὸ μιᾶς ὥρας. . .

— Θεέ μου! . . .

Δὲν ἐσκέπτετο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παρουσίαν του. Ἠρώτησε:

— Ἡ ἀσθένεια λοιπὸν περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησαν εἰς τὴν κυρίαν Γκράνχερ δὲν ἦτον φαίνεται ἀπλή γρίπη, ἐξηγηθήτε μου. . . Μὰ ποῦ εἶνε; θέλω νὰ τὸ ἰδῶ. . .

Ἡ Ζοζάννα δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ μὴ διακηρύξῃ τὴν ἀγαθὴν εἶδησιν, τὴν ἐλπίδα τῆς διασώσεως. Ἄλλ' ὁμῶς ἀμέσως ἔλαβε συνείδησιν τῆς θέσεώς της κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν. Παρετήρησε τὸν Μαυρίκιον. . . Ἐκεῖνος εἰς τὸ σπῆτι της, ἐκεῖνος!

Ὅρθη μεταξὺ τοῦ Μαυρίκιου καὶ τῆς θύρας τοῦ σαλονιοῦ καταλαμβάνουσα μετὰ ὄλον της τὸ σῶμα τὴν εἴσοδον ἀπεκρίθη μετὰ μίαν φωνὴν ποῦ δὲν ἔτρεμε καθόλου.

— Νὰ ἰδῆτε τὸν Κλαυδίον; . . Ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατόν! . . Ἐμάτατε ὅτι εἶνε ἐκτὸς κινδύνου. . . αὐτὸ εἶνε ἀρκετόν. . . Φύγετε τώρα. . . Εἶνε ἀνάγκη. . .

— Ζοζάννα. . .

— Μὴν ἐπιμένετε. . . Δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένετε. . . Δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε τίποτε. . . Ἡ θέσις σας δὲν εἶνε ἐδῶ. . .

Ὁ Μαυρίκιος ἀνετρίχασε. . .

— Ἐννοῶ. . . Ἀλλὰ δὲν ἤλθα γιὰ σᾶς, Ζοζάννα. Σέβομαι τὴν ἐλευθερίαν σας. . . Δὲν θέλω νὰ ξεύρω ἂν ὅ,τι λέγεται γιὰ σᾶς, περὶ τῆς διαγωγῆς σας, εἶνε ἀληθινὸν ἢ ὄχι. . . Καὶ ὁμῶς! . . διαδίδονται διάφορα, συκοφαντία, καὶ συκοφαντία ποῦ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὰ ὑποφέρω. . . Καὶ γιὰ νὰ ἔλθω ἐδῶ ἐχρειάζετο κάποιον θάρρος. . . Ἀλλὰ ἤθελα νὰ ἰδῶ τὸ παιδί, τὸ παιδί μας. . . Δὲν ἠμπορεῖτε νὰρνηθῆτε. . .

Ἐψωνε τὴν φωνὴν του καὶ ἐλάμβανε κάποιον θάρρος.

Ἡ Ζοζάννα δὲν ἐκνεῖτο. Εἶπε μόνον:

— Ἀρνοῦμαι. . . Δὲν ἔχω νὰ σᾶς δώσω ἐξηγήσεις. . . Δὲν ἔχετε κανένα δικαίωμα ἐπὶ

του Κλαυδίου... 'Αφήτε με, αφήτε με!...

— Μ'εσυγχωρήσατε... Μου υποσχεθήκατε.

— Μή μου τὸ ἀναπολήτε!... 'Ημουν τρελλή: Δὲν ἤξευρα τί ὑπόσχεσιν ἔδίδα... 'Α! τὸρα πλέον ἐγιατρεύθηκα!... Δὲν με συγκινεῖτε πλέον... 'Εχω ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ σᾶς... Φύγετε... Σᾶς τὸ λέγω χωρὶς θυμὸν... χωρὶς μῖσος... Μεταξὺ μας πλέον ἐτελείωσαν ὄλα, ὄλα, ὄλα...

— Μεταξὺ μας ἔστω!... 'Αλλὰ ὁ Κλαύδιος... Δὲν ἔχω κανένα νόμιμον δικαίωμα ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἀκόμη κανένα ἠθικὸν δικαίωμα... ἐννοεῖται... 'Ομως... εἶνε παιδί μου... 'Α! ἂν ἤξεύρατε!... ἐδῶ καὶ μερικὸς μῆνας... τὸν ἐσυλλογίσθηκα τόσες πολλὲς φορὲς... Δὲν θά-ποκτησῶ ποτέ, ποτέ ἄλλο παιδί, Ζοζάννα! Καὶ ἀκουσίως μου αἰσθάνθηκα τὴν περιέργειαν κατ' ἀρχάς, ἔπειτα... Σᾶς ἐκπλήττει; Μεθρῖσκετε γελοῖον;... Δὲν με πιστεύετε;

— 'Αν σᾶς πιστεύω!... Καὶ γιατί νὰ μου πῆτε ψέματα;... 'Αλλὰ εἶνε πολὺ ἀργά... 'Όλα πλέον ἄλλαξαν... 'Ο καθείς θὰ λάβῃ τὸ μεριδίον του εἰς τὸν πόνον. Ἐχωρισθήκαμε... Δὲν σᾶς μισῶ δὲν εὐχομαι νὰ πάθετε τίποτε κακόν. 'Επιθυμῶ μάλιστα τὴν εὐτυχίαν σας... Μοναχὰ πρέπει νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἴμεθα δύο ξένοι, δύο ἀγνωστοί... Θεέ μου! Δὲν ἐννοεῖτε ὅτι εἶμαι πλέον ἄλλη γυναῖκα;... 'Εγὼ σᾶς βλέπω, σᾶς ἀκούω καὶ δὲν σᾶς ἀναγνωρίζω!... Φύγετε!... Πολὺ παρετάθη αὐτὴ ἡ ὀμιλία!... Θὰ ἔλθουν... Σᾶς παρακαλῶ...

'Ο Μαυρίκιος ἐψιθύρισε:

— 'Εστὼ! ἀποσύρομαι μὲ μεγάλον πόνον καὶ χωρὶς νὰ ἐννοῶ... δὲν θὰ ξαναϊδωθοῦμε πλέον... Χαίρετε, Ζοζάννα...

'Ανοῖξε τὴν θύραν...

— Χαίρετε.

— 'Η θύρα ἐξανάλεισε.

'Η Ζοζάννα ἐξανακάθισε κοντὰ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ Κλαυδίου. 'Ησθάνετο νευρικὸν τρεμούλιασμα ὀλοκλήρου τοῦ σώματός της τὸ ἔδαφος ἔφρευγε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της... 'Εσυλλογίσθη:

«Νοέλ!... Νοέλ!... 'Αν τὸν εὑρισκε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἐδῶ!... Καὶ ὅταν θὰ τὸ μάθῃ ὕστερα ἀπ' ὀλίγο... γιατί θὰ τὸ μάθῃ... Δὲν θὰ τοῦ κρύψω τίποτε... 'Ω! ἄς ἐννοήσῃ, ἄς αἰσθάνῃ ὅτι ὁ ἄλλος δὲν εἶνε τίποτε πλέον γιὰ μένα...»

'Επανελάμβανε μὲ δυνατὴν φωνήν.

— Τίποτε!... Τίποτε!...

'Η τορινὴ εἰκὼν τοῦ Μαυρίκιου ἦτον εἰς τὰ

μάτια της τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν εἰκόνα πού εἶχε ἀπομεινεί παλαιότερον εἰς τὴν μνήμη της καὶ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀνάμνησις εἶχε μεταμορφώσει, ἐξωραΐσει, καὶ στολίσει μὲνα φευγαλέον θέλητρον... ὁ ἐραστὴς τῆς νεότητός της, ὁ πατέρας τοῦ Κλαυδίου ἦτον λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἠσθάνθη τόσο ἀπόμακρον, τόσο ξένον της;... 'Οχι, δὲν τὸν ἐμίσει... Δὲν ἐδοκίμαζε δι' αὐτὸν καμμίαν συγκίνησιν. 'Ητον σὰν νὰ μὴν ἦτον...

'Ἐπῆρε τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ της, τὸ ἐφίλησε γλυκά, γλυκά.

— Κυρία! εἶπε ἡ Μαρία, νὰ ὁ γιατρός ἐρχεται... καὶ εἶνε καὶ μιὰ ἀμαξα κάτω μὲ τὸν κύριον Ντελὺ καὶ τοὺς ἄλλους γιατρούς...

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐγχειρίσεως καὶ κατὰ τὴν ἐγχείρισιν καὶ τὴν κατόπιν ὥραν ἡ Ζοζάννα ἐσκέπτετο μόνον τὸν Κλαύδιον. Τὴν εἶχαν περιορίσει εἰς τὸ σαλόνι μὲ τὸν Νοέλ. Μόλις ἀντήλλαξαν μερικὰς λέξεις.

'Όταν ὅμως ἐτελείωσε ἡ ἐγχείρισις καὶ ἔφυγαν οἱ γιατροὶ ἐνῶ ἡ νοσοκόμος ἐπρόσεχε τὸν Κλαύδιον καὶ μέσα εἰς τὸ σπῆτι ὡς ἐκ θαύματος τὰ πράγματα ἐλάμβαναν τὴν συνήθη ὄψιν των, ἡ Ζοζάννα ἀπηλλαγμένη πλέον ἀπὸ τὴν τρομάραν τῆς μητέρας ἐξανέγινε γυναῖκα καὶ ἐρωμένη. Αἱ πηγαὶ της χαρᾶς ἀρχίζαν ἐκ νέου νὰναβλύζουν.

Δὲν ἐφοβήθη καθόλου συνομιλίαν πού πιθανὸν νὰ ἐτάραξε φρικωδῶς τὸν Νοέλ. 'Αφοῦ καὶ οἱ δύο τῶν εἶχαν οἰκοδομήσει τὸν ἔρωτά των ἐπάνω εἰς τὰ στερεὰ θεμέλια τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς εὐκρινείας, ἀφοβα ἠμποροῦσαν νὰκούσουν τὸ πᾶν εἰς πᾶσαν στιγμὴν. Δὲν ἐχρειάζοντο πλέον προοίμια καὶ περιστροφὰ καὶ ἐπιφυλάξεις.

Λοιπὸν ἡ Ζοζάννα σφίγγουσα τὰ χέρια τοῦ Νοέλ μέσα εἰς τὰ ἰδικά της διηγῆθη ἀπλῶς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μαυρίκιου. Καὶ καθὼς αὐτὴ ὠμιλοῦσε, τὸ πρόσωπον τοῦ Νοέλ ἐκαθρέπτιζε αἰσθήματα διάφορα καὶ ἀντιφατικά, ἀνησυχίας, ἀνυπομονησίας, χαρᾶς δισταζούσης ἐνώπιον ἀπροσδόκητης εὐτυχίας, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ τόσον καιρὸν ἐποδοῦσε...

— Αὐτὸ εἶν' ὄλο; ἠρώτησε.

— Αὐτό.

— 'Ἐφυγε, «χωρὶς νὰ καταλάβῃ»!... Καὶ σὺ, Ζοζάννα, δὲν αἰσθάνεσαι εἰς τὰ βάθη τῆς καρδιάς κάποιαν συμπάθειαν, μελαγχολίαν;...

— 'Οχι, τίποτε... Μου φαίνεται τὴν στιγμὴν αὐτὴν πῶς σοῦ ἀναφέρω τὴν ἱστορίαν ἐνὸς ἄλλου ἀνδρός καὶ μιᾶς ἄλλης γυναίκος... 'Ι-

στορίαν πού μου διηγῆθησαν πρὸ καιροῦ... Κι' αὐτὸς ὁ ἄνδρας, αὐτὴ ἡ γυναῖκα δὲν εἶνε ἐκεῖνος, δὲν εἶμ' ἐγώ... 'Ημουν περισσότερο στενοχωρημένη παρὰ θυμωμένη, καὶ τοῦτο μου ἐφαίνετο παράξενο, ἀπίθανον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦλθε ἐδῶ!

'Ενας θόρυβος τραμβαγιοῦ πού ἐπερνοῦσε, τὸ φῶς τὸλοκάθαρον, ἓνα βιβλίον ἀνοικτὸν ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι ἐξυπνοῦσαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Νοέλ μακρινὰς εἰκόνας... Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἐξανάβλεπε ἓνα ἀνοιχιάτικο λυκόφως, τὰς χειρονομίας τῆς Ζοζάννας καθὼς ἐκρατοῦσε ἓνα ἀγαματάκι... 'Ἐβλεπε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ξεφυλλίζοντα τὸν τόμον τὸν δεμένον μὲ μαροκίνο... Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ἐρωτικὴ του φιλία προσέκρουσε εἰς τὸ παρελθόν! Καὶ ἔκτοτε ὁποῖα πάλη βουβή, ἀδιάκοπη, μανιώδης!...

Καὶ τὸρα τὸ παρελθὸν πλέον ἦτον τέφρα...

'Όπως ἄλλοτε εἰς τὸν κήπον τοῦ Σερναί, ὁ Νοέλ περιέβαλε μὲ τὰ χέρια του τὴν ἀγαπημένην κεφαλὴν τῆς Ζοζάννας... 'Ἐμέθυσε φιλώντας τὸ ὠραῖον ἔξυπνο μέτωπον κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ σκέψις ἐμορφώνετο ὁμοία πρὸς τὴν ἰδικὴν του, τὰ μάτια τὰ ἐκφράζοντα ἐμπιστοσύνην, τὰ καθρεπτίζοντα τὰ ἰδικά του μάτια μέσα εἰς τὸν σκοτεινὸν καθρέπτην τους, τὰ χεῖλη πού δὲν ἐψεύδοντο ποτέ... 'Ἡδέλησε νὰ ὀμιλήσῃ, νὰ περικλείσῃ ὄλην τὴν πίστιν του, ὄλην τὴν τρυφερότητά του, ὄλο τὸ διάπυρον πάθος μέσα εἰς μίαν λέξιν καὶ ἐψιθύρισε μόνον:

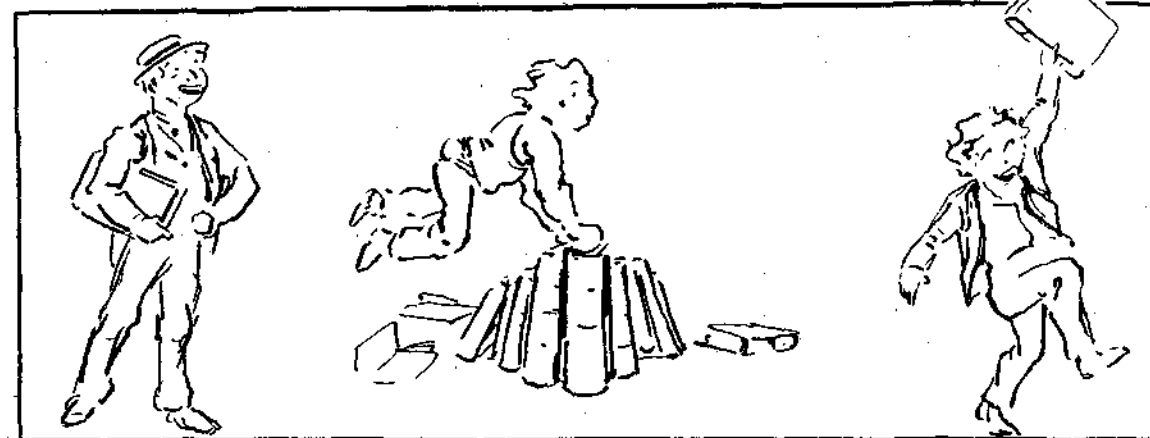
— 'Αγαπημένην γυναῖκούλα μου...

'Ἡ νίκη ἀνῆκεν εἰς τὸν ἔρωτα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε χάσει ποτέ τὴν δύναμιν του, ὁ ὁποῖος ποτέ δὲν ἀπελείσθη — εἰς τὸν ἔρωτα, ἰσχυρὸν ὅπως ἡ ζωὴ.

[Μετάφρ. Α. Κ.]

MARCELLE TINAYRE

ΤΕΛΟΣ



ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δ. Κακλαμάου: 'Η «Ζωγραφική» από τών κλασικών χρόνων μέχρι του 19ου αιώτος. Συλ. πρὸς Διάδοσιν 'Ωφ. Βιβλίων. Αρ. 85. 1907.

ΕΝΑ βιβλίον αξιανόγνωστον κατ' ἐξοχὴν κενούργιον στήν ὕλην καὶ στήν χρησιμότητα, μεθοδικῶν καὶ καλογραμμένον, πρὸ παντός δὲ διόλου σχολαστικὸν εἶναι τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν Ὠφελίμων γνῶσεων. Ἡ «Ζωγραφικὴ» τοῦ κ. Δ. Κακλαμάου, εἶνε ἀπλούστατα ἓνα μικρὸν καὶ σύντομον διάγραμμα τῆς ἱστορίας τῆς Ζωγραφικῆς, ἓνα μικρὸν βιβλίον ἀνευ ἀπαιτήσεων βεβαίως ἀλλὰ μὲ τὴν μεθοδικότητά του ποῦ ἐκδέχεται τὸν κενὸν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν γνῶσεων, μὲ τὴν ἰδιαιτέραν περιποίησιν καὶ φροντίδα ποῦ καταβάλλει νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὰς δλίγας καὶ σύντομους σελίδας του τὰς καλλιτέρας, ἥμισυ νὰ εἴπω τὰς ὠραιότερας γνώμας καὶ κριτικὰς περὶ ἔργων καὶ σχολῶν τῆς ὠραιότερας τῶν τεχνῶν, καθίσταται τὸσον ἐνδιαφέρον καὶ διάφορον ἀπο τὰ συνήθη διδασκτικὰ νεοελληνικὰ βιβλία, ποῦ νομίζει κανεὶς πὼς ἐπιτήδες ὁ Συλλογὸς τὸ παρουσίασε κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῶν συζητήσεων, ὡς πρότυπον διδασκτικῶν βιβλίων. Ὅλοι κοπτόμεθα διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ κοινῶ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, διὰ τὴν ἀκαταστασίαν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκειται αὕτη, καὶ ἐκκληττόμεθα πὼς ἕως τώρα, μὴ τὰς τὸσας καὶ τὸσας προσπαθείας, πολὺ συχνὰ εἰλικρινεῖς τὸσον φιλοτέχνων, δὲν κατορθώθη ἀκόμη νὰ παγωθῇ μία ἀληθινὴ καλλιτεχνικὴ κίνησις ἡ ὁποία καὶ τοὺς κολλιτέχνους μας νὰ μὴν ἀπογοητεύῃ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθημα νὰ ἀνηρῶν. Κανεὶς ὅμως δὲν ἠθέλησεν νὰ παραδεχθῇ ἕως τώρα ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πρῶτα πρῶτα ἐπρεπε νὰ γίνῃ ἡ κατάλληλος διαπαιδαγώγησις καὶ διαφώτισις καὶ ὅτι αἱ πρῶται γνῶσεις, αἱ ἀπαραίτηται βάσεις πάσης καλλιτεχνικῆς μορφῆς ἐπρεπε νὰ δίδονται ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας. Ἐδ φησὶ ὁ γοῦτος ὅσον μεγάλον καὶ ἄν εἴναι, καὶ ἄν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὅλοι εἰμὲθα προικισμένοι μὲ αὐτὸ, δὲν εἶναι ἀρετὸν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν μακρὰν παιδείαν ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ Τέχνη πρῶτα ἀπὸ τοὺς μύστας τῆς καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη, ποῦ ἀπλῶς μόνον εἶναι ἐρωτευμένοι μὲ αὐτήν, διὰ τὰς τὸς χαρῆς τὴν πολυτιμὸν φιλίαν τῆς οὔτε ὡς διὰ μαγείας γεννᾶται καλλιτεχνία καὶ ἐνδιαφέρον θερμὸν πρὸς αὐτήν. Πρὸ παντὸς αἱ γενικαὶ γνῶσεις, περὶ τέχνης καὶ τῆς παγκοσμίου φιλολογίας πρέπει, μεθοδικῶς καὶ εὐρύτατα νὰ εἶναι διαδεδομένα. Ἐλευθέρα νὰ ἐκτυλίσσονται αἱ ἰδέαι δταν αἱ περιστάσεις τὸ φέρουν, χωρὶς καμμίαν στενοχωρίαν ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ τῶν κοινῶν γνῶσεων, ἐξαλείφουσαι πᾶσαν ἰδέαν ἐπιδειξῆς πολυμαθείας καὶ σοφίας ἐξαιρητικῆς, καὶ νὰ μὴ διεγείρουν οὔτε τὴν παραμικροτέραν οἴησιν εἰς τοὺς ἐκφραζόντας αὐτάς. Ὅλας λοιπὸν αὐτὰς τὰς γενικὰς γνῶσεις τῆς ἱστορίας τῆς Ζωγραφικῆς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κακλαμάου προσπαθεῖ νὰ μᾶς τὰς μεταδώσῃ μεθοδικῶς καὶ νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ συγχρόνως μὲ τὰς λαμπράς καὶ ἐνθουσιασμένως περιγραφὰς μερικῶν ἀριστουργημάτων τῆς Τέχνης — ἀντικαθιστώσας τὴν ἑλευθερίαν τῶν ἀκόμων — καὶ τὴν θερμὴν ἐκείνην ἀγάπην πρὸς τὴν Τέχνην, τὸν χυμὸν τῆς ζωῆς τῆς, ἀνευ τῆς ὁποίας ἡ Τέχνη μαραινέται. Μία γενικὴ περιγραφὴ τῆς ἀρχαίας Ζωγραφικῆς μὲ γνῶσεις καὶ κρίσεις ἀκριβεῖς συμφώνως πρὸς τὰ τελευταῖα πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Ὅμιλῃ περὶ τῆς Μεσαιωνικῆς Τέχνης ὀλίγα, ἰσως πολὺ ὀλιγότερα τοῦ δέοντος διὰ τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην, τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἐξαιρεῖ ἀρκετὰ τὸν χαρακτήρα, τὸν ἐξαιρετικῶς διακοσμητικόν, καὶ οὔτε, τὰ ὀλίγα ποῦ λέγει, διεγείρουν τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς εὐρυτέραν ἐξέ-

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἐθνικὴ βιοτεχνία

Ἡ μικρὰ ἐκθεσις Κεντήματος καὶ Νταντέλλας, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπαρουσίασαν, ὡς δειγμα μάλλον καὶ πρόγραμμα μᾶς ἐργασίας, τὰ «Παναθηναῖα», δίδει ἀφορμὴν εἰς πολλὰς σκέψεις καὶ πολλὰς ἐλπίδας. Ἡ πρόθεσις τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ὁποίου τὰς τάσεις καὶ τὰ ἰδανικά, ἔλαβαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσουν οἱ παρακολούθησαντες τὴν ζωὴν του ἕως τώρα, δὲν εἶνε ξένη πρὸς τὸ καθολικὸν του πρόγραμμα. Ἡθέλησε καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς μᾶς τροπῆς τῆς νέας βιοτεχνίας μας, πρὸς ἓνα δρόμον ἀνωτέρας καλαισθησίας καὶ ἐθνικοῦ χαρακτήρος. Ἡ σημασία τῆς προθέσεως αὐτῆς δὲν εἰμπορεῖ νὰ διαφύγῃ κανένα ἄνθρωπον, προσεκτικὸν εἰς τοιαύτης φύσεως ζητήματα. Ἡ μόρφωσις τῆς καλαισθησίας ἐνὸς λαοῦ, εἶπεν ἓνας Γάλλος συγγραφεὺς, εἶνε μεγάλη ἐθνικὴ ὑπόθεσις. Καὶ ἡ μόρφωσις αὕτη τῆς καλαισθησίας, ἡ ὁποία εἶνε ταυτόσημος μὲ μίαν βαθμιαίαν κανονικὴν καὶ συνεχῆ ἀνατροφὴν τῶν αἰσθησῶν μας, δὲν εἶνε τὸσον ἔργον οὔτε σοφίας, οὔτε μαθήσεως, οὔτε ἀποδῶν, οὔτε καὶ ἀκόμη ἐπιδράσεως τῆς καθαρᾶς, μικρᾶς ἢ μεγάλης, τέχνης, ὅσον τῆς δημιουργίας ἐνὸς αἰσθητικοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον νὰ ἐξορισθῇ κάθε ἀσχημία, κάθε ψέμα, κάθε βαναυσότης, μέχρι τῶν ἐλαχίστων αὐτῶν μορίων. Ὅταν ἀπέξω ἀπὸ τὸ παράθυρον φαίνεται ὁ Παρθενὸν καὶ ὁ Ὑμηττὸς καὶ μέσα ἀπὸ τὸ παράθυρον βασιλεύει οἰονδῆποτε ροκοκό, ὁ Παρθενὸν εἶνε ὡς νὰ μὴν ὑπῆρχε. Τὸσον εὐκόλα δηλητηριάζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς μικροτέρας δόσεις τῆς ἀσχημίας. Οἱ πρόγονοί μας, οἱ αἰώνιοι πρόγονοι τοὺς ὁποίους τὸσον συχνὰ ἀναφέρομεν καὶ τὸσον ὀλίγον τοὺς γνωρίζομεν, εἶχαν αἰσθανθῇ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀλήθειαν καὶ δι' αὐτὸ ὁ Ἀθηναῖκός δῆμος ὑπῆρξε τὸ αἰώνιον πρότυπον ἐνὸς καλλιτεχνικοῦ λαοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως, τῆς ζωῆς, τῆς τέχνης καὶ τοῦ λόγου, δὲν εἶχαν πλέον μωτήρια. Ἡ αἰσθησις τῆς ὠραιότητος δὲν ὑπῆρξεν ἐκεῖ πρόνομον τῶν ὀλίγων, διότι ἡ ὠραιότητις ἐμπαινε, ὡς τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου, μέχρι τῆς τελευταίας καλύβας. Καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἡ τέχνη, ἡ μεγάλη τέχνη, προσέλαβεν εἰς τὰς Ἀθήνας κατ' ἐξοχὴν δημοκρατικὸν χαρακτήρα, ὅχι διότι αὕτη κατέβη μέγχοι τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἀλλὰ διότι ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἀνέβηκεν ἕως τὰς σφύρας τῆς. Καὶ διὰ ν' ἀνεβῇ ἐχρειάσθη μία ἀνατροφή τῆς αἰσθησεὸς τῆς, τὴν ὁποίαν ἐπέτελεσε ὅλον τὸ φυσικὸν καὶ τεχνικὸν περιβάλλον. Ὁ ἐπισκεπτόμενος φημερον τ' ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, ὅπου ἀκτινοβολεῖ μέσα εἰς συντριμματα ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, ὡς μακρὸν ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, ὁ σταματῶν ἐμπρὸς εἰς τὰ θάματα ὅχι πλέον τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀλλὰ τῆς κεραιμικῆς ἀκόμη καὶ τῆς χρυσοχοίας, δὲν εἰμπορεῖ νὰ φαντασθῇ ὅτι ὅλος αὐτὸς ὁ συσσωρευμένος καλλιτεχνικὸς θησαυρὸς, ἀποτελεῖται ἀπὸ ταπεινὰ οκευθὸν οἰκιακῆς χρῆσεως καὶ ἐνδυμασίας, τείνει δὲ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὅλα αὐτὰ τάντικειμενα, ποῦ θαυμάζει μέσα εἰς τὰς ὑάλινās προθήκας, ἐστόλιζαν πάντα θῆκας μουσειῶν καὶ ἐκθέσεων. Σήμερον εἰς τὰς ἐκθέσεις

σμός δεν θα μας εμποδίσει, από τού να εισαγάγωμεν καθαρά και ξάστερα—από άλλως τε εις τόν προφορικών λόγων τόσον συχνά τὸ κάμνομεν—ἐκεῖ ὅπου θὰ ἐνομιζάμεν ἀναγκαίως, τὰς ξένας λέξεις, τὰς γενομένας δεκτὰς εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου διότι ἐμπεριέχουν μέσα των τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἐννοίαν πού ἐκφράζουν καὶ ἔτσι θὰ ἀποφεύγαμεν κάθε σύγχυσι καὶ μπερδεμὸν ἰδεῶν καὶ ἀργοπορίαν εἰς τὴν ἀντίληψιν. Ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ τῆς χαρίσωμεν ἕνα δευτερον θάνατον. Διότι καὶ διὰ τὴν γλώσσαν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ὅτι καὶ μετὰ τὴν Τέχνην, ἡ ὅποια μετὰ τὸν καιρὸν ἀποθνήσκει καὶ ἐξαφανίζεται ὅταν ὑπηρετῆται ἐπὶ πολὺν καιρὸν καὶ ἐπιμόνος μόνον μετὰ φορμῶδες πατροπαράδοτες.

K. ΜΑΚΡΗΣ

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Δημήτριος Κακλαμάνος

ΜΕΣΑ εἰς τὴν χοάνην τὴν δημοσιογραφικὴν ἔδοκμάσθη χρόνια τώρα. Καὶ ἔμεινε ὡς τὸ τέλος υπερήφανος καὶ ἀριστοκρατικὸς χαρακτὴρ πού ἦτον.



Δ. Κακλαμάνος

Σήμερα εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Κράτους μετὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πόθον νὰ ἐργασθῆ διὰ τὸν Τύπον, πού τὸν ἐξεπροσώπευσε μετὰ πνεῦμα ὑψηλὸν πάντοτε. Ἐπροσπαθοῦσε ν' ἀνεβάσῃ τὸ κοινόν, συναισθανόμενος τὴν ἀποστολὴν τοῦ δημοσιογράφου, χωρὶς νὰ κατέβῃ αὐτὸς οὔτε ἕνα σκαλοπατί ἀδιάφορον ἂν εἰσάγεται ὡς πολιτικὸς, ὡς φιλολογικὸς ἢ ὡς κοινωνικὸς παράγων μετὰ τὸ «Ἄστν» κατ' ἀρχάς, μετὰ τὸ «Νέον Ἄστν» κατόπιν.

Μετὰ δύναμιν ψυχῆς καὶ θελήσεως. Μετὰ ἐπιμονὴν πού ἐφθανε εἰς βιαιότητα ὅταν ἤθελε νὰ ὑπερασπίσῃ μίαν ἰδέαν εἰς τὴν ὅποιαν ἐπίστευε. Βιαιότητα ὅμως πού κατέπληττε. Ὅχι κοινή. Ἀνδρώπου ὄχι κοινού. Ἀληθινὸν ἐργάτου τῆς σκέψεως πού θραίνει τὰ εἶδωλα μετὰ τὴν ὁρμὴν πού δίδει ἡ πεποθησις τῆς ἀληθείας καὶ μετὰ τὸν ἴδιον φανατισμὸν στυλοῖνε ἄλλα. Καὶ ἐξελώριζε μετὰ φρόνον κομψὴν, ἐργασμένη ἀπὸ χερί τεχνίτου. Πρόθυμος νὰ προάξῃ καθεστὶ πού προερχεται ἀπὸ μίαν εὐγενῆ ἀρχὴν καὶ ἔτοιμος νὰ τὸ καταδικάσῃ μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν πρόοδόν του.

Κατ' ἀνάγκην, πρῶτα πρῶτα ἐγνώριζε τὸν δημοσιογράφον—ἀπὸ ἧτο διευθυντὴς ἡμερησίου. Καὶ ὅλο ἕνα, ὅσο μιλοῦσε, ἔβλεπε τὸν τέλειον causeur. Ἴσως νὰ μὴν ὑπάρχουν πολλοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας πού νὰ μιλοῦν τόσον ὠραία ὅσον ὁ κ. Κακλαμάνος. Τάσσεται κανεὶς μετὰ τὰς ἰδέας του πολλὰς φορές, μὴν τύχη καὶ διακόψῃ τὴν ὁμιλίαν του. Καὶ σιγὰ σιγὰ ἀνακαλύπτει τὸν αἰσθητικόν, ὁ ὁποῖος παθαίνεται διὰ τὸ καλὸν καὶ βλέπει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πραγμάτων—καὶ τὰ ἄψυχα δὲν ἔχουν ψυχὴν;—καὶ τ' ἀγαπᾷ ὅπως ἄλλοι ἀγαποῦν τὴν γυναῖκα μόνον. Τὸ βιβλίον του διὰ τὸν Γόζην ἔχει λεπτὰς παρατηρήσεις καὶ ἐξάσεις ποιητικὰς. Ἴσως τώρα, μακρὰν τῆς ἐνεργοῦ δημοσιογραφίας, μὰς δώσῃ καὶ ἄλλα ἔργα. Προχθὲς ἀκόμη ἐξεδόθη ἡ «Ζωγραφικὴ» του.

Ἀμεμπτα ντυμένος. Καὶ μετὰ γούστο πολὺ. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ βῆμα ἐπάνω τοῦ «Παρανοῦ» δὲν λησμονεῖ, μέσα εἰς τὴν ὁμιλίαν του, νὰ διορθώσῃ μίαν πτυχὴν τῆς κραβάτας του ἢ τὰ γυαλιά του, μετὰ μίαν ἀφελέστατα ἐπιτηδευμένην κίνησιν τοῦ χεριοῦ. Ἡ συν-

ἠθισμένη συντροφία του τὸ βραδυνόν, τὴν ὄραν τὸν περιπάτου, εἶνε ἡ γνώστη παρέα Βλάχος, Σακελλαρόπουλος, Σβορώνος καὶ ἄλλοι, ἄνθρωποι ἡλικιωμένοι κλπ.

Εἰς μίαν πολύτροπον φρυσιογνωμίαν ὅπως τοῦ κ. Κακλαμάνου—μετὰ τὴν καλὴν μόνον σημασίαν τῆς λέξεως—φοβοῦμαι μήπως λησμονῶ πρᾶγματα πού θὰ συνεπλήρωναν τὸ πορτραῖτο, καὶ τὸ ἐλάχιστον εἰς τὸν κ. Κακλαμάνου ἔχει σφραγίδα ἰδικὴν του—ἔτσι ἀτακτα μάλιστα ὅπως οἰχῶ ἐδῶ κ' ἐκεῖ πινελίης. Καὶ νὰ πού κάτι ἐνθυμοῦμαι. Ἐνα βράδυ εἰς τοῦ Χρυσάκη, μιλοῦσαμε ζήτηματα ζωγραφικῆς, νομίζω. Ἐνας φίλος μας, ὁ ὁποῖος ἔγραφε καὶ αἰσθητικῶς, δὲν ἠμποροῦσε ἐκεῖνο τὸ βράδυ, νὰ εἰπῇ μίαν ἰδέαν ἰδικὴν του. Ἐπροσπαθοῦσε νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς ἰδέας τοῦ κ. Κακλαμάνου, τὰς ὁποίας πολὺ πολὺ δὲν συνμεριζέτο. Ἐνα ἀπὸ τὰ μυστικά του κ. Κακλαμάνου καὶ αὐτὸ, νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἰδέας του εἰς τοὺς ἄλλους.

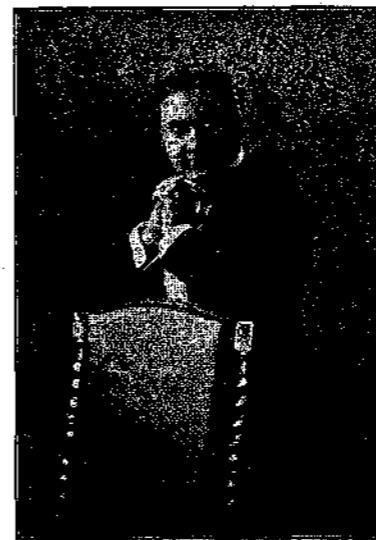
Ἡ φωτογραφία πού συνοδεύει τὴν ζωγραφίαν αὐτὴν, δὲν ἤξεύρω ἂν ἀποδίδῃ τελείως τὸ μῶδόν μου. Ἐκεῖνο πού δὲ συνεπλήρωνε δ,τι γράφω ἐγὼ μετὰ τὴν πένα, εἶναι μίαν γελοιογραφία τοῦ κ. Ἀννίνου. Φοβοῦμαι ὅμως μήπως φωτογραφία καὶ γελοιογραφία, βαλμένα κοντὰ κοντὰ στὸ ἀρθρῶν μου αὐτό, θὰ ἐπιάνοντο μαλλὰ μετὰ μαλλιά. Ἄλλ' εἶναι τόση ἡ ἐπιτυχία τῆς γελοιογραφίας αὐτῆς, πού θὰ τὴν ἐξήλεσε καὶ αὐτὸς ὁ κ. Κακλαμάνος καὶ ἴσως ἴσως θὰ ἐπροτιμοῦσε αὐτὴν, ἀπὸ τὸ ἰδικόν μου σάιτο, πού δὲν εἶναι καὶ πολὺ βέβαιον ὅτι ἠμπορῶ νὰ ζωγραφίσω ἕναν ἄνθρωπον τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου.

KIMON ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Τηλέμαχος Λαμπρινός.

Ὁ διάσημος Ἑλληνοκλειδοκονταβουλιστὴς Τηλέμαχος Λαμπρινός διὰ πρώτην φοράν ἐπισκεπτόμενος τὰς Ἀθήνας, ἔδωσε τρεῖς συναυλίας εἰς τὸ Ὄδειον κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου. Ὁ Λαμπρινός ἐγεννήθη εἰς Ὀδησσόν, καταγεται ὅμως ἐκ γηγενείας ἑλληνικῆς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰς μουσικὰς του σπουδὰς ἤρρισε μὲν εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, συνεπλήρωσε δὲ εἰς Βερολίνον, ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσε μαθητὴς τῆς διασημοῦς πιανίστας, Τσερέζας Καρένι. Κατόπιν μετέβη εἰς Λευσίαν, ὅπου διαμένει ἀπὸ τινων ἐτῶν, ἐργαζόμενος καλλιτεχνικῶς. Ἄν καὶ νεώτατος, μόλις 28ετής, χαίρει μεγάλης ὑπολήψεως ἀπὸ τὸν ἐκεῖ μουσικὸν κόσμον.

Ὁ Λαμπρινός εἶνε καλλιτέχνης πρώτης γραμμῆς. Εἶνε διὰ τὴν Ἑλλάδα μίαν δόξα, ἡ ὅποια θ' ἀναγνωρισθῇ γλίγορα ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ἐκτελεστικὸς ἀνυπόμονος τὴν ἐκτέλεσιν μέτριον δημιουργίας, ἀφομοιοῦται τόσον μετὰ τὸ ἔργον τὸ ὅποιον ἐρμηνεύει, ὥστε φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἡ τέχνης του εἶνε ἀψῶα, ἀγνή, ἀληθινὴ, χωρὶς ψιμμυθία, χωρὶς τὴν παραμικρὰν προσπάθειαν ἐπιδείξεως. Αἱ γραμμαὶ τῆς μελωδίας, κάτω ἀπὸ τὰ θαυματουργὰ δάκτυλά του γίνονται γραμμαὶ ἀρχαίων Ἀφροδιτῶν, καμπύλαι ἀμφορέων, Ταναγραίων κορῶν. Ἡ ἐκτέλεσις του εἶνε ἐκσυνειδήτος, δηλαδὴ γνωρίζει καὶ θέλει ὅτι κάμνει, ἀλλὰ ταυτοχρόνως εἶνε θερμὴ, ὡσάν αὐθόρμητος κραυγὴ τῆς ψυχῆς, καὶ εἶνε ἀπαλή καὶ εὐκαμπτος, μεταβαλλομένη ἀναλόγως τῆς διαθέσεως τῆς στιγμῆς, πάντοτε ὅμως λιτὴ, πάντοτε εὐγενική. Παρουσιάζει τὸ ὠραῖον μετὰ τὸσην ἐπιβολὴν ὥστε ὁ ἀμουσοῦτος νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ τὸ ἀγαπήσῃ. Τεχνικῶς ἴσως ἀκόμη νὰ μὴ ἐφθασεν εἰς τελειότητα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει τίποτε· θὰ φθάσῃ ἀσφαλῶς μίαν ἡμέραν. Ἐπὶ τέ-



Τηλέμαχος Λαμπρινός

λους τί πειράζει μίαν μικρὰ μηχανικὴ ἀτέλεια; Ἄλλοι μόνον εἰς ἐκεῖνον ὁποῖος περιμένει νὰ μὴ λείψῃ μίαν νότα ἀπὸ ἕνα κομμάτι, ἢ νὰ μὴ ἀκούσῃ ἕνα στραβοπάτημα, διὰ νὰ ἐνθουσιασθῇ. Διὰ τοῦτο ἂν καὶ ὁ μηχανισμὸς τοῦ Λαμπρινοῦ εἶνε ἀπὸ τοὺς σπανιωτέρους, ἂν καὶ ἡ τέχνη μετὰ τὴν ὅποιαν μεταχειρίζεται τὸ πῆδα εἶνε ἐξαιρετικὴ, μού εἶνε σχεδὸν ἀδιάφορα. Ὅλα αὐτὰ εἶνε μέσα δι' ἕνα μεγάλον σκοπόν: τὸ ἀληθινόν καὶ τὸ ὠραῖον. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐπιδιώκει ὁ Λαμπρινός καὶ τὸν ἐπιτυγχάνει. Ἡ τέχνη του εἶνε ἀληθινὴ καὶ εἶνε ὠραία.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΔΙΑ τὴν Ἐκθεσιν τῆς Σχολῆς τῶν «Παναθηναίων» Κεντήματος καὶ Δαντέλλας, γράφει ἡ Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν:

Ὅπως ἡ Βενετικὴ δαντέλλα ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὰ μαρμάρια ἀνάγλυφα τοῦ Σανσοβίνου καὶ ἀπέδωκεν ὅλον τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν γραφικότητα τοῦ σχεδίου καὶ τῆς ἐπεξεργασίας των, ἀπαράλλακτα καὶ τὰ κεντήματα καὶ ἡ δαντέλλες, τὰς ὁποίας ἐξέθεσαν τὰ «Παναθηναία» ἐπὶ δύο κατὰ σειρὰν ἡμέρας, ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὰ μωσαϊκὰ τῶν ἀρχαίων βυζαντινῶν ναῶν. Ἡ Βενετικὴ δαντέλλα, ἀκριβῶς διὰ τὸ σχέδιόν της, ἐπολιτογραφηθῆ εἰς τὴν ὁμοταξίαν τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἐπεβλήθη εἰς τὸν κόσμον τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς κομψότητος καὶ ἀντιμετώπισεν εἰς τὰ νυμφικὰ κἀνιστρα μετὰ ὑπερτάτην περιφρόνησιν τοὺς ἀδάμαντας καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους. Ἦτο καὶ εἶναι ὄχι μόνον ὠραιότερα ἀπὸ τὰ πολυτίμα κοσμήματα, ἀλλὰ καὶ πλέον πολυτίμος καὶ πλέον ἀκριβὴ καὶ πλέον ἐνδεικτικὴ γούστου καὶ ἀρχοντικῆς καταγωγῆς.

Ἄλλ' οἱ αἰῶνες ὅπου ἡ δαντέλλα τῆς Βενετίας κατήγαγε τὸν θρίαμβον αὐτὸν ἦσαν ἄλλοι, καὶ ἡ κοινωνία ἧτις ἐνεθάρρυνε τότε τὰς ὠραίας τέχνας ἐσυγγένευσε μετὰ τὴν ἀρχαίαν κοινωνίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ σημερινὴ ἀρα γε συγκινεῖται ἀπὸ τὰ ὠραία αὐτὰ πρᾶγματα καὶ ἡ εὐγενὴς προσπάθεια τῶν «Παναθηναίων» θὰ ἐκτιμηθῇ ὅσον πρέπει καὶ θὰ ἐνισχυθῇ.

ἘΧΕΙ δίκαιον ἡ Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν νὰ ρωτᾷ. Περνοῦμε χρόνια πέρα. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει τίποτε. Ἀλήθεια, εἰς ἄλλους τόπους διηγοῦνται πρῶ οἱ ἡγεμόνες δίδουν διὰ τῆς παρουσίας των τὴν πρῶτην ἐνθάρρυνσιν, εἰς ὅσους προσπαθοῦν κάτι νὰ κάμουν διὰ τὸ ἔθνος των. Ὅχι ὅτι περιμένει κανεὶς αὐτὴν τὴν ὄψιν διὰ νὰ ἐξακολουθῆ τὸν δρόμον πού βλέπει ἐμπρός του μετὰ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια. Ἄλλ' ὁ κόσμος βαδίζει συνήθως πίσω ἀπὸ ἐκείνους πού φαίνεται ὅτι ἐτάχθησαν νὰ τὸν ὀδηγῶν. Καὶ ἔτσι συντελεῖται γλιωρότερα καθεστὶ καλόν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Γ'. ἀπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ὑπῆρξε θερμοπατὴ καὶ ἐνθουσιώδης. Ἡ πόλις ὅλη σκεπασμένη ἀπὸ τὰς δύο σημαίας ἀδελφωμέναι. Τὸ βράδυ πλημμυρισμένη ἀπὸ φῶς. Παντοῦ μὰ μουσικὴ, ἕνα τραγοῦδι ἔλεγε μετὰ ρυθμὸν τὸ καλῶς ἤλθε εἰς τὸν ἡγεμόνα.

Ὁ κ. Δ. Κακλαμάνος, διευθυντὴς τοῦ «Νέου Ἄστους», ἀπεχώρησε τῆς ἐνεργοῦ δημοσιογραφίας καὶ διορίσθη Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἐν τῷ μεταξύ ἀποσπάται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ὅπως διευθύνῃ τὸ τμήμα τοῦ τύπου.

Τὸ «Νέον Ἄστν» ἀνέλαβε ὁ κ. Γεράσιμος Πετροβίκης.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δελτίον Φιλαρχαίου Ἐταιρείας Ὄθρου, ἐν Ἀλευροῦ. Τεύχος ἕκτον, τὰ τῶν ἐτῶν 1903—1905. Ἐν Ἀθήναις, τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου, 1906.

Διὰ περὶ τὴν Φυσιολογικὴν Χημείαν ἀσκήσεις ἐπὶ Σπυρ. Α. Δοντᾶ Ἐν Ἀθήναις, τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου, 1907.

Ἡ Ὑδρονομία τῶν Ἀθηναίων. Ἐλεγχος τοῦ κ. Α. Σούλη ὑπὸ Π. Ζερβοῦ. Ἐν Ἀθήναις, τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου 1907.

Τὰ κατὰ τὴν Πρωτανεῖαν Ἰω. Ἐυταξίου, πρωτανεῦσαντος κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκόν ἔτος 1903—4. Ἐν Ἀθήναις τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου, 1907.

Ἡ Διῶρηξ τῆς Κορίνθου. Τὸ παρελθόν, τὸ παρόν, τὸ μέλλον ὑπὸ Ι. Α. Β. Ἐν Ἀθήναις τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

| | |
|------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|
| B. ΑΙΓΙΝΗΤΗ | Θεόδ. Σκουφός, σ. 127. |
| Η παρούσα κατάσταση της Φυσικής και η σύσταση του σώματος, σ. 165, 212, 239. | Κ. Νικολάου, σ. 128. |
| A. ΑΔΥΑΤΗ | Ν. Σκωτίδης, σ. 162. |
| Έλληνες και Βούλγαροι, σ. 70. | Γ. Ζερβουδάκης, σ. 353. |
| ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΑΛΦΑ | ΑΥΡΑΣ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ |
| Άσκληπιός και Άσκληπιεία, σ. 350. | Τηλέμαχος Λαμπρινός, σ. 384. |
| A. M. ΑΝΔΡΕΑΔΗ | A. ΘΕΡΟΥ |
| Τά έλλ. Ταχυδρομεία πρό της εισαγωγής των γραμματοσήμων, σ. 219. | Ξένα τραγούδια, σ. 179. |
| A. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ | ΙΑΔΑ |
| Άσκληπιός και Άσκληπιεία, σ. 271. | Ο θάνατος του παλληκαριού, σ. 337. |
| ΑΡΙΩΝΟΣ | ΙΩΝΟΣ |
| Μουσική, σ. 161. | Επιστολαί εκ Παρισίων, σ. 224. |
| A. Σ. Α. | Αδρας Σ. Θεοδοροπούλου: Τηλ. Λαμπρινός, σ. 384. |
| Περικλής Βιζουκίδης, σ. 63. | A. ΚΑΜΠΑΝΗ |
| ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΓΕΡΗ | Ο προσανατολισμός της Έθνικής μας πολιτικής, σ. 3. |
| Ballades, σ. 79. | Τά βιβλία: Έκθεσις της Κρίσεως του Παντελιδίου. — Νεκρά φιλήματα, σ. 28. |
| Π. Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΑΔΗ | ΚΗΦΙΣΣΟΥ |
| Γελοῖος θεσμός, σ. 42. | Λόγοι και Άντιλογοι, σ. 95. |
| Επιστολαί εκ Βερολίνου, σ. 320. | Π. Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ |
| ΔΗΜ. Θ. ΒΟΥΤΥΡΑ | Πενθερά και Νύμφη, σ. 14. |
| Τό μῖσος του Καμένα, σ. 106. | ΑΙΜΥΛΙΑΣ ΚΟΥΡΤΕΑΗ |
| VALERY BRÜSSOV | Άπό τήν Κλωθώ, σ. 295. |
| Η μαρμάρινη προτομή, σ. 81. | A. ΚΟΥΡΤΙΑΔΗ |
| ΠΑΥΛΟΥ ΓΝΕΥΤΟΥ | Τό κάπνισμα και η έμπνευσις, σ. 174. |
| Οί Γρηές κι' ο Χάρος — δημοτικόν — σ. 69. | A. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗ |
| Ο Τραγουδιστής της Ρόδου σ. 234. | Ο Χατζιζανός — δημοτικόν — σ. 263. |
| ΚΩΝΣΤ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗ | MIX. ΛΑΠΡΙΝΙΑΔΗ |
| Έκωδοί, σ. 233. | Μία άγνώριστος φυσιογνωμία των χρόνων της Έλλ. Έπαναστάσεως, σ. 75. |
| HENRI GRÉGOIRE | N. I. ΛΑΣΚΑΡΗ |
| Τό όρος Σινά, σ. 266 | Μιχαήλ Ζώρας, σ. 235. |
| LOUIS DELATTRE | A. ΛΑΥΡΑΓΚΑ |
| Τά σπασμένα δόντια, σ. 139. | Τό Μινουέτο του βωδιού σ. 181. |
| K. Δ. ΖΕΓΓΕΛΗ | Σ. ΛΟΒΕΡΔΟΥ |
| Ο Χρηστομάνος σ. 31. | Ο άρχιδούξ Λουδοβίκος Σαλβατώρ, σ. 107, 145. |
| Μαρκελλίνος Μπαρτελό, σ. 357. | ΚΩΝΣΤ. ΜΑΚΡΗ |
| ΠΕΤΡΟΥ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗ | Άραγμένος, σ. 37. |
| Άπό τήν Λήκυθον, σ. 5. | Τό τραγούδι του όργαλιού, (δημοτικόν) σ. 104. |
| Άριστομένης Προβελέγγιος, σ. 73. | Γ. Φουζέο, σ. 352. |
| Ηλίας Ζέγγελης σ. 94. | Τά βιβλία, σ. 383. |
| Βασίλειος Αιγινήτης, σ. 94. | |
| Η Έθνική Τράπεζα της Ελλάδος, σ. 111. | |
| Κωνστ. Ζέγγελης, σ. 126. | |

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| M. ΜΑΛΑΚΑΣΗ | ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ |
| Νικόλαος Κονεμένος, σ. 350. | Τζιοσοῦς Καρδούτσι, σ. 282. |
| Στίχοι, σ. 360. | Έπίγραμμα στον θάνατο του Καρδούτσι, σ. 295. |
| KIMΩΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΑΔΗ | ΜΟΥΚΙΟΥ ΣΚΑΙΟΛΑ |
| Auguste Rodin, σ. 101. | Λόγοι και Άντιλογοι, σ. 32, 64. |
| Νίνα Φωκά, σ. 117. | N. ΣΚΩΤΙΑΔΗ |
| Γεώργιος Ζουφρός, σ. 157. | Ο χαρακτήρ των Άλβανών, σ. 229. |
| Ζωγραφιές, σ. 173. | Γ. ΣΜΙΘ |
| Σχολή των «Παναθηναίων» Κεντήματος και Δαντέλας, σ. 293. | Η Κριτική, σ. 274. |
| A. Κακλαμάνος, σ. 384. | N. ΣΠΑΝΑΩΝΗ |
| KAPMA NIPBAMH | Μία έπιστολή του Θωμασαίου περι Σολωμού, σ. 148. |
| Αίματομένα Σημερόματα, σ. 366. | Γ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ |
| ΠΑΥΛΟΥ NIPBANA | Γεώργιος Σουρής, σ. 140. |
| Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σ. 7. | ΔΗΜ. ΤΑΝΤΑΛΙΑΔΗ |
| Ο πλούσιος, ο πτωχός και ο φιλόσοφος, σ. 30. | Μινώταυρος, σ. 104. |
| Λόγοι και άντιλογοι, σ. 126, 157, 190, 222, 253, 285, 317, 349, 382. | ΜΑΡΚΕΛΛΑΣ ΤΙΝΑΙΡ |
| Παγά Ααλέουσα, σ. 170, 202. | Η Άντάρτις, σ. 17, 53, 83, 119, 149, 182, 217, 246, 275, 311, 340, 370. |
| Φιλέας Δεμπέγκ, σ. 192. | Γ. Β. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΥ |
| Κάρλ. Δίτριχ, σ. 286. | Ίωσηφ Τζακόβα, σ. 15. |
| ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΞΑΝΘΟΥΔΙΑΔΗ | Δημ. Βερναρδάκης, 326. |
| Άνασκαφαι Κουμάσας, σ. 32. | ΦΙΑΘΘΕΑΤΡΟΥ |
| Άνασκαφαι εις Φαιστόν και Πριναίν, σ. 62. | Αδελαΐς Ριστόρη, σ. 29. |
| Άρχαιολογούντες και παραρχαιολογούντες Ένετοι εν Κρήτη, σ. 197. | GURTAVE FOUGÈRES |
| ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ | Η Γραφική Έλλάς, σ. 334. |
| Τά βιβλία: Τό Άνεχτίμητο, σ. 28. | Φ. ΦΡΑΣΙΑΔΗΜΟΥ |
| Πανσλανίσται, σ. 93. | Άρχαιολογία, σ. 161, 224, 254, 288, 318. |
| Τό Ξεφάντομα, Κερκυραϊκαί σελίδες, Έμερολ. Βερστοῦ, Προσωπικός Μαγνητισμός, σ. 158. | ΔΗΜ. ΦΩΤΑΚΗ |
| Άνδρέας Καρκαβίτσας, σ. 45. | Η όγιεινή των άρχαίων Έλλήνων, σ. 261, 305. |
| Ζάκυνθος, σ. 133. | ΑΔΕΕ. ΦΩΤΙΑΔΗ |
| Νικόλαος Πολίτης, σ. 256. | Άπό τά παράθυρά μου, σ. 41. |
| Τό έργον του Βερναρδάκη, σ. 328, 361. | ΧΑΪΝΕ — Μετάφρ. Π. ΓΝΕΥΤΟΥ |
| Θεάτρον: Οί επαρχιώται, σ. 190. — Βασίλισσα Σαββά, σ. 223. — Η επάνοδος του άσώτου, σ. 318. | Ο βασιλεύς Χαράλδος Χαρφαγάρ, σ. 138. |
| Z. ΠΑΔΟΥ | Τραγούδια, σ. 333. |
| Τό εν Έλλάδι Κοινοβουλευτικόν Δίκαιον, σ. 160. | X. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΑΔΗ |
| ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ | Τό μαρμαρωμένο βασιλόπουλο, σ. 90. |
| Γρηγόριος Ξενοπούλος, σ. 208. | *** |
| A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ | Η μάχη της Χαιρωνείας, σ. 160. |
| Με τον πεζόβολο, σ. 206. | ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΩΝΣΤ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ, σ. 216. |
| N. Δ. ΠΑΠΠΟΥ | ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ |
| Ζητήματα άγροτικής οικονομίας εν Θεσσαλία, σ. 309. | Σελίς 33, 65, 95, 129, 163, 193, 225, 257, 290, 321, 353, 385. |
| ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΣΑΣ ΜΑΪΝΙΓΓΕΝ | |
| Δύο έβδομάδες εν Κρήτη, σ. 236, 264. | |
| ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΑΜΑ | |
| Στην Κορφή, σ. 104. | |
| Σ. | |
| Γουλιέλμος Δαιρπεφελδ, σ. 255. | |

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΚΑΛΑΙΤΕΧΝΙΚΑΙ

- Κλεονίκης *Ἀσπριώτη*: Σπουδή, σ. 180.
J. Corot: Εἰς τὸ δάσος, σ. 133.
Α. Δημητρίου: Παλαιὸν Φάληρον, σ. 69.
Ε. Ἰωαννίδη: Σπουδή, σ. 177.
Σοφίας Λασκαρίδη: Στὴν παραλία, σ. 269 τοπίον, σ. 269
Κ. Μενιέ: Μητρότης, σ. 261.
Ι. Ουΐσιλερ: Τοπίον, σ. 33.
Κωνστ. Παρθένη: Μία γωνία τῆς Ἀκροπόλεως, σ. 1.
Α. Π.: Μονὴ Δαρφουῦ, σ. 172.
Α. Rodin: Οἱ Πολίται τοῦ Καλαί, σ. 101.
Τὸ φίλι, σ. 105.
Προτομή, σ. 109.
Νταλού, σ. 195.
Κωνστ. Σομόφ: Προσωπογραφία, σ. 325.
Τσιανοῦ: ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ γάντι, σ. 357.
Θαλείας Φλωρᾶ: Μητέρα, σ. 13.
Σπουδή, σ. 165.
Νέα γυναῖκα, σ. 227.
Βαρκοῦλα, σ. 245.
Ἀπὸ τὴν Κ/πολιν, σ. 293.

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

Θέμον Ἀννίνου:

Σελ. 27.

- Α. Καρκαβίτσας, σ. 47.
Γιὰ νὰ μὴ ξαναμιλήσῃ, σ. 61.
Πολιτικὸν βαρόμετρον, σ. 92.
Λαϊκὰ δίστιχα, σ. 125.
Κ. Νικολάου, σ. 128.
Λαϊκὰ δίστιχα, σ. 156.
Τὸ 1907, σ. 189.
Λαϊκὰ δίστιχα, σ. 221.
Παράταξις διὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, σ. 252.
Οἱ σοβατζήδες, σ. 316.
Λαϊκὰ δίστιχα, σ. 348.
Τὰ πολλὰ βιβλία καὶ τὸ ἓνα, σ. 381.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ

- Καισαριανή, σ. 78.
Μέθανα, σ. 80.
Τὸ καλαιὸν κατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, σ. 112.
Γραφεῖον τοῦ Διοικητοῦ, σ. 117.
Τὸ νέον κτίριον τῆς Ἐθν. Τραπεζῆς, σ. 118.
Ζάκυνθος, σ. 135.
Ἡ οἰκία τοῦ Σολωμοῦ, σ. 136.
Τοποθεσία ὅπου ἐγράφη ὁ ὕμνος, σ. 137.
Σουρῆς καὶ Ἀριστοφάνης, σ. 144.
Ἡ ἱερὰ ἐλαία ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, σ. 205.

- Ἡ ἀκροθαλασσὴ ὅπου οἱ ἀνεράιδες ἔπιασαν τὸν Κκίνον, σ. 234.
Τὸ ἐν Φαλήρῳ περικτερον τοῦ Ναυτικοῦ ὀμίλου, σ. 235.
Ἡ ἀκόπολις τῆς Λαρίσσης, σ. 254.
Ἡ «Θύελλα», σ. 277.
Κάρολος Δίτριχ, σ. 287.
Σχολὴ τῶν «Παναθηναίων» Κεντήματος καὶ Δαντέλλας, σ. 294.
Τὸ ὄρος Σινᾶ, σ. 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304.
Στὸ πέλαγος, σ. 365.

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ

- Α. Παπαδιαμάντης, σ. 8.
Ἀδελαῖς Ριστόρη, σ. 30.
Α. Χρηστομάνος, σ. 31.
Ἄνδρεας Καρκαβίτσας, σ. 45.
Περικλῆς Βιζουκίδης, σ. 63.
Ἄριστ. Προβελέγγιος, σ. 73.
Ἡλίας Ζέγγελης, σ. 94.
Β. Αἰγινήτης, σ. 94.
Ἀπόστολος Μαυρογένης, σ. 95.
Ἀθανάσιος Σίσιφος, σ. 97.
Αἰγυστος Rodin, σ. 102.
Στ. Στρέιτ, σ. 113.
Ι. Βαλαωρίτης, σ. 115.
Ι. Εὐταξίας, σ. 115.
Κωνστ. Ζέγγελης, σ. 127.
Θεόδωρος Σκοῦφος, σ. 127.
Νίνα Φοκά, σ. 128.
Γ. Σουρῆς, σ. 141.
Γ. Ζουφρές, σ. 158.
Ν. Σκατιδῆς, σ. 162.
Φ. Μπρυντιέρ, σ. 163.
Φιλέας Λεμπέγκ, σ. 192.
Γρ. Ξερόπουλος, σ. 209.
Γ. Δαῖτρφελδ, σ. 255.
Ν. Γ. Πολίτης, σ. 256.
Δημ. Βερναρδάκης, σ. 327.
Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, σ. 335.
Γ. Φουζέρ, σ. 352.
Γ. Ζερβουδάκης, σ. 353.
Μ. Μπερτελό, σ. 359.
Δ. Κακλαμάνος, σ. 380.
Τηλ. Λαμπρινός, 385.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ

- Τὸ ἐξ Ἱεραπέτρου ἀγαλμα, σ. 199.
Ὁ καμινωτὸς τάφος παρὰ τὴν Λάρισσαν, σ. 289.